

Vakufi u Bosni i Hercegovini Zbornik radova

IZDAVAČI

Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini
Vakufska direkcija Sarajevo
El-Kalem – izdavački centar Rijaseta Islamske zajednice u BiH

ZA IZDAVAČE

Senaid Zajimović
Mesud Smajić

UREDNIK

Mustafa Prljača

LEKTOR

Tarik Jakubović

TEHNIČKO UREĐENJE

Nurko Karaman

DTP

IC *El-Kalem*

ŠTAMPA

“Dobra knjiga”, Sarajevo

TIRAŽ

1.000 primjeraka

Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini
Vakufska direkcija Sarajevo

Vakufi u Bosni i Hercegovini
Zbornik radova
Vakufi na području Jajca

Sarajevo, 2018.

SADRŽAJ

UVODNA RIJEČ.....	7
VAKUFI NA PODRUČJU JAJCA Okrugli sto – Jajce, 26. april 2017. godine	
dr. Aladin Husić ULOGA VAKUFA U RAZVOJU GRADA JAJCA.....	13
dr. Ismet Bušatlić GAZI HUSREV-BEGOV VAKUF NA PODRUČJU MEDŽLISA ISLAMSKJE ZAJEDNICE JAJCE	27
mr. Osman Lavić JAJAČKE VAKUFNAME 19. I 20. STOLJEĆA U GAZI HUSREV-BEGOVOJ BIBLIOTECI.....	41
dr. Elvir Duranović UZURPACIJA I NACIONALIZACIJA VAKUFSKE IMOVINE NA PODRUČJU JAJCA I ŠIPOVA DO 1965. GODINE.....	51
dr. Dževada Šuško i mr. Sumeja Ljevaković-Subašić PERCEPCIJA VAKUFA NA PODRUČJU MEDŽLISA ISLAMSKJE ZAJEDNICE JAJCE	75
Edin Hozan SARADNJA LOKALNE ZAJEDNICE I MEDŽLISA ISLAMSKJE ZAJEDNICE JAJCE	109
Denis Hadžić TRENUTNO STANJE VAKUFSKE IMOVINE NA PODRUČJU MEDŽLISA ISLAMSKJE ZAJEDNICE JAJCE	119
Zehrudin-ef. Hadžić PERSPEKTIVA VAKUFA NA PODRUČJU MEDŽLISA ISLAMSKJE ZAJEDNICE JAJCE	127
dr. Senaid Zajimović ULOGA VAKUFSKE DIREKCIJE U REVITALIZACIJI VAKUFA NA PODRUČJU MUFTILUKA TRAVNIK.....	135
dr. Ahmed Adilović VAKUFI NA PODRUČJU MUFTIJSTVA TRAVNIČKOG	149
dr. Ismet Bušatlić VAKUFI NA PODRUČJU MEDŽLISA ISLAMSKJE ZAJEDNICE BOSANSKA GRADIŠKA	165

dr. Mustafa Prljača

UVODNA RIJEČ

UVODNA RIJEČ

Vakufska direkcija Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini nastavlja kontinuiran rad na afirmiranju pitanja vakufa, uvakufljavanja i korištenja uvakufljenih dobara, te na produbljivanju i proširivanju znanja o tom iznimno važnom segmentu u islamskoj koncepciji života. Već sedmu godinu zaredom ona organizira manifestaciju pod nazivom “Dani vakufa u Bosni i Hercegovini”. Cilj te manifestacije je ukazati na značaj i ulogu vakufa u historiji BiH, kao i na njihov sadašnji položaj i stanje, te promovirati nova uvakufljenja, doprinijeti procesu zaštite, očuvanja i unapređenja vakufa, kao i procesu zaštite vakufske imovine u BiH.

Sve ove godine manifestacija se održavala diljem BiH i uvijek je uključivala više gradova. Posljednja od njih održana je u periodu od 21. do 29. aprila 2017. u Sarajevu, Banjoj Luci, Bosanskoj Gradišci, Jajcu, Kiseljaku i Bužimu.

Okosnicu ove manifestacije čine kulturno-obrazovni i vjerski sadržaji. Ove godine su u tom smislu održani: okrugli sto (Jajce, “Vakufi na području Jajca”), tribina o vakufima (“Vakufi na području Medžlisa IZ Bosanska Gradiška”) polaganje kamena temeljca za izgradnju Arnaudije džamije u Banjoj Luci, otvaranje vakufskih objekata Derviš-hanumine medrese u Bosanskoj Gradišci, obdaništa i škole Kur’ana “Ikre” u Kiseljaku i islamskog kulturnog centra u Bužimu. Prilikom svečanog otvaranja ovogodišnje manifestacije održana je prezentacija projekta kultivisanja vakufskih parcela u BiH. Takođe, prezentiran je i projekat o uređenju vakufskih parcela, harema i objekata (Projekat “Vakufljenje vremena”), održano više promocija knjiga te izložba i hutba o vakufima (Hutbu pripremio dr. Osman-ef. Kozlić, muftija banjalučki).

Na okruglom stolu u Jajcu prezentirano je deset radova, dok je na tribini u Bosanskoj Gradišci predavanje o vakufima na području tog grada održao prof. dr. Ismet Bušatlić. Svi ti radovi, sa izuzetkom rada profesorice Kerime Filan koji je objavljen u drugoj publikaciji, uvršteni su u ovaj zbornik. Autori su se u njima uglavnom fokusirali na nastanak, razvoj, ulogu, odnos i svijest o vakufima na području grada Jajca, s posebnim akcentom na značaj vakufa u razvoju samoga grada. Naime, pored dobročinstva koje pokazuje osoba koja nešto uvakufjljava, sam čin uvakufljenja ima i šire implikacije, kulturološke i civilizacijske. Aladin Husić u svome radu na vidjelo iznosi jednu činjenicu koja mnogima promiče. Naime, “izuzme li se sultan”, kaže on, govoreći o prvim vakufima u Jajcu, među kojima je i džamija sultana Sulejmana, “svi drugi vakifi i sva druga lica su autohtonog porijekla, bilo da su iz užeg područja Jajca ili nekih drugih krajeva Bosne”.

Ljudi Bosne su, izgleda, oduvijek bili široke ruke i pokazivali iznimnu darežljivost. Islam je to kod njih još više razvio, što je rezultiralo, mogli bismo kazati, masovnim uvakufljanjima. Bosna je napučena tim izdašnostima svojih ljudi. Nažalost, njihova dobra su često doživljavala i nesretne sudbine: bila su napadana, otuđivana, uništavana, zanemarivana... U radovima ovog zbornika ukazano je i na tu činjenicu, ali i na veliku borbu da se ispravi nepravda koja im je nanesena.

Primjer Jajca je primjer mnogih mjesta u našoj zemlji. Stanje u kom se nalaze vakufi u njemu slično je stanju u drugim gradovima. Stoga će pomno iščitavanje ovih radova doprinijeti boljem razumijevanju suštine dobročinstva zvanog „vakuf“ i ukazati na potrebu dodatnih napora da se vakufi vrate svojoj svrsi, da se povežu sa svojim izvornim smislom: da budu od opće koristi ljudima tog mjesta.

Nastojanja Vakufske direkcije Islamske zajednice u BiH, ali i lokalnih zajednica, da se to i ostvari velika su i zaslužuju visoko poštovanje. El-Kalem – izdavački centar Rijasetu Islamske zajednice pridružuje se tim plemenitim nastojanjima i u okviru svojih djelatnosti s radošću daje tome svoj doprinos.

**DANI VAKUFA U
BOSNI I HERCEGOVINI**

Okrugli sto – Jajce, 26. april 2017. godine

dr. Aladin Husić

ULOGA VAKUFA U RAZVOJU GRADA JAJCA

ULOGA VAKUFA U RAZVOJU GRADA JAJCA

Sažetak

Jajce spada u red onih gradova u kojima je vakuf tokom stoljeća osmanske vladavine, ostavio snažan pečat, igrao iznimno značajnu ulogu u duhovnom, kulturnom, privrednom životu grada i regije kojoj je pripadao, što ga je za relativno kratko vrijeme učinilo regionalnim središtem.

U ovom osvrtu želimo ukazati na povijesni kontekst u kojemu je vakuf kao civilizacijska tekovina, postao pokretačem i generatorom duhovnih, kulturnih i privrednih kretanja. Nekoliko je pitanja koja se nameću u kontekstu vakufa u Jajcu. Prvo, ko su jajački vakifi, odnosno kojem su društvenom sloju pripadali. To je iznimno važno da se time ukaže da vakuf nije privilegija samo iznimno visokih društvenih položaja, nego i onih koji su u društvenoj hijerarhiji često nevidljivi, a značajno doprinose razvitku pojedinih mjesta.

Drugo pitanje na koje želimo ukazati jeste šta se sve kao predmet vakufljenja pojavljuje u Jajcu. To će na indirektan način odgovoriti i na osnovno pitanje, koliko je zaista vakuf igrao ili odigrao ulogu u njegovom razvitku. Kroz to, pokušat ćemo ukazati i na svrhu u koju su pojedinci uvakufljavali, što će stvoriti pretpostavke da se sagledaju polja doprinosa vakufa u razvitku grada Jajca. Kroz navedene analize doći će se i do određenih specifičnosti i specifičnih pojava, koje se uočavaju u slučaju vakufljenja u gradu Jajcu. One će sasvim sigurno odgovoriti i na neka pitanja izvan uobičajenog, da osim “dobročinstva” kao osnovnog i pokretačkog motiva vakufljenja imamo i druge motive koji vakife uvode u povijest nekih naših gradova.

Kratkotrajan period osmanske uprave nakon zauzeća Jajca 1463. godine, bio je nedovoljan da se u Jajcu ostavi značajnijeg traga na planu bilo kakvih izuzev vojnih aktivnosti. Period od nekoliko mjeseci, od juna 1463. do kraja te godine prilično je nepoznat, i u izvorima je gotovo nemoguće naći neku informaciju o značajnijim aktivnostima. Postoje određene pretpostavke koje za svoju vjerodostojnost trebaju dobiti i izvornu potvrdu. Čak ako je i bilo, tragovi svih djelatnosti tokom narednih sedam decenija ugarske uprave su nestali, posebno usljed kratkog perioda koji je mogao ostaviti značajnijeg traga na gradsku fizionomiju. Otuda se, tek s istekom treće decenije 16. stoljeća može govoriti o vakufu u Jajcu i njegovoj ulozi u razvitku Jajca. Ne zanemarujući kasnija razdoblja, posebno kasnije vakife i kasnija uvakufljenja, kao i za većinu drugih gradova na tlu Bosne, najznačajnije razdoblje za razvitak ovog grada jeste 16. stoljeće. Dva su važna razloga za to. Prvi je što grad u to vrijeme dobija svoje potpuno nove urbane sadržaje, a drugi je što u to vrijeme on dobija svoju potpuno novu urbanu fizionomiju ali i potpuno novu funkciju. Vrednovanje stepena razvitka jednog mjesta moguće je tek u komparacijama sa prethodnim stanjem. U slučaju Jajca, na žalost iz izvora ne znamo mnogo toga, osim da je predstavljao grad zatvorenog tipa, kakvi su na tlu Bosne bili rijetkost, ili bolje reći izuzeci. Bez namjere šireg elaboriranja ističemo da je to tipičan grad “zatvorenog tipa” dominantno odbrambenih karaktera i karakteristika. To ga je uostalom i predestiniralo za sjedište bosanske vladarske dinastije posljednjih godina bosanske samostalnosti. O tome, šta je u urbanoj infrastrukturi zatečeno zauzimanjem Jajca krajem 1527. godine, izvori ne govore ništa.

Iz osmanskih ranih izvora iz prvih godina njihove uprave gradom Jajce se definiira kao “varoš tvrđave Jajce”, što znači da je određen fond stambenih jedinica već postojao i da se život u maloj jajačkoj varoši nastavio i nakon dolaska u ruke Osmanlija. Kako je i u kojoj mjeri, ta vojno-politička promjena utjecala na predosmansko stanovništvo Jajca i šta je to za njih značilo izvori nam još ne nude odgovore na tu vrstu pitanja. Analogno svemu onome što se događalo do pada Jajca u osmanske ruke, zaključujemo da se stanovništvo povuklo i da je grad ostao poprilično prazan. Da li je to povlačenje bilo trajno ili privremeno nije moguće dati decidan odgovor. Ono što vidimo već iz prvih osmanskih izvora, jeste da se svakodnevni život u gradu odvijao, i da je grad zadržao ponešto od

predosmanske ekonomske i društvene tradicije. Zavidan iznos “tržne takse” neposredno poslije zauzeća govori, ako ne o prisustvu stanovništva, onda barem o Jajcu kao trgovačkom i ekonomskom središtu, pa i oživljavanju pojedinih društveno-ekonomskih djelatnosti. Iako bi bilo zanimljivo odgovoriti na pitanje, kad i šta zaista dolazi na pazar u Jajce, na žalost, izvori su isuviše tajanstveni da bi ponudili odgovor na isto. Iz svega što imamo na raspolaganju razaznaje se još jedna vrlo zanimljiva činjenica, da je to dominantno “vojnički grad”, u kojemu su porezi dokumentirani samo na vojnike. U tome prepoznajemo formulaciju “vojnici tvrđave varoši Jajce” u čijem posjedu su mlinovi. To znači da su vojnici pretežni ako ne i jedini stanovnici Jajca, koji su živjeli u onom, skromnom dijelu grada koji se i u drugim ali i u ovom slučaju nazivao “varoš”. Kolika je ona bila, gdje se protezala, mi to ne znamo, osim da je riječ o gradskoj cjelini “varoš”.

Još jedna zanimljivost nagovještava naseljenost grada, no ne znamo koliko je to domaćinstava koja su nastanjena u “varoši tvrđave Jajce”. Iz raspoloživog se može zaključiti da bi moglo biti riječi o jednom naselju veličine “osrednjeg sela” sa nekih tridesetak domova. Ne tako davno napušten grad svakako je trebalo naseliti. Ovdje treba istaći da su dakako njegovi neupitni stanovnici vojnici sa svojim porodicama, kojih je bilo 101, vršeći vojnu službu svoju egzistenciju osiguravali uživajući timare. Ostaje otvoreno pitanje da li je to isto toliko i porodica koje su pratile svoje nosioce domaćinstava. No ono što vrlo brzo vidimo jeste da se unutar varoši tvrđave Jajce, stacionirao i jedan manji broj “civila” koji su barem po prvim indikatorima, predstavljali njihovu logističku pratnju. Dvadeset i četiri domaćinstva činila su prve poznate stanovnike o kojima imamo više indikatora na temelju kojih se može steći cjelovitija slika o samom gradu Jajcu ali i stanju u samom gradu.

Nema nikakve sumnje da je riječ o nastojanjima vlasti da se grad naseli koliko je moguće svrsishodnije, da se život u njemu uvede u jednu novu fazu, da ga pretvori u središte od kojeg će i okolina imati određene koristi. Da je riječ o novodoseljenom stanovništvu ima više pokazatelja. Prvo što ono plaća umanjeni porez koji plaća stanovništvo koje još nije steklo “prava rezidenata” ili “prava građanstva” u jednom mjestu. Drugo, riječ je muslimanskom stanovništvu, i to muslimanima koji su mahom već druga generacija muslimana. Tek su dva slučaja koja se mogu smatrati prvom generacijom muslimana. I dakako još jedna vrlo

važna činjenica, a to je da je polovina navedenih domaćinstava, odnosno njihovi nosioci, jesu zanatlije. Iz strukture zanatskih djelatnosti nameće se nekoliko vrlo bitnih zaključaka. Da su navedene zanatlije u funkciji logističke podrške vojnicima, ali i civilima u neposrednoj okolini Jajca. Da su navedeni trebali poslužiti kao temelj za dalji privredni razvitak grada, ali i kao snabdjevači okoline zanatskim artiklima kojih je na selu manjkalo. Ostaje nepoznato iz kojih bosanskih gradova ili sela su navedeni došli, jer se to ne precizira. To govori da je grad Jajce još u fazi svojevrsne “inkubacije” i tranzicije, postepene adaptacije u novi društveno-ekonomski poredak ali i u nove tokove.

Posebno se zanimljivim i vrlo indikativnim čini zanimanje aščije, što upućuje na ustanovljenje ugostiteljske djelatnosti, koja se može smatrati jednom od novina u gradu koja je došla sa novim poretkom. Ako je bilo očekivano naći zanimanja poput, kožara, krznara, obučara, remenara ili sedlara, halkara, krojača, sasvim neočekivana pojava bili su aščije, u jednoj varošici sa malim brojem stanovnika. Posebno, ako je jasno da je posada imala svoje kuhare i snabdjevače hranom, te da je ovaj imao isključivo “civilnu” funkciju. Ono što se također primjećuje već tada, jeste da su navedeni svoje zanatske poslove obavljali u dućanima “Ibrahim-paše”.

Od važnih sadržaja urbanoga tipa nalazimo dućane, čiji broj niti lokacija nisu poznati. Iznos prihoda od 550 akči koji su oni donosili upućuje da je riječ o većem broju, koji nisu vakuf, nego su kao i ostala dobra smatrani državnom imovinom i državnim resursom. Drugi važan privredni resurs tog razdoblja bili su mlinovi, dio kojih je pripadao posadnicima, a dio opet očito bio na rentiranju. No vidljivo je zapravo da je od nekadašnje 32 vodenice, dvadeset u zakupu posadnika, dok je od preostalih 12 koje je svojevremeno Ibrahim-paša konfiskovao, tek dva u funkciji a čak 10 u zapuštenom i ruševnom stanju, dakle, potpuno izvan funkcije. Dok je mlinsko-pekarska djelatnost bila u očitoj stagnaciji, zahvaljujući zanatlijama i zanatstvu, grad je u trgovačkom pogledu očigledno “živnuo” i promet se na jajačkom pazaru gotovo utrostručio. To je dakako posljedica naprijed istaknute državne politike da gradove razvija kroz zanatske i druge djelatnosti koje prate zanatstvo i za sobom povlače mnoštvo drugih proizvodnih aktivnosti u okruženju.

Stvarni zamah razvitka Jajca počeo je sa sredinom 16. stoljeća. Ako se u prve dvije decenije osmanske vladavine nisu značajnije osjećali impulsi razvitka, od sredine su oni počeli snažnije djelovati i odražavati se i na samu organizaciju gradskog područja. Gradsko naselje se počinje diferencirati po cjelinama, no još uvijek uvjetovan više društvenim i socijalnim faktorima nego li stvarnim urbanim i urbanističkim. Te su promjene vidljive već s 1560. godinom kada se razaznaju dvije gradske cjeline, jedna koju čini gradsko zanatsko stanovništvo i drugi koji čini agrarno stanovništvo Jajca. Prvu znatno veću cjelinu činila je jedna gradska četvrt od 85 domaćinstava, koji su ili zanatlije ili trgovci, ili nekadašnji vojnici sad već izvan službe ili pak potomci nekadašnjih vojnika, dok je druga cjelina znatno manja, sa 24 domaćinstva, dio kojih su muslimani 15 domova i nemuslimani devet domova. Iako većinom u statusu agrarnog stanovništva, među njima nalazimo i dvojicu zanatlija, ali i dva očito netom doseljena stanovnika. To je nagovijestilo snažnije uključivanje u sve društveno-ekonomske tokove, ali i nagovijestilo “zlatno doba” razvitka grada s potpuno novom ekonomskom, urbanom, društvenom i kulturnom logikom. To ukazuje na uzajamno djelovanje privrede na demografski rast grada ali i obrnuto.

Već je istaknuto da je svojim mjerama porezne politike država na različite načine poticala naseljavanje gradova, ali i organizacijom grada, sadržajem života u gradu činila ga privlačnim i ugodnim ambijentom života, koji je stanovništvo koristilo pronalazeći motiv za doseljavanje u grad. Posebno je evidentno da se novo muslimansko stanovništvo iz bliže ili dalje okoline doseljavalo u grad. Nema nikakve sumnje u to da je riječ o autohtonom stanovništvu, koje je iz okolnih seoskih sredina došlo u grad. Čak njih 28% jesu muslimani prve generacije doseljeni iz okolnih mjesta među kojima i poneki tek doseljeni, koji još nije stekao punopravni građanski status te je još u kategoriji “novopridošlih”. Takvu politiku država je stimulirala poreskim olakšicama i mjerama kako bi potakla naseljavanje i oživljavanje gradova. U pojedinim slučajevima izvori to ne samo da bilježe nego i vidljivo ističu. Neki muslimani iz neposredne okoline kasabe i iz cijele nahije su došli i tu se nastanili i uzeli to za svoj zavičaj. A zbog značaja njihovog naseljavanja i boravka u gradu, kao i oživljavanja gradova i gradskog života oslobađa ih se od svih vanrednih i zakonskih nameta, gradozidarstva, osigzravanja hrane i konaka vojvodama i sandžakbegovima te uzimanja od njih

poklona. Još ako se radi o strateški važnim mjestima, značajnim vojnim punktovima, onda ova klauzula i opće pravilo osmanske migracione i ekonomske i poreske politike tek dolazi do izražaja i daje rezultate.

Naprijed istaknuto bi se moglo nazvati rezultatima tri i po decenije osmanske uprave i povratkom na neku vrstu početne pozicije i predosmanskog grada, barem u demografskom potencijalu, pa i u privrednom. Time su već stvorene pretpostavke za ono što se s pravom može nazvati stvarnim urbanim uzletom razvitka grada Jajca, u kojem će do punog izražaja doći jedan faktor koji, osim što je u brojnim drugim slučajevima predstavljao i akt osnutka gradova, u ovom slučaju biti generator razvitka grada u kojem će on dobiti jednu potpuno novu fizionomiju, u kojoj će se jasnije i raznovrsnije prepoznati njegovi urbani dijelovi i urbane cjeline.

I druga etapa razvitka, ako je tako možemo nazvati imala je vremenski približno isto trajanje, tri do tri i po decenije, u kojima je Jajce već dostiglo zavidan stepen razvitka, više u smislu urbane organizacije nego u demografskom pogledu. Iako je demografski napredak evidentan, i on je i omogućio novu organizaciju grada ipak, sa urbanističkog stanovišta, mnogo je važnija organizacija. No kako je demografski faktor, pretpostavka za nove gradske četvrti, želimo najprije ukazati na tu dimenziju razvitka. Od 1560. godine pa do kraja 16. stoljeća grad je dobio novih 106 domova, što se može smatrati stoprocentnim ili dvostrukim porastom u drugoj polovini 16. stoljeća. Ekonomskoga i urbana osnova bile su preduvjeti za taj porast, odnosno, neumitna je korelacija svih tih faktora. Ekonomsku pa i urbanu osnovu činio je vakuf koji je osnivanjem zadužbina različitih tipova i namjena omogućavao dalje širenje, udarao temelje novim gradskim četvrtima, omogućavao osiguravanje egzistencije pojedincima, bilo da su zanatlije, trgovci, službenici u zadužbinama, korisnici vakufskog prostora ili bilo koje vrste vakufskih kapaciteta, u egzistencijalne svrhe. No, ovdje ćemo najprije predstaviti novu fizionomiju Jajca koja je u drugoj polovini 16. stoljeća formirana na području urbane zone Jajca.

Za razliku od ranije dvije cjeline, “zanatske” i “agrarne”, u novonastalim okolnostima prepoznaje se sedam urbanističkih gradskih cjelina, od kojih za šest cjelina osnovu temelje i začetke predstavljaju zadužbine. Jedina cjelina koja u

svom urbanom sadržaju nije imala zadužbinu jeste varoški-agrarni ili rajinski dio i činilo ju je svega 10 domova. Uz to staru cjelinu predstavljala je i mahala džamije sultana Sulejmana sa 87 domova, koja je ujedno bila i najveća urbana cjelina u Jajcu. Sve druge su nastale u drugoj polovini 16. stoljeća i to između 1570. i 1600. godine. Ono što se vidi jeste da je to bio planski i balansiran razvitak, odnosno da je vakuf pratio potrebe sredine, i da se u suštini prilagođavao potrebama grada. To je ono što je iznimno važno za ulogu vakufa u razvitku grada. Grad je već u to vrijeme imao tri džamije i tri mesdžida, koji su činili urbani kostur grada. To su sljedeće gradske cjeline:

1. Mahala džamije sultana Sulejman-hana - u tvrđavi Jajce:	= 87 domova
2. Mahala mesdžida sultana Sulejman-hana - nova,	= 19 domova
3. Mahala džamije umrle Habibe hatun,	= 43 doma
4. Mahala mesdžida Sinan-bega, sandžakbega - nova,	= 18 domova
5. Mahala džamije zaima Ramadan-bega,	= 27 domova
6. Mahala mesdžida Halil-ćehaje - nova,	= 14 domova
7. Raja u samom spomenutom mjestu Jajcu	= 10 domova

Urbana osnova ustanovljena u to vrijeme nije se značajnije mijenjala ni u kasnijim stoljećima, sve do kraja osmanske vladavine. Ovdje ćemo kazati da je kasnije nastalo još nekoliko mahala:

1. Mahala čijim osnivačem se smatra Osman-aga, Jajčanin, koji je između 1664-1692 sagradio mesdžid. Ova mahala kasnije je nazvana Haddadan džamija.
2. Mahala Ibrahim-begove džamije u Pijavicama (1664-1692),
3. Mahala Pliva (Osman-halifa podigao džamiju),
4. Mahala Harmani (sagradio kapetan Derviš Abdullah druga polovina 18 st), i
5. mahala Carev konak - Carevo Polje nastala početkom 18. stoljeća.

Kao što se vidi postoje evidentne razlike u navedene dvije razvojne faze grada Jajca. Prva je relativno kratka i vrlo dinamična, dok je druga znatno duža i po intenzitetu znatno slabija. Drugo vrlo važno opažanje jeste to što su zapra-

vo neke od mahala u drugoj fazi nastale prije ulaska u gradsku zonu i dobijanja statusa “gradskog” područja te da osnivanje osim zadovoljenja duhovnih potreba stanovništva nije imalo nekog značajnijeg razvojnog utjecaja. Od navedenih pet novoosnovanim mahalama mogu se smatrati samo tri. Kompariranje ove dvije faze ukazuje šta znači druga polovina 16. stoljeća za razvitak Jajca, ali i kakva je uloga vakufa kao generatora razvitka grada. Zbog toga ćemo se još vratiti na to razdoblje i pokušati analizirati razvojnu dinamiku.

Izvori ne pružaju mogućnost preciznije datacije navedenih vakufskih objekata, time i nastanka pojedinih mahala, no one se mogu barem okvirno definirati i hronološki podijeliti u dvije faze. Prva faza u kojoj su nastali džamija sultana Sulejmana kao prvi značajniji i najstariji sakralni objekat u gradu, te mesdžid sultana Sulejmana, potom džamija Habibe hatun, džamija Ramadan-bega. Kao što se vidi dominirale su džamije i mahale nastale oko njih, koje su se izdvajale i po brojnosti domaćinstava, kao već formirane i zaokružene gradske cjeline. Poslije mahale nastale oko sultan Sulejmanove džamije najveću mahalalu predstavljala je mahala oko džamije Habibe hatun. Ove dvije džamije sasvim sigurno su nastale oko 1570. godine. Sve su druge mahale znatno manje.

Drugu fazu razvitka Jajca, pred sami kraj 16. stoljeća karakterizira nastanak novih mahala čiju osnovu su činili mesdžidi. To su mahale nastale oko Sinanbegova mesdžida, mesdžida Halil-ćehaje, i mahala nastala oko ranije podignutog mesdžida za života sultana Sulejmana. Ove mahale formirane su pred sami kraj 16. stoljeća. Ako bi se komparirale te dvije faze iz ugla demografskog razvitka, moglo bi se kazati da je u tek nastalom dijelu grada bilo skoncentrirano 51 domaćinstvo približno 24% jajačkog stanovništva. Nešto više domaćinstava (70) koncentrirano je oko džamija Habibe-hatun i Ramadan-bega. Ali se očigledno dio varoškog stanovništva preselio u te mahale.

U slučaju Jajca treba istaći i povijesni kontekst koji je ovom mjestu imao iznimno važnog odraza na sve što se u razvojnom smislu odigralo u Jajcu. Razvojem Banjaluke, premještanjem administrativnog sjedišta u Banjaluku, 1580. godine, porastao je značaj putne komunikacije koja je vodila dolinom Vrbasa. To je sigurno utjecalo i na utemeljenje novih kasaba, Gornji Vakuf, Donji Vakuf, Vrh Kloka (Novo Jajce ili Varcar Vakuf). Budući da se Jajce na-

lazilo upravo na toj putnoj komunikaciji, kao što se vidi pozitivno je utjecalo i na razvitak Jajca.

U tom kontekstu želimo istaći da je zahvaljujući vakufu, vakifima i istaknutim povijesnim okolnostima Jajce među 44 gradska naselja u Bosanskom sandžaku dospjelo na 13. mjesto. Ovaj podatak značajniji je tim prije, što se Jajce u odnosu na sve druge gradove, mnogo kasnije integriralo u nove društveno-ekonomske tokove. Da bi pozicija Jajca u odnosu na druga gradska naselja u Bosni bila malo jasnija dat ćemo poredak gradova krajem 16. stoljeća: Sarajevo preko 4.000 domova, preko 500 Banjaluka i Travnik, N. Pazar; 400 Zenica 372, Čelebi Pazar 332, Visoko 313, Maglaj, Maglaj 308. Između 200 i 300 domova imali su Kladanj, Tešanj, Kostajnica, Dubočac, Jajce, Derventa.

Sakralni objekti nisu jedine zadužbine koje su obogaćivale sadržaj gradskog života. Tu su prosvjetni objekti kao što su osnovna škola (mekteb) Karagoz-bega, dućani i mlinovi koji su davali ekonomski impuls, istovremeno služili za finansiranje održavanja i funkcioniranja sakralnih objekata.

Koncept vakufa utemeljen je na principu ekonomske održivosti i samoodrživosti. Podizanje sakralnih objekata pratilo je podizanje drugih privrednih objekata, vakufljenje nekretnina (zemljišne parcele, mlinovi, stupe, dućani) ili pak gotovog novca u svrhu održivosti funkcija zadužbina koje su činile urbanu osnovu grada. Nekada su to radili vakifi koji su podizali zadužbine ili neki drugi koji su već osnovanom vakufu pridruživali svoja vakufljenja, kojima su osiguravali nesmetano funkcioniranje već postojećih vakufa. Stoga je nužno ukazati u osnovnim crtama i na tu dimenziju značaja i participacije vakufa u razvitku Jajca.

Objekti koji su pripadali zadužbinama sultana Sulejmana finansirani su iz državnih sredstava, posebno službe, iz prihoda koji su pripadali državnoj blagajni. Izvori održavanja iz pojedinih poreskih obaveza kadiluka Kobaš, ili dodjelom timara službenicima. U drugim slučajevima, to su uglavnom prihodi uvakufljenih dućana, prihoda zemljišnih parcela, prihoda od mlinova ili prihoda od iznajmljivanja novca. U jednom slučaju, sinovi vakifa finansirali su rashode vakufa mesdžida Sinan-bega. Da je proces živ još tokom 16. stoljeća vidimo po tome što je za novoosnovani Mesdžid Halila ćehaje, na prijelazu u 17. stoljeće zabilježeno da je njegov “vakuf u osnivanju”.

Želimo ovdje ukazati na jednu drugu, malo vidljivu socijalnu dimenziju vakufa. Još krajem 16. stoljeća, samo u različitim i dokumentiranim službama navedenih vakufa, za funkcioniranje džamija i mesdžida angažirano je 16 lica. To je značilo da je 16 porodica na taj način izravno iz vakufskih fondova osiguravalo egzistenciju. Tu, recimo, ne spada služba muallima u mektebu Karagoz-bega i, vjerovatno, neke druge službe koje nisu dokumentirane. Dodamo li tome i vakufske dućane, koji su na jedan drugi način predstavljali potporu i bili izvor egzistencije shvatićemo kako je uloga vakufa mnogo značajnija od samog promatranja kroz broj i vrstu objekata. Na ovo se, svakako, nadovezuje još jedan vrlo značajan vid zadužbinarstva i vakufskih aktivnosti. To je zavještanje gotovine u sklopu pojedinih vakufa a nekada je gotovina predstavljala i zaseban vakuf. Jajce je već vrlo rano među svojim vakufima i vakifima imalo i taj vid vakufa. Prve novčane sume u Jajcu uvakufili su Habiba-hatun 40.000 i Ramadan-beg 30.000 akči. Za vrijeme kada su ta sredstva namijenjena da se iz prihoda ostvarenih od obrta novca podmiruju troškovi njihovih zadužbina, imala je višestruku korist za život u gradu. Nemamo precizirane iznose, no najčešće vakufski novac nije korišten ispod 10-12% ili 10-15% prihoda koji se očekivao od njegovog iznajmljivanja. Time je prihod ostvarivan na taj način godišnje mogao donijeti između 7.000 i 10.500 akči za vakuf. Značilo je to da je iz tih prihoda, da vakuf nije imao ništa više, samo iz ta dva iznosa mogao podmirivati jednu trećinu do jedne polovine cjelokupnih troškova koji su nastali po osnovu službi koje su obavljane i finansirane iz sredstava vakufa u svim jajačkim džamijama i mesdžidima uključujući i one koje su finansirane iz državnih sredstava. Godišnji troškovi iznosili su oko 20.000 akči.

Druga dimenzija značaja novčanih vakufa jeste u tome što su to ujedno i prve onodobne bankarske institucije u nekim mjestima. Način njihovog funkcioniranja bio je usklađen s voljom vakifa i šerijatskim okvirom. To je nova dimenzija vakufa u privrednom životu pojedinih gradova. Taj trend je održan i kasnije i vakufska gotovina nastala tokom 17. stoljeća iznosila je oko 551.000 akči. Ovaj vid vakufljenja, čini se da je znatno pretekao praksu vakufljenja nekretnina oličenih u podizanju sakralnih objekata. No, kako je istaknuto da su vakufi odgovarali potrebama vremena i sredine, to su vjerovatno te okolnosti uvjetovale da novčani vakufi i novčana vakufljenja nekako budu više u trendu tokom 17. stoljeća. Ov-

dje svakako treba istaći da su pojedini novčani vakufi u 17. stoljeću dostizali i sume od 200000 akči.

Šta znači jedan novčani vakuf pretvoren u neke životne parametre razmotrit ćemo kroz sljedeće pokazatelje. Jedan novčani vakuf od samo 5000 akči, bez prihoda, bio je dovoljan da osigura plaću od 5 akči dnevno, za 2,7 godina, 10.000 akči za 5,4 godine. Novčani vakuf od 200.000 mogao je hipotetički izdržavati jednu službu u dnevnom iznosu od 5 akči, gotovo 110 godina. Ova procjena zasnovana je na pretpostavci da se navedena služba finansira izravno iz te sume a ne iz iznajmljivanja novca.

I na kraju, ostalo je pitanje ko su jajački vakifi? Izuzme li se ime sultana Sulejmana kao nekoga čijom zaslugom je podignuta prva poznata i dokumentirana džamija u Jajcu, društvena pozicioniranost jajačkih vakifa je vrlo heterogena, i promatrano u cjelokupnom razdoblju među njima nalazimo: *sultani, sultanije, veziri, sandžakbezi, beglerbezi, dizdari, kapetani, čehaje, spahije, kadije, imami, šejhovi*.

No kako nas zanima prije svega rani period, koji po svome značaju zavrđuje pažnju zbog oblikovanja i doprinosa u vrlo važnoj fazi razvitka grada, to ćemo reducirati na: sultana, sandžakbega, zaima, čehaju i dizdara i jednu ženu, kojoj želimo posvetiti još malo prostora. Ona to zaslužuje po više osnova. Druga važna značajka u navedenom kontekstu jeste činjenica da izuzme li se sultan, svi drugi vakifi i sva druga lica, su autohtonog porijekla, bilo da su iz užeg područja Jajca ili nekih drugih krajeva Bosne, kao što je janjičar Mustafa, koji je nakon podizanja objekat poklonio Sinan-begu Boljaniću. Sasvim sigurno prva žena vakifa je u Jajcu, a sasvim sigurno i među prvih nekoliko koje su u Bosni ostavile svoj vakuf.

Druga značajka je u tome što je ona podigla džamiju a ne mesdžid, te se i po tom kriteriju može svrstati među prve u Bosni. U Sarajevu je to Dudi (ili Tuti, Dudija) Bula, Šahdidar i tokom 16. stoljeća mi nije poznato da je neka od žena podigla džamiju. I dakako nije jedina žena koja je u okviru svoga vakufa imala uvakufljenu i novčanu sumu, ali sasvim sigurno jeste među prvima. Ako je teško ustanoviti rednu poziciju po vremenu nastanka njenog vakufa, onda nije teško pozicionirati je iz jednog drugog ugla. Među dokumentiranim i poznatim nov-

čanim iznosima u Bosanskom sandžaku, samo su je pretekle Šahdidar, supruga Gazi Husrev-bega (115.000 akči) i Aiša-hatun, supruga Ibrahim-bega, koja je na Glasincu uvakufila 100.000 akči. Habiba-hatun treća je žena po visini novca koji je uvakufila u Bosni. Tim svojim gestama Habiba-hatun grad Jajce je dovela na mjesto odmah uz Sarajevo ili iza Sarajeva, kao najvećeg i najznačajnijeg mjesta u Bosanskom sandžaku.

dr. Ismet Bušatlić

**GAZI HUSREV-BEGOV VAKUF NA PODRUČJU
MEDŽLISA ISLAMSKE ZAJEDNICE JAJCE**

GAZI HUSREV-BEGOV VAKUF NA PODRUČJU MEDŽLISA ISLAMSKJE ZAJEDNICE JAJCE

Sažetak

Gazi Husrev-begovom vakufnamom od 1. džumada I (1531.g.), za džamiju, muallimhanu, hanikah, imaret i turbe, pored ostalih nekretnina, uvakufljeni su i prihodi sa čifluka Dnoluka u okolini Jajca. Sa razvojem naselja i porastom broja stanovnika na ovom prostoru povećavani su i prihodi vakufa. Na temelju sačuvanih izvornih dokumenata i literature u radu je prikazan razvoj ovoga vakufa za vrijeme osmanske i austrougarske vlasti u Bosni i Hercegovini do agrarne reforme 1929. godine kojom je Kraljevina Srba Hrvata i Slovenaca Gazi Husrev-begovom vakufu oduzela sve prihode iz dnolučkih sela.

Kada je Jajce po drugi put palo pod osmansku vlast 1528. godine ratna dobit podijeljena je na slijedeći način: ono što je u ovome gradu i njegovoj okolini do tada uživao mađarski kralj Matija Korvin pripalo je osmanskom sultanu Sulejmanu (prihodi od rudnika šalitre upisani su kao carski has); ono što su koristili gradski zapovjednici dodijeljeno je velikom veziru Ibrahim-paši (mlinovi na Plivi i dućani u tvrđavi), a kao nagrada vojskovođama koje su izvojevale pobjedu dati su čifluci. Gazi Husrev-begu je, na ono što je do tada već uživao, dodata srednjevjekovna župa (Dno)Luka¹. Bile su to zapuštene i usljed čestih sukoba oko kraljevskoga grada skoro opustjele mezre. U carskoj defterhani upisane su

¹ Prema defterima iz 1530. godine (mufassal i mudžmel) Gazi Husrev-begov has je obuhvatao 10 gradova, 158 sela i 64 čifluka i donosio mu ukupan prihod od 643.979 akči od čega je 274.669 akči prihoda dolazilo sa njegovih štarih hasova od kasaba i sela, 26.619 od nahije Nikšić, 283.165 bili su prihodi pašnjaka (umješto filurije) sa badi-havom od vlaha sa njegovih hasova, 9.566 po sultanskom beratu i 50.000 od osvajanja Jajca.

sa samo 300 akči prihoda². Prve godine mira i sigurnosti omogućile su povratak raseljenog stanovništva i postepeno oživljavanje seoske privrede.

U decembru mjesecu 1531. (1. džumade-l-evvela 938. hidžretske) godine Gazi Husrev-beg je odlučio da postepeno sva svoja dobra okrene za dobrobit svoga naroda. Toga dana pred sarajevskim kadijom legalizirao je svoju vakufnamu za džamiju, muallimhanu, imaret i hanikah u Sarajevu, za čije je izdržavanje, pored ostalog, uvakufio dnołučka sela i mezre čija su imena, pisana arapskom grafijom, dosadašnji prevodioci vakufname i drugih dokumenata na arapskom i osmanskome turskom jeziku različito čitali.

Pojedinosti oko ovog uvakufljenja poznate su iz više izvora od kojih su neki do danas objelodanjeni. Postupak se odvijao na propisani i uobičajeni način, u Bosni poznat još od 1458. godine kada je osnovan Isa-begov vakuf u Sarajevu. Vakif je svoju plemenuitu namjeru saopštio pismom sultanu u Istanbulu koji je na to dao svoju saglasnost (izun-namu), a potom je nadležni kadija, u ovom slučaju bosnabrodski, sa predstavnicima lokalnih vlasti i mještanima utvrđivao granice posjeda koji se uvakufljuju. Granice su precizno unesene u dokumentat koji se zove hududnama ili sinornama³. Potom je jasno omeđeni posjed sultan davao dotadašnjem korisniku u trajno vlasništvo (mulk)⁴ potpisujući mu temliknamu koju je svaki novi sultan potvrđivao svojom mukarrernamom. U mukarrernami Gazi Husrev-begove mulkname, pored ostalog, stoji:

To je pravi, na šerijatu zasnovani mulkovni posjed i punovažno pravo koje se se ima postizati s tim da ima potpun ekonomski i upravni imunitet (serbest), da se tu nema ništa popisivati i da se u to nema niko miješati.

Neka to pomenuti uživa trajno i uvijek sve "dok Bog ne preuzme u nasljedstvo zemlju i sve što je na njoj, a zaista je On najbolji nasljednik", na isti način kao što svoja šeriatska mulkovna dobra oživaju ostali. Ako hoće neka ih proda, ako hoće neka ih pokloni, a ako

² Istanbul, BOA, TD No 164. Sumarni defter Bosanskog sandžaka iz 1528-30. godine, štr. 191.

³ Ovaj važan dokumentat, na žalost, još nije pronađen.

⁴ Aladin Husić, "Ferman Sulejmana Zakonodavca upućen Gazi Husrev-begu sredinom 1533. godine", *Anali Gazi Husrev-begove biblioteke*, knjiga XXV-XXVI (Sarajevo, 2007), štr. 141-147.

želi neka ih uvakufi. Neka se u to ne miješa niko od mojih slavni^h potomaka, visokih vezira, časni^h emira, inspektora krajeva i neka to ne mijenja ništa niti jedna druga osoba. Ko bi god što izmijenio i promijenio, Uzvišeni Bog će mu biti protivnik, a prema kurʼanskim riječima: “Pa ko bi to izmijenio čuvši za to (kako je), zaista će grijeh pasti samo na one koji mijenjaju; Bog sve čuje i zna”, i neka se ubroji među zločince i grijешnike⁵.

Jasnu namjeru da svoju imovinu uvakufi u korist nekog općeg dobra vlasnik je potvrđivao pred mjesnim kadijom (u ovom slučaju sarajevskim) u prisustvu brojnih svjedoka. Tu se i tada događao javni čin punovažnoga zvaničnoga uvakufljenja. Na taj način je Gazi Husrev-beg, 1. džumade-l-ewwela 938. hidžretske (11. decembra 1531) godine, legalizirao svoju prvu vakufnamu, kojom su, pored ostalog, obuhvaćene “i sve mezre i razno obradivo zemljište koje se nalazi u blizini jajačke tvrđave, u nahiji Dnoluka, poznate kao Divičani, Bistrica Gora, Gornja i Donja Šibenica⁶, ... i to u svim granicama i sa svim prihodima i pravima.

Vakufski prihodi iz Dnoluke u 16. stoljeću

Nepunu deceniju nakon potpisivanja vakufname izvršen je popis Bosanskog sandžaka 1540. godine. U njemu se nalazi i popis vakufskih mezri na cijelom području Dnoluke. Na njima su tada živjele samo trideset i dvije porodice (24 muslimanske i 8 nemuslimanskih) i jedna udovička kuća. Ispred poimeničnog popisa domaćina napisana je službena bilješka slijedeće sadržine:

⁵ Muniba Spaho, “Mukarrer-nama Gazi Husrev-begove mulk-name”, *POF*, X-XII/196-61, štr. 213.

⁶ Imena dnolučkih sela pisana arapskom grafijom prevodioci Gazi Husrev-begove vakufname i drugih dokumenata u kojima se ona spominju različito su čitali: Ćiro Truhelka, *Gazi Husrev-beg, njegov život i njegovo doba*, Sarajevo, 1912, štr. 124 i 130; Išti, Pabirci iz jednog jajačkog sidžila. Separatni otisak iz *Glasnika Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini*, XXX/1918, štr. 157-176, 159 [3]; *Spomenica Gazi Husrev-begove četiristogodišnjice*, Sarajevo, 1932, XV, XXV i XLII-XLIV; *Vakufname u Bosni i Hercegovini (XV i XVI vijek)*, Sarajevo, 1985; Muniba Spaho, “Mukarrer-nama Gazi Husrev-begove mulk-name”, *POF*, X-XII/196-61, štr. 212; Behija Zlatar, “Popis vakufa u Bosni i Hercegovini iz prve polovice XVI stoljeća”, *POF*, XX-XXI/1970-71, Sarajevo, 1974, 133-134; Behija Zlatar, *Gazi Husrev-beg*, OIS, Sarajevo, 2010, 71 i 78.

Mulk – vakuf Husrev-begov jesu mezre po imenu Dnoluka u blizini tvrđave Jajce sa mezrom Divičani, Bistrica Gora, Gornja i Donja Šibenica, koje pripadaju (nahiji) Lašvi, u kadiluku Brod (Travnik). Resmovi raje koja stanuje na njemu zadržani su za mirije, a ostali prihodi i desetine⁷ od poljoprivrednih usjeva za vakuf.

Starješine muslimanskih porodica bili su: 1. Hasan, sufija 2. Husein, sin Vukosava 3. Mehmed, sin Ranka 4. Alija, sin Radenka 5. Mehmed, sin Širmerda 6. Hasan, sin Radice 7. Mustafa, sin Hasana 8. Jusuf, sin Branila 9. Sulejman, došlac 10. Ilijas, sin Skendera 11. Firuz, sin Alije 12. Murat, sin Hizira 13. Mustafa, sin Ilijasa 14. Mustafa, sin Matijaša 15. Hizir, sin Stjepana 16. Karadžoz, sin Vukoja 17. Mehmed, sin Balije 18. Nesuh, njegov brat 19. Skender, sin Obrada 20. Džafer, sin Živka 21. Mehmed, sin Živka 22. Hasan, sin Vukče 23. Sulejman, sin Radula i 24. Alija, došlac.

Starješine nemuslimanskih porodica bili su: 1. Tomaš, sin Vukče 2. Matijaš, sin Radina 3. Andrija, sin Jake 4. Radosav, sin Božetka 5. Vukdrag, sin Božidara 6. Tomaš, sin Radice 7. Radoje, prešlac 8. Jovsan, prešlac i 9. Saja, udovica.

Od navedenih muslimanskih porodica, koje su plaćale resm-i čift i od spomenutih osam nemuslimanskih porodica, na ime ispendže, država je dobila ukupno 1.056 akči, dok su ostali prihodi i desetine od poljoprivrednih usjeva: pšenice, ječma, heljde, prosa, zobi, voćnjaka, kupusa, košnica, poreza na sitnu stoku i drugo u iznosu od 7.837 akči išli za Gazi Husrev-begov vakuf.

⁷ Ova službena zabilješka demantuje narodno predanje koje je zabilježio Muvekkit: da su stanovnici sela Dnoluka primili islam prilikom (Fatihovog, prim. i. B.) zauzeća Bosne, a kasnije kada su “čući da će nevjernici doći da zauzmu tu tvrđavu, pokolebali su se i poštali vodiči nevjernika. Dok su muslimani obavljali džuma-namaz, nevjernici su iznenada napali sa svojom vojskom njihovu tvrđavu. Sve su muslimane odmah poubijali, i tvrđavu zauzeli. Kada je kasnije 934. godine (1527/28) spomenuti Gazi Husrev-beg, bosanski sandžakbeg, osvojio tu tvrđavu, naredio je da se svakog petka, dok se ne obavi džuma namaz, kapije tvrđave zatvaraju. Od tada je sve do danas oštao običaj da se u to vrijeme kapije navedene tvrđave zatvaraju. Spomenuti Gazija isposlovao je da ova sela dobije kao zeamet, pa kada ih je osposobio da daju prihode i kada je njihova dobra uvakufio, štoga što su stanovnici toga sela prouzrokovali pad navedene tvrđave, naredio je da se njihova desetina preinači u osminu. Sve od tada pa do 1266. godine (1849/50) oni su stalno vakufu plaćali osminu prihoda. Te godine, kada se utvrđivao iznos desetine, njihove osmine od prihoda su pretvorene u desetine kao i za ostale zemlje. I danas (piše Muvekkit) kada se neko od žitelja Jajca posvadi sa nekim iz Dnoluke, da bi tog čovjeka omalovažio, dobaci mu: “Zar ti nisi od onih što su vjerovali, pa ne vjerovali.” (Muvekkit, *Povijest Bosne I*, štr.70-71.)

Vakufski prihodi od ljetine 1540. godine bili su:

Od 210 kejla pšenice	3.150 akči
Od 52 kejla ječma	520 akči
Od 10 kejla heljde	100 akči
Od 159 kejla prosa	1.590 akči
Od 320 kejla zobi	1.600 akči
Od desetine od košnica	250 akči
Od poreza na voćnjake	212 akči
Od desetine na kupus	220 akči
Od poreza na sitnu stoku	195 akči
<hr/>	
Ukupno:	7.837 akči ⁸

Sa povećanjem stanovništva, razvojem naselja i privrede na području nekadašnjeg Gazi Husrev-begova čifluka povećavao se i prihod ovoga vakufa. Velika demografska promjena dogodila se u dvodecenijskom periodu (1540-1562). Za to vrijeme nemuslimansko stanovništvo je udvostručeno, a muslimansko skoro udeseterostručeno.

Popisni defter iz 1562. godine pokazuje da je za nešto više od dvije decenije, u periodu između dva popisa (1540-1562), na mezarima Gazi Husrev-begova vakufa u Dnoluci došlo do formiranja osamnaest naseljenih mjesta (pet sela i trinaest mahala). U kategoriju sela ubrojani su: Divičani sa četiri mahale (Radoljani, Podlipci, Lupnica i Čačva, drugim imenom Doribaba), Gornja Šibenica, također sa četiri mahale (Bistrica, Vukići, Kuprez i Smionica), Donja Šibenica sa tri mahale (Kruščica, Bučići i Prud), Lučina sa dvije mahale (Dervišani i Podmilač) i selo Bistrica Gora bez ijedne dodatne mahale. U navedenim selima i njihovim mahalama popisano je te godine 261 muslimansko i 17 nemuslimanskih domaćinstava od kojih je Gazi Husrev-begov vakuf dobivao godišnje ukupno 21.458 akči⁹.

⁸ Behija Zlatar, "Popis vakufa u Boani iz prve polovine XVI vijeka", POF, XX-XXI/1970-71, Sarajevo, 1974, str. 133-134.

⁹ Opširni popis Bosanskog sandžaka iz 1562. godine, Istanbul, BOA, TD 1071, Citirano prema: Medžida Selmanović, "Jajačka nahija u Opširnom popisu Bosanskog sandžaka iz 1562. godine",

Popisu sela i mahala Gazi Husrev-begova vakufa u Dnoluci prethodi službena zabilješka slijedeće sadržine:

Vakuf imareta umrlog Husrev-bega – To su sela sa čiflukom Dnoluka. Sela i mahale koje su uvakufjene za spomenuti imaret date su kao mulk spomenuom, sa svim prihodima koje daju vlasnici) za odbjegu stoku, odbjegli robove, bejtu-l-mal, imovina nestalih i izgubljenih lica, novčane kazne, pristojbe na sitnu rogatu stoku, poreza na poljoprivredne proizvode, drugih badihava, nuzgrednih pristojbi i ostalih koji su vezani, sa svim šerijatskim prihodima. Oni su slobodni u svakom pogledu, pa se ovdje nema ništa popisivati, niti se u to ima itko miješati. Njegova ekselencija, naš padišah, spomenutom je dao kao mulk (u trajno vlasništvo) i dodijelio mu sultansku mulknamu. Spomenuti je sve uvakufio za svoje turbe, hanikah, medresu, i imaret koje je izgradio u samome Sarajevu.

Vakufski prihodi iz Dnoluke u 17. stoljeću

Iz opširnog popisnog deftera Bosanskog sandžaka s početka 17. stoljeća vidi se da u međuvremenu nije došlo do formiranja novih sela i mahala, da je broj domaćinstava ostao približno isti, muslimanskih domova smanjen za četiri, a nemuslimanskih povećan za osam, ali je došlo do znatnog porasta proizvodnje, a time i do rasta vakufskih rihoda. Službena zabilješka, kojom je popraćen popis vakufskih naselja neznatno je stilski preformulirana, a sadržinski ostala ista kao ona iz prethodnog popisnog deftera:

Vakuf imareta umrlog Husrev-bega, poznat pod imenom čifluk Dnoluka. U selima i mahalama zavještanim spomenutom imaretu prihodi su od naknada vlasnika za izdržavanje pronađene odbjegli stoke, od plaćanja vlasnika za izdržavanje uhvaćenih odbjeglih robova, od zaostavština osoba koje umru bez nasljednika, od imovine duže vremena odsutnih i nestalih lica, od globa za sitne prekršaje, od pristojbi na grla sitne stoke, od poljoprivrednih proizvoda, od

POF, 1996, štr. 211-229; Popis vakufa iz 1565. godine, Istanbul, BOA, MAD No 625, štr. 702-703, citirano prema: Behija Zlatar, *Gazi Husrev-beg*, OIS, Sarajevo, 2010, štr. 87.

drugih uvjetnih pristojbi, od peradi i drugih sitnih prihoda, od svih šerijatskih i uobičajenih prihoda u svim oblicima, od svih prihoda u povlaštenim područjima, gdje je zabranjeno popisivanje i miješanje u to pitanje, a koja je naš padišah imenovanom darovao i dao mu carsku temliknamu. Imenovani je zatim sve te prihode zavještao za objekte podignute u Sarajevu: imaret, medresu, hanikah i vlastito turbe. Kako je raspolagano prema vakufnami sa tim приходima, to je na opisani način zavedeno u defter kao vakuf, a granice navedenih zemalja navedene su u carskoj hududnami. Budući da je to tako bilo zavedeno u starom popisu, to je na isti način zabilježeno i u ovom novom defteru.

Prema istom izvoru dnolučka sela su 1604. godine Gazi Husrev-begovom vakufu donijela prihode u vrijednosti od 24.354 akče¹⁰.

Uporedni pregled vakufskih prihoda po dnolučkim selima i njihovim mahalama prema defterima iz 1562. i 1604. godine naveden u osmanskim akčama:

Ime sela i mahale	Prihod 1562. g.	Prihod 1604. g.
Selo Divičani	1.480 akči	1.769 akči
- Radoljani, mahala sela Divičani	459 akči	567 akči
- Podlipci, mahala sela Divičani	1.212 akči	1.268 akči
- Donja Lupnica, mahala sela Divičani	3.159 akči	3.406 akči
- Čačva ili Doribaba, mahala sela Divičani	1.655 akči	1.560 akči
Selo Gornja Šibenica	1.504 akče	1.678 akči
- Bištrica, mahala sela Gornja Šibenica	1.898 akče	1.974 akče
- Vukići, mahala sela Gornja Šibenica	973 akče	1.107 akči
- Kuprez, mahala sela Gornja Šibenica	1.185 akči	1.287 akči
- Smionica, mahala sela Gornja Šibenica	258 akči	343 akče

¹⁰ Adem Handžić, "Husrev-begov vakuf na prelazu iz XVI u XVII stoljeće", *Anali Gazi Husrev-begove biblioteke*, knjiga IX-X, (Sarajevo, 1983), str. 207-217; Išli, "Dokumenat o prvom službenom popisu Husrev-begova vakufa iz 1604. godine", *Anali Gazi Husrev-begove biblioteke*, knjiga XV-XVI (Sarajevo, 1990), str. 3-18.

Selo Donja Šibenica ili Crvena Stijena (Kizilkoy)	1.248 akči	2.163 akče
- Kruščica, mahala sela Donja Šibenica	975 akči	1.014 akči
- Bučići,	1.188 akči	1.418 akči
- Prud,	1.152 akče	1.294 akče
Selo Lučina, sa mahalom Dervišani	1.202 akče	688 akči
- Dervišani, mahala sela Lučina		510 akči
- Podmilač, mahala sela Lučina	1.018 akči	1.108 akči
Selo Bištrica Gora	692 akče	1.000 akči
Ukupno:	21.258 akči	24.154 akče

Do sada nije utvrđeno kada su prihodi vakufskih sela počeli da se daju pod zakup od početka marta tekuće godine do kraja februara naredne godine. Na temelju tri zakupna ugovora s kraja 17. stoljeća može se zaključiti da se i dalje neznatno mijenjao broj domaćinstava u dnolučkim selima, ali je vidljivo da je povećavana proizvodnja, a time i prihodi Gazi Husrev-begova vakufa iz nahije Jajce.

- Godine 1104./1693. prihode vakufskih sela u Dnoluci zakupio je izvjesni Salih-baša za iznos od 190.000 akči. On je na ime kapare položio kod mutevelije Mustafe sumu od 40.000 akči i, uz to, obavezao se da će dostaviti Gazi Husrev-begovom imaretu u Sarajevu svu desetinu od pšenice koja bi u vakufskim selima rodila. Saglasnost sarajevskog kadije Muhamed-efendije, zakupni ugovor i bujuruldiju bosanskog valije Mehmed-paše od 3. zilhidždžeta 1104. (5. VIII 1623) godine Salih-baša je donio na šerijatski sud u Jajce, da bi sve to jajački kadija zaveo u sidžil i izdao mu muraselu da može prikupiti ugovorene prihode.
- Na dražbi slijedeće 1105./1694. godine, pored ostalih učesnika, pojavili su se zajedno Mehmed-efendija i Mustafa-čelebija i pobijedili ponudivši 11.000 akči više od prošlogodišnjeg iznosa. Zakupni ugovor su sklopili i potpisali koncem ševvala 1105. (juni/lipanj 1694.) godine.
- Godine 1106./1695. prihode Gazi Husrev-begova vakufa u Dnoluci zakupio je neki Hasan. U izvoru iznos nije naveden.

Vakufski prihodi iz Dnoluke u 18. stoljeću

U arhivu Uprave Gazi Husrev-begova vakufa u Sarajevu sačuvani su obračuni prihoda Gazi Husrev-begova vakufa samo za šest godina sa početka druge polovine 18. stoljeća, za period od 1147/1760.-1179./1765. godine. U njima su iskazani i vakufski prihodi iz Dnoluke u pet od šest godina, jer je dnolučki izvještaj za 1177./1763. godinu, iz nama nepoznatih razloga ostao nepopunjen.

Prema navedenim obračunima prikazani su godišnji prihodi Gazi Husrev-begova vakufa iz dnolučkih sela u priloženoj tabeli:

Godina	1174./1760.	1175./1761.	1176./1762.	1177/1763.	1178./1764.	1179./1765.
Prihod	240.000 gr.	259.200 gr.	259.200 gr.	- groša	259.200 gr.	145.890 gr.

Među vanrednim rashodima Gazi Husrev-begova vakufa u navedenim godinama, spomenuti izvor sadrži podatke vakufa u Dnoluci samo za 1176./1762. godinu. U njima su navedeni slijedeći izdaci:

- Sjeme (pšenica) za Dnoluku 28.800 groša
- Putni trošak u Istanbul u stvari Dnoluke 28.800 groša
- Dvojici službenika za pobiranje ušura u Dnoluci 27.596 groša
- Putni trošak mutevelije u Dnoluku 7.200 groša
- Ukupan rashod 92.396 groša

Vakufski prihodi iz Dnoluke u 19. stoljeću

U arhivu Uprave Gazi Husrev-begova vakufa u Sarajevu čuva se nekoliko obračuna prihoda i rashoda Gazi Husrev-begova vakufa u Dnoluci tokom 19. stoljeća. Do sada su obrađeni samo za vrijeme od pet godina (1246/1830-1251/1835). Petogodišnji prihod Gazi Husrev-begova vakufa iz Dnoluke iznosio je ukupno 52.465 groša.

Godina	1246/1830.	1248/1832.	1249/1833.	1250/1834.	1251/1835.
Prihod	7.200 groša	13.015 groša	12.200 groša	13.750 groša	13.500 groša

U ovim obračunima nisu iskazani nikakvi vanredni troškovi na račun vakufa u Dnoluci, a redovni su bili samo plate sakupljača prihoda (džabija). Za 1247./1831. godinu iznosila je 1542 groša, a za 1248/1832. nešto manje, 1425 groša. U obračunu nije navedeno zbog čega je došlo do ove razlike, budući je vakufnamom propisana plata džabiji za Dnoluku od 5 (pet) akči dnevno¹¹.

Kada su polovinom 19. stoljeća osmanske vlasti propisale i počele naplaćivati desetinu od prihoda sa zemljišnih posjeda, uključujući i vakufska sela. Intervencijom kod centralnih vlasti u Istanbulu 1273/1857. godine uspjelo je hadži Asim-begu, muteveliji Gazi Husrev-begova vakufa, da se izuzme Dnoluka i dobije ferman kojim se određuje da, umjesto džabije, država prikuplja desetinu za vakuf i da državi pripadaju samo troškovi oko prikupljanja desetine.

Na isti način postupale su i austrougarske vlasti u periodu 1878-1918. s tim što su vakufski prihodi naplaćivani u novcu. Zbog takvog načina ubiranja prihoda zgrada u Jajcu, koju je podigao Gazi Husrev-begov vakuf za skladištenje žita i čuvanje sjemena pokazala se suvišnom. Prodata je na javnoj dražbi.

Vakufski prihodi iz Dnoluke početkom 20. stoljeću

Agrarnom reformom provedenom 1929. godine vlasti Kraljevine Srba Hrvata i Slovenaca oduzele su nasilno, bez ikakve naknade Gazi Husrev-begovom vakufu, sve prihode iz dnolučkih sela. Režimi koji su se kasnije smjenjivali do danas tu nepravdu nisu ispravili niti su nanesenu štetu Gazi Husrev-begovom vakufu nadoknadili.

Dodatak

Na popisu vakufa u Jajcu i okolini koji se nalazi u sidžilu jajačkog kadije iz 1105-1106. (1693-1694.) godine naveden je i Dnolučki vakuf koji nije identičan sa Gazi Husrev-begovim vakufom na ovom području. Radilo se o gotovom novcu u iznosu od 18.000 akči. Vakufnama do danas nije pronađena, niti bilo kakav drugi dokumenat iz koga bi se moglo vidjeti u koju svrhu je ovaj vakuf osnovan:

¹¹ Rašid Hajdarević, "Prihodi i rashodi Gazi Husrev-begova vakufa u Sarajevu za period 1248-1251. (1832.-1835.)", *Anali Gazi Husrev-begove biblioteke*, knjiga V-VI, (Sarajevo, 1978.), štr. 26 i 38.

za džamiju koja je u Divičanima podignuta u prvoj polovini 17. stoljeća; za tekiju koja je postojala uz turbe Fatihova alemdara u Lučini do 1700. godine; ili ... Za sada možemo samo nagađati.

Za vrijeme austrougarske uprave Bosnom i Hercegovinom džamija i turbe su obnavljani 1892/3. godine. U tu svrhu izdvojeno je iz sredstava Gazi Husrev-begova vakufa u Sarajevu 344 forinte i 82 novčića¹².

¹² ZVP – 51, 3587

mr. Osman Lavić

**JAJAČKE VAKUFNAME 19. I 20. STOLJEĆA
U GAZI HUSREV-BEGOVOJ BIBLIOTECI**

JAJAČKE VAKUFNAME 19. I 20. STOLJEĆA U GAZI HUSREV-BEGOVOJ BIBLIOTECI

Sažetak

U ovom radu predstavljene su vakufname koje se odnose na područje Jajca i okoline, a danas se čuvaju u Gazi Husrev-begovoj biblioteci. Najstarija od predstavljenih 12 vakufnama je s početka 19. stoljeća a najmlađa ovjerena pred Šeriatskim sudom u Jajcu 1939. godine. Vakufname se odnose na uvakufljenje nekretnina (zemljište i objekti) i novca. Pisane su na osmanskome i bosanskom jeziku.

Uvod

O vakufnamama kao specifičnoj vrsti dokumenata možemo govoriti sa različitih aspekata. Možemo ih promatrati kao historijsko-pravne, estetske ili jezičke uratke¹. Naravno, svako generaliziranje bi nas odvelo u pogrešnom smjeru, pošto je riječ o dokumentima koji su nastajali tokom dugog historijskog razdoblja na veoma širokom geografskom području, nužno sa sobom noseći pečat vremena i mjesta u kojem su ispisivane.²

¹ O vakufnama iz Bosne i Hercegovine objavljene su desetine studija i radova iz pera najeminentnijih istraživača kulturne i opće historije Bosne i Hercegovine. Opširnije vidjeti: *Vakufname iz BiH (XV i XVI st.)*, Sarajevo : Orientalni institut, 1985; Sejfudin Kemura, *Sarajevske džamije i druge javne zgrade turske dobe*, Sarajevo, 1913, *Bosanske vakufname (1463 – 1878)*, Sarajevo, 2013, *Bosanske vakufname (1463. 1878.)* : Sarajevo, 2013, te radove Hamdije Kreševljakovića, Hazima Šabanovića, Alije Bejića, Nedima Filipovića, Muhameda Mujića, Fehima Dž. Spahe, Saliha Trake, Behije Zlatar, Muhameda Ždralovića, Esada Durakovića, Aladina Husića, Alme Omanović – Veladžić i drugih autora.

² Više o jezičkoj strukturi vakufnama vidi: Muhamed Mujić, “Jezičke i sadržinske osobenošći vakuf-nama iz Moštara (druga polovina XVI stoljeća)”, *Prilozi za orijentalnu filologiju i istoriju jugoslovenskih naroda pod turskom vladavinom (POF)*“ XXV/1975, Sarajevo 1977., štr. 205 i

Ono što je zajedničko za svaku vakufnamu jeste da predstavlja dokument kojim vakif legalizira čin uvakufljenja nekretnine (zemljišta i objekte) ili pokretnosti (novac, nakit, knjige, pokućstvo i druge vrijednosti), i veoma važan izvor za proučavanje kulturne baštine jednog mjesta ili područja. Gazi Husrev-begova biblioteka predstavlja pravu riznicu ovakvih dokumenata. U svojim fondovima čuva oko 1500 vakufnama, dobar dio u originalu, sudski ovjerene kopije, odnosno u sastavu tri obimne knjige registra (sidžila). Među njima se nalazi dvanaest vakufnama koje se odnose na grad Jajce i njegovu okolinu, a koje u ovom radu želimo ukratko predstaviti.

Jajce je, kao i većina gradova u Bosni Hercegovini, od 1463. godine, kada je prvi put ušlo u sastav Osmanskog carstva, imalo veoma burnu i čestim ratovima i drugim nedaćama ispunjenu prošlost. Zbog toga i ne čudi činjenica da ne postoje, ili još uvijek nisu pronađene, vakufname iz prva tri stoljeća osmanske uprave u ovom gradu. Najstarija sačuvana vakufnama potječe iz ranog perioda XIX stoljeća. Istina, neke vakufname i iz ranijeg perioda tretiraju vakufska dobra na području Jajca, ali je vakuf osnovan u nekom drugom mjestu a ne u Jajcu. Kao primjer takvih vakufa i vakufnama navodimo Gazi Husrev-begov vakuf iz Sarajeva, Mustafe Kizlar-age iz Varcar Vakufa i Ismail-age iz Bočca. Ove vakufname nisu obuhvaćene pregledom koji slijedi.

Ovim pregledom obuhvaćemo je 12 vakufnama, četiri iz 19. i osam iz 20. stoljeća. Što se jezičke strukture tiče pet vakufnama je na osmansko-turskom a šest na bosanskom jeziku. Vakufname na osmanskom jeziku imaju strukturu uobičajenu za ovu vrstu dokumenata kao što su invokacija, dispozicija, sankcija itd. Vakufname na bosanskom jeziku su, većinom, kucane na pisačkoj mašini, u formi zapisnika ili prijedloga, koji Sresko šeriatsko povjerenstvo u Jajcu prosljeđuje Vakufskoj direkciji u Sarajevu tražeći odobrenje za njihovo uknjiženje u Ujedinjene vakufe Jajca i zaprimanje u djelovodni protokol od strane mutevelije ovoga vakufa. Tri od 12 ovdje prezentiranih vakufnama odnose se na novčane vakufe, tri na zemljište, dok šest vakufnama tretiraju nekretnine s pripadajućim zemljišnim parcelama.

Esad Duraković, "Gazi Husrev-begova vakufnama za medresu", *Prilozi za orijentalnu filologiju i istoriju jugoslovenskih naroda pod turskom vladavinom (POF)*, 56/2006., Sarajevo 2007., str. 160.

**1. Prva vakufnama Abdurahima Spahije,
sina Abdurahmana Čelebije**

Abdurahim spahija, sin Abdurahmana Čelebije, iz Sinan-begove mahale u tvrđavi Jajce, pristupio je šerijatkom sudu u Jajcu i u prisustvu mula Mustafa-efendije, sina Omer-efendije, izjavio da uvakufkuje iz svog čistog imetka 1530 groša novca. Spomenuti novac se ima izdati pod interes a od dobivene koristi vakif određuje:

Svake godine za Dan Bedra neka se prouči Fatiha i tri puta suru Ihlas. Za to vakif određuje vazifu od 3 akče. Dalje vakif određuje: vaizima u džamijama Jajca 20 groša vazife, za opravku Sinan-begove džamije, koja se nalazi u mahali u kojoj i vakif stanuje, 5 groša godišnje, za opravku džamije koja se nalazi u blizini česme s pitkom vodom 10 groša godišnje, za opravku Čaršijske džamije 10 groša godišnje, za džemate Tvrđave Jajce, džemat Ramazan-bega, Ibrahim-bega, Hadadan džemat, svima godišnje po 10 groša, čaršijskom džematu deset groša godišnje, 22 groše za popravku puteva koji vode prema objektima koje je vakif sagradio, muteveliji 10 groša godišnje i tri groše za troškove nazira moga vakufa koji će obavljati kadija tvrđave Jajce...

Svjedoci: Bahtijar-efendi, kadija, kapetak tvrđave Jajce Mustafa-efendi, Kušlagi zade (Kušljagić) munla Jahja, Abdullah-beg, ćehaja, Hajri zade Salim-efendi, Zeim zade hadži Omer Spahi, gradski ćehaja Mehmed aga mula Mustafa, Šljivo zade Pilavdži zade Beir i drugi prisutni.

Datum: 27. Rebiul-evvel 1221/1806. godine.³

**2. Druga vakufnama Abdurahima Spahije,
sina Abdurahmana Čelebije**

Abdurahim spahija, sin Abdurahmana Čelebije, iz Sinan-begove mahale u tvrđavi Jajce, uvakufkuje iz svog čistog imetka dućan i 400 groša novca. Spomenuti dućan i novac su u ispravnom stanju, slobodni od bilo kakvog opterećenja. Za muteveliju određuje mula Ahmeda, iz iste mahale. Dućan se ima izdati pod

³ Original vakufname čuva se u Gazi Husrev-begovoj biblioteci, br. 218 (717). Upisana je i u *Sidžihu vakufnama* sv. III, br. 717, štr. 126.

kiriju, a novac dati pod murabehu. Od kirije koja će se dobiti od dućana vakif određuje godišnju vazifu od 30 groša muderrisu u starom mektebu i medresi koji su smješteni u zgradi koju je vakif sagradio u haremu Čaršijske džamije. Osim toga, vakif određuje pet groša za godišnje održavanje uvakufljenog dućana.

Vakif dalje određuje vazifu od 10 groša onome ko će svakog petka sa mah-fila Čaršijske džamije pred džumu ući 6,5 listova Kur'ana pred dušu Poslanika, a.s., njegovih ashaba, pred dušu vakifovu, duše njegovih roditelja i evlada, ostaloj rodbini i vjernicima i vjernicama, te 15 groša godišnje za održavanje medrese, ukupno od murabehe 25 groša godišnje. Svjedoci uvakufljena bili su: Bahtijar-efendi, hadži Omer Hadži Zeim zade, gradski ćehaja mula Derviš, Mula Jahja Šahi zade, Mula Muhamed Hodžić, Mula Bašir Hadži Osmanoglu (Hadžiosmanović) Tuzlić, Mula Mehmed Glamočli, Ibrahim Spahi (?) zade, Ahmed Muharemoglu i drugi. Vakufnama je na tursko-osmanskom jeziku, ovjerena pred šeriatskim sudom u Jajcu 3. redžeb 1227/ 11. juli 1812. godine.⁴

3. *Vakufnama Ahmed-bega, sina Sulejman-begovog*

Ahmed Seid-beg Vilić, sin Derviša Sulejman-beg efendije, iz Muslihudinove džemata u Travniku, uvakufio je u Kadiluku Akhisar u Gornjem Vakufu na rijeci Bistrici u Vilić Polju mlin sa četiri vitla i predao ga u ruke opunomoćeniku mutevelije Salih-begu, sinu Abdulah-bega, stanovniku Gazi Agine mahale u Travniku. Prihod od godišnje kirije ovoga vakufa ima se raspodijeliti: 60 groša godišnje za opravku i održavanje tekuće vode u haremu Ramazan-begove džamije u Jajcu, vodovodžiji spomenutog vodovoda 50 groša, onome ko bude održavao fenjere na ovoj vodi 15 groša, za kandilje spomenute džamije 25 groša godišnje, 30 groša godišnje za učenje hatme u mjesecu ramazanu pred duše Poslanika, Njegovih ashaba i porodice, te pred dušu vakifovu, I njegove supruge, njihovih roditelja i djece, dodatno godišnje 10 groša za održavanje harema spomenute džamije. Za muteveliju određuje kći Hatidžu, nakon nje njene potomke, rodbinu, a za nazira vakufa određuje kadiju u tvrđavi Jajce.

Svjedoci: Mustafa Nuri-efendi Kušlagić, Mahmud Emin-efendi Hadžimahmutović, Abdušukur-efendi, Abdullah-efendi, imam čaršijske džamije, Mu-

⁴ Original vakufname čuva se u Gazi Husrev-begovoj biblioteci, br. 218 (717). Upisana je i u *Sidžilu vakufnama* sv. III, br. 717, štr. 126.

stafa-efendi, imam Sinanove džamije, Ali-efendi, imam Hadadan džamije, Ali-beg, opunomoćenik juzbašin, Hadži Sulejman-beg, Mula Mustafa, trgovac i Vehbi-efendi, sudski pisar. Vakufnamu je ovjerio hadži Jahja Tevfik, zamjenik kadije u kadi-luku Jajce. Vakufnama je na osmanskome jeziku ovjerena u Jajcu 7. džumadel-ula 1262/1. maj 1846. godine.⁵

4. *Vakufnama Mahdžuba i Mustafe kulenovića*

Braća Mahdžub i Mustafa Kulenović, sinovi Alaj-begovi, iz Jajca, uva-kufnjuju dva dućana s pripadajućim zemljištem u čaršiji Jajca. Dućani graniče s dvije strane javnim putevima, s treće česmom i s četvrte njihovim imanjem. Vakufljenje se obavlja pod uvjetom da mutevelija spomenute dućane izdaje pod zakup ili ukoliko neko iskaže interes za dogradnjom dodatnog korisnog prostora da se na to uzima kirija. Od prihoda kirije da se troši za održavanje džamije koju je njihov djed sagradio u kasabi Jajce, te da se obezbijede plate imamu i mujezinu ove džamije. Za muteveliju određuje muške potomke svoje porodice. Svjedoci: Trgovac Redžepagić Mustafa - aga, Bahtijarević Mustafa-beg i dr. Vakufnama je na osmanskome jeziku, sastavljena u Jajcu 23. džumadel-ahira 1306/22. februar 1889. godine.⁶

5. *Vakufnama h. Mehmeda Arapovića*

Hadži Mehmed Arapović Palavra, stanovnik Čaršijske mahale u Jajcu, uva-kufio je bašču, koja se nalazi u spomenutoj mahali, a koja graniči sa vakifovom kućom, Esmasultan džamijom i mezaristanom i kućom Šljivo Hamše. Bašču vakif predaje u ruke mutevelije Ujedinjenih vakufa Jajca Spahić Jusuf-efendije pod uvjetom da se izda pod najam na šerijatu utemeljen način, te da se od zarade na kraju svake godine izvrše neophodne popravke na Esmasultan džamiji. Što, eventualno ostane da se preda muteveliji. Vakufnama je na osmanskome jeziku, ovjerena pečatima kadije Šakira Šukrija 3. redžeba 1322/11. septembar 1904. godine i Kotarskog šeriatskog suda u Jajcu.⁷

⁵ Original vakufname čuva se u Gazi Husrev-begovoj biblioteci, br. 270 (769). Upisana je i u *Sidžilu vakufnama* sv. sv. III, br. 769, štr. 152.

⁶ Prepis u *Sidžilu vakufnama*, sv. I, br. 129, štr. 239.

⁷ Original vakufname čuva se u Gazi Husrev-begovoj biblioteci, br. 132 (469). Prepis u *Sidžilu vakufnama* sv. II, br. 469, štr. 152.

6. *Vakufnama Zehre hamurović, kćeri Latifove*

Hamurović Zehra, kći Latifa Hamurovića, iz Jajca, supruga Ismaila, sina hadži hafiza Ismaila Hatibovića, iz Jezera, uvakufila je 700 kruna. Mutevelija njenog vakufa u Jezeru Derviš-ef. Spahić novac će izdati pod murabehu s godišnjom dobiti od 12%. Zehra - HAMUROVIĆ je odredila da se od dobiti financira imam džamije Daudije u Jezeru i mualim mekteba, učenja mevluda u Bajazid-džamiji, također u Jezeru; godišnje učenje, i u Bajazid-džamiji poklanjanje dvije hatme; godišnje klanje kurbana, pred dušu vakife. Vakufnama je na osmanskome jeziku, sastavljena u Jajcu, 15. februara 1905. godine, a kao svjedoci potpisani Ismail Hatibović, njen muž i Ibrahim-beg Aganović.⁸

7. *Vakufnama Derviše Saračević*

Stanovnica Šejh mahale u Jajcu Derviša-hanum Sarač zade (Saračvić), pred šerijatskim sudom, a u prisustvu mutevelije Ujedinjenih vakufa Jajca Spahić Jusuf-efendije izjavi: Od svoga najboljeg imetka izdvajam 600 kruna radi Allaha i Njegovog zadovoljstva, vakufeći ih pod slijedećim uvjetima: Navedeni iznos od 600 kruna predajem mutevlji da se izda pod murabehu s dobiti godišnje od 10/11 kruna. Od predviđene dobiti neka se 6 kruna utrošiti za porez a 54 za platu imamu Esmasultan džamije. Svjedoci Saračević Sulejman-aga i Šerif-aga. Vakufnama je na osmanskome jeziku, napisana u Jajcu 3. redžeb 1326/31. juna 1908. godine i ovjerena pečatom jajačkog kadije Šakira Šukrija i pečatom Koratskog šerijatskog suda u Jajcu.⁹

8. *Vakufnama Behare Sirić*

Behara-hanuma Sirić, rođ. Čehić, iz Vinca, udova Derviša Sirića iz Vinca, u prisustvu Derviša Dizdara, mutevelije vakufa džamije u Vincu, uvakufila je kuću s pripadajućim kućištem i dvorištem, ukupne površine 210 m², za Vakuf džamije u Vincu. Vakifa će vakuf uživati dok joj se ne zatvori knjiga života, a nakon toga uvakufljene nekretnine se imaju predati na upravljanje muteveliji džamije u Vincu. Mutevelija je dužan nekretnine izdati pod kiriju. Od dobivene godišnje kirije

⁸ Prepis u *Sidžilu vakufnama*, sv. II, br. 428, štr. 109.

⁹ Original vakufname čuva se u Gazi Husrev-begovoj biblioteci, br. 137 (475). Prepis u *Sidžilu vakufnama* sv. II, br. 475, štr. 158.

vakifa određuje: podmiriti troškove održavanja vakufa, pred njenu dušu godišnje neka se prouči hatma, a eventualne viškove sredstava kirije usmjeriti za održavanje Vinačke džamije i mekteba. Vakufnama je na bosanskom jeziku, sastavljena i ovjerena pečatom Kotarskog šeriatskog suda u Jajcu 25. novembra 1929. godine.¹⁰

9. *Vakufnama Suljage Hrnjića, sina Mehmedovog*

Hrnjić Suljaga, sin Mehmedov, iz Jajca, uvakufljuje dućanište u Čaršiji površine 8 m² i gradilište, također u Čaršiji, površine 8 m² sve u vrijednosti 5000 dinara. Nekretnine se uvakufljuju za Ujedinjene vakufe Jajca i predaju u ruke muteveliji Fadil-begu Zaćiragiću.

Iz prihoda ove nekretnine, nakon podmirivanja državnih poreza i općinskih daća, neka imam Esmā-Sultan džamije u Jajcu svake godine pred vakifovu dušu proučiti hatmu i mevlud. Vakufnama je sastavljena i ovjerena 18. januara 1930. godine u prisustvu Fadil-bega Zaćiragića, mutevelije Ujedinjenih vakufa Jajca. Vakif je odmah uvakufljene nekretnine predao u ruke muteveliji.¹¹

10. *Vakufnama Ibrahima Imamovića, sina Ibrinog*

Ibrahim Imamović, sin Ibrin, stvarni vlasnik nekretnine, uvakufljuje parcelu površine 2 dunuma i 70 m²., čija je vrijednost procijenjena na 400 dinara, vakufu džamije u Volarima, pod uvjetom da se iz prihoda ove nekretnine pred njegovu dušu godišnje uči hatma. Vakufnamu je ovjerio šeriatski sudija u Jajcu Kapetanović (Mehmed Alija) a upisana je na ime Talić Rizvana, sina Aganovog, i mutevelije Muharema Komšića zbog toga što je parcela u gruntu još uvijek na imenu Rizvana koji ju je prodao Ibrahimu Imamoviću, ali je ovaj nije preveo.

Uz vakufnamu, koja se naziva i darovnim ugovorom, nalazi se i prijedlog Sreskog vakufskog povjerenstva Vakufskoj direkciji u Sarajevu da se odobri upis navedene parcele u knjigu vakufa Ujedinjenih vakufa Jajca. Vakufnama je na bosanskom jeziku, zaključena pred šerijatskim sudom u Jajcu 15. decembar 1933. godine.¹²

¹⁰ Vakufnama je upisana u *Sidžilu vakufnama*, sv. III, br. 679, štr. 82.

¹¹ Original vakufname čuva se u Gazi Husrev-begovoj biblioteci, br. 196 (669). Prepis u *Sidžilu vakufnama*, sv. III, br. 769, štr. 152.

¹² Prepis u *Sidžilu vakufnama*, sv. III, br. 944, štr. 232.

11. *Vakufnama Ahmeda Tirića*

Ahmed Tirić, sin Suljagin, iz Jajca, uvakufljuje nekretnine upisane u ukupnoj površini od 7 dunuma i 430 m² u korist Ujedinjenih vakufa Jajca. Nekretnine su procijenje na iznos od oko 10.000 dinara. Predmetne nekretnine se mogu prodati i dobit upotrijebiti za obnovu Hadadan džamije, ili da se zemljište izda pod kiriju, a dobit usmjeri za plaćanje poreza i prireza i održavanje ovih nekretnina, te izdržavanje imama i mujezina Hadadan džamije. Vakufnama je na bosanskom jeziku, ovjerena pred šeriatskim sudijom Kurtović, 24. marta 1939. godine.¹³

12. *Vakufnama Muje Mrakovića, sina Osmanovog*

Sreski šerijatski sud u Jajcu prima na znanje ranije sačinjen zapisnik o uvakufljenju nekretnina u dosadašnjem vlasništvu Muje Mrakovića, sina umrlog Osmana iz Kruščice, i to u površini od 3850 m² u korist vakufa "Mekteb" u Kruščici.

Spomenuta nekretnina ima se izdavati pod zakup a prihodi dobiveni na ovaj način utrošiti za potrebe Mekteba u Kruščici, nakon što se odbiju troškovi poreza, prireza i drugog u vezi sa održavanjem predmetnih parcela. Od eventualnog viška prihoda pred dušu vakifovu ima se učiti hatma ili mevlud. Vakufnama je na bosanskom jeziku datirana, ovjerena u Jajcu 6. maja 1939. godine.¹⁴

13. *Zaključak*

Vakufname predstavljaju prvorazredne izvore za proučavanje kulturne historije naših gradova. U Gazi Husrev-begovoj biblioteci sačuvano je dvanaest vakufnama koje se odnose na područje današnjeg Medžlisa Islamske zajednice Jajce. Vakufname potječu iz 19. i 20. stoljeća, dok one iz ranijeg perioda nisu sačuvane. Ovdje prezentirane vakufname predstavljaju samo dio od onoga što je uvakufljeno u Jajcu u posljedna dva stoljeća. Pa i na osnovu sačuvanih primjerala zaključujemo da je vakuf i u izmijenjenim historijskim okolnostima uspio preživjeti, adaptirajući se formom i sadržajem novonastalim prilikama.

¹³ Original vakufname čuva se u Gazi Husrev-begovoj biblioteci, br. 331 (988). Prepis u *Sidžilu vakufnama*, sv. III, br. 988, štr. 287.

¹⁴ Original vakufname čuva se u Gazi Husrev-begovoj biblioteci, br. 381 (1048). Prepis u *Sidžilu vakufnama*, sv. III, br. 1048, štr. 338.

dr. Elvir Duranović

**UZURPACIJA I NACIONALIZACIJA VAKUFSKE
IMOVINE NA PODRUČJU JAJCA I ŠIPOVA
DO 1965. GODINE**

UZURPACIJA I NACIONALIZACIJA VAKUFSKE IMOVINE NA PODRUČJU JAJCA I ŠIPOVA DO 1965. GODINE

Sažetak

Neposredno nakon austrougarske okupacije 1878. godine nastupio je period neodgovornog odnosa prema vakufskoj imovini koji sa jačim ili slabijim intenzitetom traje do današnjih dana. U ovom radu smo na osnovu neobjavljene arhivske građe pokazali na koji način je uzurpirana vakufska imovina na području Jajca i Šipova i, po prvi put, objavili detaljan pregled oduzete vakufske imovine u Jajcu na osnovu Zakona o nacionalizaciji najamnih zgrada i građevinskog zemljišta iz 1958. godine.

Uvod

O oduzimanju vakufske imovine na području Jajca i Šipova do sada nije napisan ni jedan naučni rad. Nekoliko je razloga za to. Prije svega ova tema dugo nije bila u fokusu istraživača, a radovi koji su se bavili pitanjima vakufa i oduzimanjem vakufske imovine uglavnom su prenosili općenite podatke o tome koliko je ukupno oduzeto vakufske imovine u Bosni i Hercegovini¹, dok su se rijetki istraživači bavili problemom uzurpacije vakufske imovine na nivou lokalnih zajednica.

¹ Informativne radove o tome vidi: Denis Bećirović, "Oduzimanje imovine Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini od završetka Drugog svjetskog rata do 1961. godine", *Prilozi*, 40, Institut za istoriju, Sarajevo, 2011, str. 171-193.; Nezim Halilović Muderris, "Historijat, trenutno stanje i perspektive vakufa u Bosni i Hercegovini", *Zbornik radova Vakufi u Bosni i Hercegovini*, Islamska zajednica u BiH – Vakufska direkcija, Sarajevo, str. 35-45.

Tek su se u novije vrijeme pojavili radovi koji tretiraju oduzimanje vakufske imovine na području pojedinih općina.² Veliku poteškoću u istraživanju uzurpacije i oduzimanja vakufa na području Jajca i Šipova predstavlja činjenica da su arhiv Vakufskog povjerenstva u Jajcu, zajedno sa administrativnim prostorijama Islamske zajednice u Jajcu krajem 1992. godine uništili i zapalili pripadnici Vojske Republike Srpske tako da je nepovratno izgubljena stoljetna dokumentacija koja je sadržavala najiscrpnije podatke o radu nadležnog vakufskog organa u Jajcu. Istraživači su danas prisiljeni na dugotrajno i iscrpljujuće traganje za dokumentima o radu Vakufskog povjerenstva u Jajcu po drugim, veoma često nesređenim arhivima. Vrijedne dokumente o uzurpaciji vakufske imovine na području Jajca i Šipova prije Drugog svjetskog rata pronašli smo u još uvijek neobrađenoj arhivskoj građi Vakufske direkcije u Gazi Husrev-begovoj biblioteci, dok smo do značajnih dokumenata koji se odnose na sprovođenje Zakona o nacionalizaciji najamnih zgrada i građevinskog zemljišta iz 1958. godine došli istraživanjem Arhiva Bosne i Hercegovine u Sarajevu i arhiva općine Jajce. Kako u Arhivu Bosne i Hercegovine nismo pronašli sve dokumente o nacionalizaciji vakufske imovine u Jajcu, Šipovo nije bilo obuhvaćeno Zakonom o nacionalizaciji, a arhiv Vakufske direkcije u Gazi Husrev-begovoj biblioteci u Sarajevu i arhiv općine Jajce još uvijek nisu obrađeni i sređeni, moguće je da su nam neki važni dokumenti promakli. Ovo se posebno odnosi na uzurpaciju vakufske imovine na području opštine Šipovo o čemu smo pronašli malo dokumenata. Nadamo se da će neki budući istraživač, kada budu obrađena oba ova arhiva, s novopronađenim dokumentima popuniti eventualne praznine u ovom radu.

S obzirom da je ovo prvi naučnoistraživački rad koji se bavi uzurpacijom i oduzimanjem vakufske imovine na području Jajca i Šipova želja nam je bila da, uz glavni dio rada o nacionalizaciji vakufske imovine prema Zakonu o naciona-

² Vidi: Suad Mahmutović, *Bihaćki vakufi od 1878. Do 2014. god.*, Sarajevo, 2015.; Nusret Kujraković, "Nacionalizacija vakufskih objekata i građevinskog zemljišta u Gradačcu na osnovu Zakona o nacionalizaciji iz 1958. godine", *Anali GHB*, br. XXXX, Gazi Husrev-begova biblioteka, Sarajevo, 2014., str. 213-230.; Nusret Kujraković, "Nacionalizacija zgrada mekteba i mesdžida i građevinskog zemljišta u Gradačcu na osnovu Zakona o nacionalizaciji iz 1958. godine", *Anali GHB*, XXXVI, Gazi Husrev-begova biblioteka, Sarajevo, 2015., str. 81-95.; Izet Šabotić, "Uzurpacija vakufske imovine i njen uticaj na položaj Bošnjaka na tuzlanskom području nakon Drugog svjetskog rata", *Bošnjačka pismohrana*, Zbornik radova simpozija "Odnos religijskog i nacionalnog u identitetu i stvarnosti balkanskih naroda", br. XIX, Zagreb, 2015., str. 219-228.

lizaciji, dokumentujemo primjere uzurpacije vakufske imovine u Jajcu i Šipovu i prije 1958. godine kada je ovaj zakon donešen. Shodno tome, rad smo podijelili na tri osnovna dijela.

Prvi dio govori o uzurpaciji vakufske imovine od austrougasko okupacije 1878., preko Kraljevine SHS i Kraljevine Jugoslavije do kraja Drugog svjetskog rata 1945. godine. Na osnovu građe iz arhiva Vakufske direkcije u Gazi Husrev-begovoj biblioteci u Sarajevu obradili smo pet primjera uzurpacije vakufske imovine na području Jajca i Šipova od strane lokalnih vlasti, nemuslimana i neodgovornih muslimana koji su u vakufskoj imovini vidjeli priliku za svoju ličnu dobit.

Od 1945. godine do 1958. zakonodavni organi Komunističke partije Jugoslavije donijeli su preko deset zakona i uredbi koje su u manjem ili većem obimu zahvatali u vakufsku imovinu. Na području Jajca i Šipova u ovom periodu najviše vakufske imovine oduzeto je na temelju Osnovnog zakona o eksproprijaciji iz 1947. godine. U drugom dijelu rada dokumentovali smo dva slučaja oduzimanja vakufske imovine, jedan u Jajcu, a drugi u Pljevi, opština Šipovo, koja je oduzeta na osnovu ovog zakona.

Glavni dio rada obuhvata pregled nacionalizovane vakufske imovine na području Jajca na osnovu Zakona o nacionalizaciji najamnih zgrada i građevinskog zemljišta iz 1958. godine. U radu smo, na osnovu izvornih dokumenta iz arhiva općine Jajce i Arhiva Bosne i Hercegovine, pobrojali sve nacionalizovane vakufske parcele, poslovne, administrativne i stambene prostore te dvije džamije. Nakon toga smo na primjerima denacionalizacije Hadadan-džamije i stambeno-administrativnih prostorija Islamske zajednice pokazali kako su se Vakufsko povjerenstvo u Jajcu i Starješinstvo Islamske vjerske zajednice u Sarajevu borili i uspjeli da on nacionalizacije sačuvaju džamiju i barem jedan vakufski objekat potreban za djelovanje organa Islamska zajednice u Jajcu u minimalnim infrastrukturnim uslovima. Vjerujemo da će ovaj rad pomoći u sagledavanju razmjera bespravnog oduzimanja vakufske imovine na području Jajca i Šipova i doprinijeti podizanju svijesti među Bošnjacima o potrebi čuvanja i unapređivanja vakufa danas.

Oduzimanje i uzurpacija vakufske imovine u Jajcu i Šipovu od 1878. do 1945. godine

Nakon Berlinskog kongresa i Austro-Ugarske okupacije 1878. godine muslimani u Bosni i Hercegovini ostali su bez državno-pravnog okvira koji im je garantovao autonomiju u vjerskim i vakufskim poslovima. Svi državni sistemi čiji je sastavni dio Bosna i Hercegovina bila od 1878. do osamostaljenja 1992. godine vakuf su tretirali kao imovinsko-pravnu i humanitarnu, ali ne i kao vjersku ustanovu što je izazivalo i još uvijek izaziva ogorčenje kod bosansko-hercegovačkih muslimana. Vjerska narav vakufa zasniva se na općim propisima Kurʿana i izričitim preporukama Allahovog Poslanika, a. s.,³ te je stoga razumljivo nastojanje muslimana u Bosni i Hercegovini da svim mogućim pravnim sredstvima zaštite vakufsku imovinu čija je uzurpacija otpočela austrougarskom okupacijom, da bi vrhunac doživjela nakon donošenja zakona o Nacionalizaciji najamnih zgrada i građevinskog zemljišta 1958. godine.

Posljedice neodgovornog odnosa lokalnih vlasti i pojedinaca prema vakufskoj imovini u Jajcu počele su se osjećati već u prvom desetljeću nakon okupacije. Tokom 1887. godine općinske vlasti u Jajcu su, radi proširivanja puta, porušile dva dućana u kojima su se nalazile mesarske radnje, a koji su pripadali vakufu Dizdarove džamije u Jajcu.⁴ Nakon žalbe vakufske komisije kotarski predstojnik u Jajcu gosp. Geza Barcsay ponudio je Mađul-begu Kulenoviću upravitelju vakufa da mu Općina dodijeli: “... *milić iste površine koji su porušeni dućani zauzimali.*”⁵ Na sastanku Kotarske vakufske komisije održane 28. februara 1888. godine odlučeno je da se ovom zahtjevu udovolji.⁶

³ Mehmedalija Hadžić, “Vakufi i vakufname – definicija i implementacija”, *Zbornik radova Vakufi u Bosni*, Sarajevo, 13.

⁴ Izvještaj vladina povjerenika o srušenim vakufskim dućanima jajačkog vakufa, radi proširenja puta, *Arhiv Islamske Zajednice u BiH*, (dalje: ARIZBIH) Gazi Husrev-begova biblioteka, ZVK-23, br. 2259. od 16.08.1887.

⁵ Dopis Kotarskog predstojnika u Jajcu br. 671, *ARIZBIH*, Gazi Husrev-begova biblioteka (dalje: GHB biblioteka), ZVK-30, predmet br. 606 od 16.02.1888.

⁶ Dopis Kotarske vakufske komisije u Jajcu br. 49, *ARIZBIH*, GHB biblioteka, ZVK-30, predmet br. 606 od 16.02.1888.

No nisu samo lokalne vlasti u Jajcu uzurpirale vakufsku imovinu u Jajcu, već su to činili i pojedinci. Mutevelija vakufa Hadadan-džamije Mujaga Muzur, podnio je 12. augusta 1893. godine izvješće o tome kako je trgovac Jakov Salom postavio ogradio tik uz zid džamiju uzurpiravši taj način zemljište oko nje.⁷ Izvješće mutevelije potvrdio je Sejfaga Smajiš, trgovac iz Sarajeva. On je 23. oktobra 1893. Zemaljskom vakufskom povjerenstvu u Sarajevu podnio prijavu u kojoj je naveo kako je 19. oktobra te godine zajedno s drugim sarajevskim trgovcima putovao u Jajce gdje je zapazio da je jehudija Dano cijelu džamijsku damlu⁸ u svoju avliju uzeo i prohod (zahod) uz džamiju sagradio.⁹ Nakon što je Zemaljsko vakufsko povjerenstvo upoznato s uzurpacijom vakufskog zemljišta oko Hadadan-džamije angažovan je advokat Danczeka da ispita stvar. Dopisom br. 144 od 10. marta 1894. Danczek je Zemaljskom vakufskom povjerenstvu u Sarajevu predložio da bi najbolje bilo da se Vakufska komisija u Jajcu nagodi sa Jakovom Salomom na način da on plaća najamninu zemljišta koje je bespravno uzeo od vakufa Hadadan-džamije.¹⁰ Zemaljsko vakufsko povjerenstvo tako je i učinilo,¹¹ međutim, kako Vakufska komisija u Jajcu nije uspjela sklopiti nagodbu s Jakovom protiv njega je podignuta tužba.¹² Dopisom br. 88 od 25. januara 1896. odvjjetnički ured obavještava Zemaljsko vakufsko povjerenstvo da je u parnici protiv Jakova Soloma izrečena pravomoćna presuda u korist vakufa Hadadan-džamije.¹³

Neuobičajen slučaj uzurpacije vakufeske imovine u Jajcu desio se krajem 1893. i početkom 1894. godine. Mutevelija jajačkih vakufa Mustafa Muhzur

⁷ Iskaz mutevelije vakufa Hadadan-džamije u Jajcu, *ARIZBIH*, GHB biblioteka, ZVP-74, predmet br. 3809 od 12.08.1893.

⁸ Prostor ispod džamijske štrehe.

⁹ Prijava Sejfage Smajiša protiv jehudije Dane, *ARIZBIH*, GHB biblioteka, ZVP-72, predmet br. 3538 od 24.10.1893.

¹⁰ Dopis odvjjetnika Danczeka br. 144, *ARIZBIH*, GHB biblioteka, ZVP-90, predmet br. 2343 od 10.03.1894.

¹¹ Dopis Zemaljskog vakufskog povjerenstva br. 1680 od 1894., *ARIZBIH*, GHB biblioteka, ZVP-90, predmet br. 2343 od 02.05.1894.

¹² Rješenje Zemaljskog vakufskog povjerenstva od 27. juna 1894., *ARIZBIH*, GHB biblioteka, ZVP-90, predmet br. 2343 od 1894.

¹³ Dopis odvjjetničkog ureda br. 88 od 25.01.1896., *ARIZBIH*, GHB biblioteka, ZVR-3, predmet br. 788 od 1896.

obavijestio je Zemaljsko vakufsko povjerenstvo da je izvjesni Sulejman Čauš iz Jajca prije okupacije ogradio jedno manje muslimansko mezarje s ciljem da ga sačuva od propadanja. Tokom 1879. godine Sulejman je zasadio šljivik na pomenutom mezarju. Kasnije je Sulejman ovo mezarje, koje je radi sevapa ogradio i zasadio šljivama, prodao nekom Austrijancu po imenu Zani. Naravno, čim je mutevelija čuo za to, otišao je u tapijsko povjerenstvo i obustavio nezakonitu kupoprodaju. Međutim, Sulejman Čauš nije se zaustavio na tome već je nekoliko godina poslije toga ovo mezarje ponovo prodao izvjesnom Jozi Filipoviću.

Mutevelija Mustafa ponovo je otišao u tapijsko povjerenstvo da obustavi ovaj kupoprodajni ugovor, ali je njegova molba odbijena, a Jozi je izdana tapija na mezarje. Ubrzo nakon toga Jozo je u mezarje uveo radnike i počeo obarati nišane. U međuvremenu mutevelija je išao kod predstojnika općine Jajce koji mu je savjetovao da podnese tužbu protiv Joze. Kada je otišao u sud, sudija mu je rekao da oni nisu nadležni za to te da se ide žaliti predstojniku općine. Dok su tako muteveliju slali od jedne do druge službe, Jozo je s radnicima rušio nišane u mezarju, prekopavao grobove i bacao kosti umrlih.¹⁴ Na kraju, mutevelija je podnio tužbu protiv Joze Filipovića zbog uzurpiranja mezarja. No, kako u to doba u zemljišne knjige nisu bile uvedene sve vakufske parcele i mutevelija nije mogao dokazati da je mezarje vlasništvo vakufa, sud je njegovu tužbu odbio.¹⁵

Donošenjem Štatuta za autonomnu upravu islamskih vjerskih i vakufsko-mearifskih poslova 1909. godine stanje se po pitanju zaštite vakufske imovine djelimično popravilo.

Za vrijeme Kraljevine SHS i Kraljevine Jugoslavije vlasti su kroz agrarne reforme akcenat stavile na oduzimanje imovine bošnjačkih veleposjednika i begova, dok je vakufska imovina članom 10. Senžermenskog ugovora potpisanog 10. septembra 1919. godine formalno bila zaštićena. Međutim, i tokom perioda između dva rata desila se velika uzurpacija vakufske imovine. Prema *Memorandumu udruženja bivših posjednika kmetsko-beglučkih zemalja u Sarajevu*, koji

¹⁴ Dopis mutevelije jajačkih vakufa Mustafe Muzura od 05.03.1894., ARIZBIH, GHB biblioteka, ZVP-85, predmet br. 1693 od 1894.

¹⁵ Odluka kotarskog suda u Jajcu br. 1188, ARIZBIH, GHB biblioteka, ZVP-85, predmet br. 1693 od 1894.

je upućen princu Pavlu 27. septembra 1938. u periodu od 1919. do 1938. godine oduzeto je oko čak četiri miliona dunuma vakufeske imovine.¹⁶

Na području Jajca i Šipova u ovom periodu zabilježna je uzurpacija vakufeske imovine u selu Mujdžići, 3 km južno od Šipova. Naime, u Mujdžićima su do Drugog svjetskog rata postojala dva muslimanska groblja: Veliko i Malo. Tokom 30.-ih godina XX stoljeća oba mezarja uzurpirali su mještani muslimani iz Mujdžića. Malo groblje je uzurpirao Mustafa Džabija koji je mezarje ogradio i prinese sa njega za svoje potrebe koristio, dok su Veliko groblje na isti način uzurpirali Redžo, Šaćir i Arif Maglić, uz tvrdnju da je to njihovo porodično groblje.¹⁷ Do početka Drugog svjetskog rata pitanje uzurpacije vakufskog zemljišta u Mujdžićima nije bilo riješeno. Kada je tadašnje Vakufsko ravnateljstvo u Sarajevu 1941. godine zatražilo izvještaj o stanju vakufeske imovine u Mujdžićima, Kotarsko vakufsko povjerenstvo u Jajcu odgovorilo je da su četničko-komunističke najezde spalile mekteb te da se mutevelija iselio u nepoznato mjesto.¹⁸ Nakon rata 1946. godine na mjestu gdje se nalazio mekteb u Mujdžićima lokalne vlasti su napravile "Dom" uz obećanje da će muslimanima biti dodijeljeno drugo zemljište za mekteb. Do 1950. godine zamjensko zemljište za mekteb u Mujdžićima nije bilo dodijeljeno.¹⁹ Neodgovoran odnos muslimana u Mujdžićima prema vakufskoj imovini djelimično je utjecao na loš odnos lokalnih organa vlasti koji su, ne tražeći nikakvu saglasnost od Vakufskog povjerenstva, na mjestu u ratu srušenog mekteba sagradili zadružni "Dom".

Poučan slučaj uzurpacije vakufeske imovine desio se tokom i neposredno nakon Drugog svjetskog rata u selu Lendići, općina Jajce. Polovinom maja 1942. godine Huso Huskanović, sin Mehe, iz Lendića, vasijjetnamom je oporučio da se njegovo zemljište u Lendićima, gruntovni uložak br. 21, k.č. 296, površine 22 dunuma i 400 m², koristi: ½ za mekteb u Lendićima i ½ za džamiju u Divičani-

¹⁶ Enes Durmišević, "Vakufi i različitim političkim sistemima – odnos vlasti prema vakufima, posebno nakon agresije na BiH", *Novi Muallim*, god. XII, br. 47., Sarajevo, 2011., str. 21.

¹⁷ Dopis Sreskog vakufskog povjerenstva u Jajcu br. 286/38 od 04.01.1939., *Arhiv Vakufeske direkcije u Sarajevu* (Dalje: AVDS), GHB Biblioteka, broj predmeta 18049/37 od 1. augusta 1938.

¹⁸ Dopis Sreskog vakufskog povjerenstva u Jajcu br. 36/42 od 23.03.1942., *AVDS*, GHB Biblioteka, br. predmeta 18049/37 od 1. augusta 1938.

¹⁹ Dopis Sreskog vakufskog povjerenstva u Jajcu br. 196/50 od 05.07.1950., *AVDS*, GHB Biblioteka, br. predmeta 18049/37 od 1. augusta 1938.

ma. Ovu vasijjetnamu napisao je džematski imam u Divičanima Muharem-ef. Botić koji uslijed ratnih dešavanja vasijjetnamu nije ovjerio u šerijatskom sudu u Jajcu. Nakon smrti Huse Huskanovića 1943. godine provedena je ostavinska rasprava tokom koje je nasljednicima predočena vasijjetnama i oni su priznali uvakufljanje Huse Huskanovića.²⁰ U narednom periodu prihodi sa uvakufljene parcele u Lendićima koristili su se prema odredbama vakifa.²¹ Međutim, u ratnom vihoru izgorjela je uredovnica suda u Jajcu u kojoj je bio zabilježen ovaj vakuf u Lendićima. Kada je iza rata ponovljena ostavinska rasprava, nasljednici Huse Huskanovića porekli su njegovu darodavnicu koji su 1943. godine bili priznali. Vakufsko povjerenstvo u Jajcu pokušalo je na sudu zaštititi ovaj vakuf od uzurpacije nasljednika, međutim, nisu to uspjeli jer je sreski sud u Jajcu, a kasnije i okružni sud u Travniku presudio u korist nasljednika, a protiv vakufa Huse Huskanovića.²²

Navedeni primjeri neodgovornog odnosa prema vakufskoj imovini u Jajcu i Šipovu na najbolji način pokazuju kako je nakon okupacije Bosne i Hercegovine 1878. do Drugog svjetskog rata nastupilo nesigurno vrijeme za vakufe od kojih su se nastojali okoristiti svi, od lokalnih organa vlasti, preko pripadnika drugih religija do muslimana, pa čak su i nasljednici vākifa porekli njegov vasijjet što je s vjerskog i humanog stanovišta nedopustivo.

Oduzimanje i uzurpacija vakufske imovine u Jajcu i Šipovu od 1945. do 1958. godine

Neposredno nakon završetka Drugog svjetskog rata Komunistička partija Jugoslavije započela je proces razvlašćivanja svih nosilaca kapitala među koje je ubrajala i Islamsku zajednicu koju je i zbog ideoloških razloga trebalo oslabiti. U tom smislu država je do 1958. godine donijela niz zakonskih propisa kojima se ograničavala imovina vjerskih zajednica i Islamske zajednice.²³ U svom zani-

²⁰ Dopis Sreskog vakufskog povjerenstva u Jajcu br. 118/43 od 11.05.1943., *AVDS*, GHB Biblioteka, br. predmeta 3591/49 od 21.03.1949.

²¹ Dopis Sreskog vakufskog povjerenstva u Jajcu br. 61/46 od 04.04.1946., *AVDS*, GHB Biblioteka, br. Predmeta 3591/49 od 21.03.1949.

²² Dopis Sreskog vakufskog povjerenstva u Jajcu br. 61/46 od 04.04.1946., *AVDS*, GHB Biblioteka, br. Predmeta 3591/49 od 21.03.1949.

²³ Denis Bećirović, "Oduzimanje imovine Islamske zajednice...", štr. 172-173.

mljivom i preglednom radu o oduzimanju imovine Islamske zajednice od 1945. do 1961. godine dr. Denis Bećirović navodi da je vlast usvojila set pravnih propisa na bazi kojih je država pristupila oduzimanju imovine Islamske zajednice putem pravnih mehanizama konfiskacije, nacionalizacije itd. Za Islamsku zajednicu najnepovoljniji su bili:

1. Zakon o raspolaganju stanovima i poslovnim prostorijama.
2. Zakon o agrarnoj reformi i kolonizaciji.
3. Osnovni zakon o zadrugama.
4. Zakon o konfiskaciji imovine i o izvršenju konfiskacije.
5. Osnovni zakon o postupanju sa eksproprisanim i konfiskovanim šumskim posjedima.
6. Zakon o nacionalizaciji privatnih privrednih preduzeća.
7. Uredba o arondaciji državnih poljoprivrednih dobara općedržavnog značaja.
8. Osnovni zakon o eksproprijaciji.
9. Uredba o prodavanju stambenih zgrada iz opštenarodne imovine.
10. Uredba o upravljanju stambenim zgradama.
11. Zakon o poljoprivrednom zemljišnom fondu općenarodne imovine i dodjeljivanju zemlje poljoprivrednim organizacijama.²⁴

Na području Jajca i Šipova najviše vakufske imovine oduzeto je shodno Osnovnom zakonu o eksproprijaciji koji je proglašen 4. aprila 1947. godine. Gradska eksproprijaciona komisija pri Izvršnom odboru Gradskog Narodnog Odbora Jajce uputila je, na osnovu 27. člana Osnovnog zakona o eksproprijaciji, 24. januara 1949. godine zahtjev zemljišno-knjižnom uredu u Jajcu da u korist gradskog preduzeća "Majdan sedre Varošnice" Jajce, izvrši uknjižbu eksproprijacione nekretnina z. k. ul. br. 265 i 303 k. o. Pijavice, vlasništvo Ujedi-

²⁴ Ibid. str. 173. Više o zakonskim propisima na osnovu je kojih je vlast u avnojevske Jugoslaviji prisvajala imovinu pravnih i fizičkih lica do kraja 1946. godine vidi: Tomislav Anić, "Normativni okvir podržavljenja imovine u Hrvatskoj/Jugoslaviji 1944-1946." *Časopis za suvremenu povijest*, br. 1, Zagreb, 2007., str. 25-62. te Fikret Karčić, "Vakufi i reprivatizacija", *Glasnik RIZ-a*, br. 3., Sarajevo, 1991., str. 267-277.

njenog vakufa u Jajcu.²⁵ Nakon toga Izvršni odbor NO Jajce uputio je Rješenje o eksproprijaciji ove vakufske imovine²⁶ na potvrđivanje Vladi NR BiH koja je 7. marta 1949. godine izdala rješenje o odobravanju eksproprijacije pomenutih nekretnina u vlasništvu Sjedinjenog vakufa u Jajcu.²⁷ Ovim aktom izvršena je eksproprijacija starog muslimanskog mezarja na Varošnicama. Islamskoj zajednici u Jajcu tada je oduzeto 47.255 m² vakufskog zemljišta.

Imajući u vidu da se u svako doba može pozvati na Osnovni zakon o eksproprijaciji lokalna vlast u Jajcu nije se mnogo obazirala da li je određena parcela koja je bila predviđena za izgradnju objekata od općeg interesa bila u vlasništvu Islamske zajednice ili ne. U posjedu smo dokumenta koji zorno svjedoči o tome kako je vlast bez ikakvog pitanja oduzimala vakufsko zemljište i gradila na njemu, da bi se tek nakon toga pozivala na zakon. Naime, Izvršni odbor Sreskog NO Jajce donio je 1948. godine odluku da se u Pljevi, danas opština Šipovo, izgradi zadružni dom. Za najprikladniju lokaciju za izgradnju doma odabrana je k. č. 2220 k. o. Pljeva u površini od 6.110 m², odnosno muslimansko mezarje u Pljevi koje je gruntovno bilo u posjedu vakufa džamije u Pljevi. Nakon što je odabrana lokacija odmah se započelo s izgradnjom doma iako nije bila izvršena zakonska eksproprijacija. Tek je 30. oktobra 1954. godine NO sreza Jajačkog donio rješenje o eksproprijaciji ove nekretnine u korist zamljoradničke zadruge Pljeva, NO Šipovo. U rješenju se navodi da se radi o hitnom postupku jer se na ovoj parceli već izgradio zadružni dom, pa se, na osnovu čl. 25 Osnovnog zakona o eksproprijaciji, oduzeto zemljište odmah predaje u vlasništvo opštenarodne imovine.²⁸ Državni sekretarijat za poslove opšte uprave i budžet NR BiH donio je 20. januara 1955. godine rješenje kojim se odobrava rješenje NO sreza jajačkog o eksproprijaciji mezarja u Pljevi u svrhu izgradnje zadružnog doma.²⁹

²⁵ Zahtjev za uknjižbu eksproprijacijskih nekretnina z.k. ul. br. 265 i 303 k.o. Pijavice od 24.01.1949., *Arhiv Općine Jajce*, br. 991/49.

²⁶ Rješenje Izvršnog odbora GNO u Jajcu o eksproprijaciji nekretnina z.k. ul. br. 265 i 303 k.o. Pijavice od 22.02.1949., *Arhiv Općine Jajce*.

²⁷ Rješenje Vlade NR BiH o eksproprijaciji nekretnina z.k. ul. br. 265 i 303 k.o. Pijavice od 07.03.1949., *Arhiv Općine Jajce*, Vladin br. 185/49.

²⁸ Rješenje Sreske eksproprijacijske komisije u Jajcu o eksproprijaciji nekretnine k.č. 2220 k.o. Pljeva od 30.10.1954., *Arhiv Općine Jajce*, br. 7416/54.

²⁹ Rješenje Državnog sekretarijata za poslove opšte uprave i budžet NR BiH, *Arhiv Općine Jajce*, Br. Sekretarijata 4090/1-54.

Na ovaj način vlast je pokazala da može činiti šta hoće i da joj ni njeni vlastiti zakoni nisu prepreka za oduzimanje vakufske imovine. Na primjerima nacionalizacije vakufske imovine u Jajcu i Šipovu na osnovu Zakona o nacionalizaciji najamnih zgrada i građevinskog zemljišta iz 1958. godine vidjet ćemo svu bahatost i neprincipijelnost ondašnje vlasti koju su uposlenici Islamske zajednice iskoristi kako bi barem djelimično spasili vakufsku imovinu od trajnog uništenja.

Nacionalizacija³⁰ vakufske imovine u Jajcu na osnovu Zakona o nacionalizaciji najamnih zgrada i građevinskog zemljišta iz 1958. godine

Zakon o nacionalizaciji najamnih zgrada i građevinskog zemljišta objavljen je u Službenom listu FNRJ 31. decembra 1958. godine.³¹ Predmet nacionalizacije bile su: stambene zgrade i posebni dijelovi stambenih zgrada, poslovne zgrade i građevinsko zemljište, dakle, imovina na kojoj se temeljila finansijska moć vakufa.

Stambene zgrade i posebni dijelovi stambenih zgrada koje je obuhvatala nacionalizacija bile su:

- najamne stambene zgrade, tj. zgrade u građanskoj svojini sa više od dva stana ili sa više od tri mala stana;
- stambene zgrade i stanovi kao posebni dijelovi zgrada koji su u svojini građanskih pravnih lica, društvenih organizacija i drugih udruženja građana;
- poslovne prostorije u svojini građanskih pravnih lica, društvenih organizacija i drugih udruženja građana, ako ne služe njihovoj odobrenoj djelatnosti;
- višak preko dva stana u svojini jednog građanina;
- poslovne prostorije u stambenoj zgradi u svojini građana.³²

³⁰ Nacionalizacija je državna privredno-politička mjera kojom se privatna imovina pretvara u državno ili društveno vlasništvo uz manju nadoknadu dotadašnjim vlasnicima. Vidi: Dževad Jahić, *Rječnik bosanskog jezika*, tom 7., Sejtarija, Sarajevo, 2014. str. 24.

³¹ Zakon o nacionalizaciji najamnih zgrada i građevinskog zemljišta, *Službeni list FNRJ*, god. XIV, br. 52, 31.12.1958., str. 1221-1227.

³² Zakon o nacionalizaciji najamnih zgrada..., čl. 12., str. 1222.

Predmet nacionalizacije također su bile “...sve poslovne zgrade u građanskoj svojini koje služe za vršenje privrednih, administrativnih, prosvetnih, kulturnih, zdravstvenih, socijalnih i drugih sličnih djelatnosti.”³³ Građevinsko zemljište koje je bilo predmet nacionalizacije je svako izgrađeno i neizgrađeno zemljište koje se nalazi u užim građevinskim rejonima gradova i naselja gradskog karaktera.³⁴

S druge strane, shodno članu 11. ovog zakona, nisu predmet nacionalizacije zgrade i prostorije koje služe vjerskim zajednicama za izvršavanje vjerskih djelatnosti kao što su crkve, hramovi, kapele i bogomolje, manastiri i samostani, sjemeništa i vjerske škole niti zgrade koje služe kao župski, parohijski, biskupski, patrijarški i drugi slični dvorovi.³⁵ Iako bi se na prvi pogled moglo razumijeti da su džamije, medrese, mektebi i administrativne zgrade Islamske zajednice bile zaštićene od nacionalizacije to je samo djelimično tačno. Naime, do usvajanja Zakona o nacionalizaciji 1958. imovina i prihodi vakufa u Bosni i Hercegovini sukcesivno su smanjivani provođenjem svakog od 11 gore navedenih zakona i uredbi, tako da su hronično nedostajala sredstva za održavanje, popravljavanje i izgradnju novih vjerskih objekata što je dovelo do toga da do 1958. godine mnogi vjerski, prosvjetni i administrativni objekti Islamske zajednice nisu služili svojoj svrsi. S tim u vezi, vlasti su se, donoseći odluku o nacionalizaciji nekog objekta, pozivale na prvi dio čl. 10. Zakona o nacionalizaciji u kojem stoji: “Nisu predmet nacionalizacije zgrade i prostorije **koje služe vjerskim zajednicama za izvršavanje vjerskih djelatnosti...**”³⁶ odnosno, ukoliko neka džamija, mekteb ili medresa nije služila za izvršavanje vjerskih djelatnosti postajala je predmet nacionalizacije, kao što je, recimo u Jajcu bio slučaj sa Hadadan-džamijom i Ramadan-begovom džamijom o čemu ćemo govoriti u nastavku rada.

Na osnovu čl. 62. Zakona o nacionalizaciji najamnih zgrada i građevinskog zemljišta predviđeno je da se odredbe o postupku za utvrđivanje predmeta nacionalizacije, određivanje visine nadoknade za nacionalizaciju nepokretnosti, nadležnost, sastav i rad komisije za nacionalizaciju propišu uredbom Saveznog

³³ Ibid., čl. 28., štr. 1223.

³⁴ Ibid., čl. 34., štr. 1224.

³⁵ Ibid., čl. 11., štr. 1222.

³⁶ Ibid., čl. 11., štr. 1222.

Izvršnog Vijeća.³⁷ Ubrzo nakon proglašenja Zakona o nacionalizaciji Savezno Izvršno Vijeće je propisalo Uredbu o postupku za sprovođenje nacionalizacije najamnih zgrada i građevinskog zemljišta koja je stupila na snagu 28. januara 1959. godine. Ovom uredbom pobliže su definisani svi mehanizmi potrebni za provođenje Zakona o nacionalizaciji. Član 1. Uredbe o postupku za sprovođenja nacionalizacije najamnih zgrada i građevinskog zemljišta propisuje da je: “*Za utvrđivanje nacionalizacije cijelih zgrada, idealnih dijelova zgrada i posebnih dijelova zgrada, kao i za izuzimanje od nacionalizacije zgrada i posebnih dijelova zgrada, po Zakonu o nacionalizaciji najamnih zgrada i građevinskog zemljišta...*” zadužena: “*...komisija za nacionalizaciju pri opštinskim narodnim odborima...*”³⁸, na temelju čega je u Jajcu formirana Komisija za nacionalizaciju pri NO opštine Jajce koju su sačinjavali: Karmelo Lulić, predsjednik, te Kršlak Derviš i Crnokić Drago, članovi.

NO sreza Jajce je na sjednici održanoj 20. jula 1959. godine, a shodno stavu 3 člana 34 Zakona o nacionalizaciji, donio Odluku o užem građevinskom rejonu u opštini Jajce.³⁹ Ovom odlukom određene su granice unutar kojih će se sprovesti Zakon o nacionalizaciji. S obzirom da su odlukom o užem građevinskom zemljištu bile obuhvaćene općine: Gornji Vakuf, Bugojno sa Ćipuljićem, Donji Vakuf, Mrkonjić Grad i Jajce, ali ne i Šipovo koje je administrativno pripadalo jajačkom srezu, očigledno je da Zakon o nacionalizaciji nije obuhvatao prostor današnje opštine Šipovo. Izvršno Vijeće NR BiH potvrdilo je odluku o užem građevinskom rejonu na području sreza Jajce na svojoj sjednici održanoj 10. oktobra 1959. godine u Sarajevu.⁴⁰

U međuvremenu je na osnovu čl. 4. Uredbe o postupku za sprovođenja nacionalizacije objavljen javni oglas prema kojem su svi građani, građanska pravna lica, društvene organizacije i druga udruženja građana sa prebivalištem na području opštine Jajce bili dužni u određenom roku opštinskom odjeljenju za

³⁷ Zakon o nacionalizaciji najamnih zgrada..., čl. 62., str. 1226.

³⁸ Uredba o postupku za sprovođenje nacionalizacije najamnih zgrada i građevinskog zemljišta, *Službeni list FNRJ*, god. XV, br. 4., čl. 1., str. 129.

³⁹ Odluka o užim građevinskim reonima naseljenih mješta u opštinama Bugojno, Donji Vakuf, Gornji Vakuf, Mrkonjić Grad i Jajce, *Arhiv Bosne i Hercegovine* (dalje: ABH), Komisija za nacionalizaciju pri Izvršnom vijeću (dalje: KNIV), br. 3/232.

⁴⁰ Odluka o određivanju užeg građevinskog reiona na području sreza Jajce, ABH, KNIV, 3/232.

finansije podnijeti prijavu o svim zgradama u svom vlasništvu radi utvrđivanja predmeta nacionalizacije.⁴¹ Nakon provedenog postupka Odjeljenje za finansije NO opštine Jajce je 14. oktobra 1959. godine na osnovu čl. 58. Zakona o nacionalizaciji najamnih zgrada i građevinskog zemljišta i čl. 32 i 34. Uredbe o postupku za sprovođenje nacionalizacije najamnih zgrada i građevinskog zemljišta te čl. 211 Zakona o opštem upravnom postupku donijelo rješenje kojim se utvrđuje da je danom 26. decembra 1958. godine kao danom stupanja na snagu Zakona o nacionalizaciji najamnih zgrada i građevinskog zemljišta nacionalizovano sljedeće izgrađeno i neizgrađeno zemljište u vlasništvu Vakufskog povjerenstva u Jajcu. Zemljište upisano:

p. l.	795	k. o. Jajce		
k. č.	30/121	kućište i dvorište džamije u ulici M. Tita	u površini od	220 m ²
k. č.	45/12	kućište i dvorište u Šamića Mahali	“	200 m ²
k. č.	45/15	kućište i dvorište Pošte	“	260 m ²
k. č.	45/16	oranica IV klase kod Pošte	“	200 m ²
k. č.	46/32	kućište /krojačka zadruga/	“	150 m ²
k. č.	46/33	groblje	“	120 m ²
k. č.	46/34	kućište	“	200 m ²
k. č.	46/35	Pliva Mahala, kućište i dvorište (prigradska džamija)	“	80 m ²
k. č.	44/9	Pliva Mahala, kućište	“	340 m ²
k. č.	44/10	Pliva Mahala, oranica IV klase	“	200 m ²
k. č.	44/11	Pliva Mahala, kućište i dvorište	“	750 m ²
k. č.	45/41	Varoš, kućište	“	30 m ²
k. č.	45/36	Varoš, kućište	“	80 m ²
k. č.	45/37	Varoš, kućište	“	50 m ²
k. č.	45/39	Varoš, kućište	“	20 m ²
k. č.	28/32	Titova 52, kućište	“	40 m ²
k. č.	28/25	Titova 44, kućište	“	80 m ²
k. č.	28/31	Titova 54, kućište	“	200 m ²
k. č.	43/4	Titova, glavna džamija	“	360 m ²
k. č.	43/5	Titova, groblje	“	200 m ²
k. č.	43/6	Titova, kućište i dvorište uz džamiju	“	110 m ²
k. č.	42/43	G. Mahala, kućište džamija	“	40 m ²
k. č.	42/57	G. Mahala, kućište	“	60 m ²
k. č.	27/122	Harmani groblje	“	500 m ²

⁴¹ Uredba o postupku za sprovođenje nacionalizacije..., čl. 10.

k. č.	27/152	Mezarluci i voćnjak III klase	“	200 m ²
k. č.	27/153	Harmani groblje	“	3.000 m ²
k. č.	26/127	Baščeluci groblje (kod kruške)	“	4.150 m ²
p. l.	139	k. o. Pijavice:	“	
k. č.	15/1	Varošnice groblje	“	55.000 m ²
k. č.	17/18	Pijavice, kućište i dvorište džamije	“	150 m ²
k. č.	17/19	Pijavice, groblje	“	300 m ²
p. l.	795	k. o. Jajce		
k. č.	29/40	M. Tita, gradilište	“	100 m ²
k. č.	46/32	Varoš, kućište	“	150 m ²
p. l.	205	k. o. Jajce		
k. č.	46/12	Bajer, pašnjak IV klase	“	200 m ²
k. č.	46/13	Bajer, voćnjak III klase	“	200 m ²
k. č.	46/14	Bajer, oranica IV klase	“	600 m ²
		Ukupno		68.540 m ²

Sopstvenik na dan 25.12.1958. godine bilo je Vakufsko povjerenstvo u Jajcu.⁴² Ovim rješenjem je zemljište ispod i oko svih islamskih vjerskih objekata u Jajcu i vakufskih stambeno-poslovnih objekata postalo društveno vlasništvo.

Uz građevinsko zemljište Odjeljenje za finansije NO opštine Jajce dostavilo je 20.02.1961. godine Komisiji za nacionalizaciju Izvršnog Vijeća NR BiH popunjene formulare o nacionalizovanim zgradama Vakufskog povjerenstva sa pravosnažnim rješenjima i procijenjenom vrijednošću nekretnina.

R.br. Predmet nacionalizacije	Katastarski podaci	Adresa	Vrijednost nekretn. u din.
01. Četverosoban stan	z.k. ul. 253, k.č. IX/27, od 100 m ²	Ivice Mažara 9	600 000
02. Poslovni prostor (Ramadan-begova džamija)	z.k. ul. 70, k.č. IX/72 od 108 m ²	M. Tita 31	200 000
03. Stambeno-poslovna zgrada: jedan stan i dva posl. prostora	z.k. ul. 70, k.č. IX/73, od 265 m ²	M. Tita 30	1 600 000
04. Poslovni prostor (Hadadan-džamija)	z.k. ul. 324, k.č. VI/1 od 182 m ²	Berte Kučere 2	1 500 000
05. Stambeno-poslovna zgrada: stan i poslovni prostor	z.k. ul. 530, k.č. V/1 od 51 m ²	Jakice A. 1	400 000
06. Poslovni prostor	z.k. ul. 324, k.č. VI/123 od 118 m ²	M. Tita 29	1 000 000

⁴² Rješenje o nacionalizaciji izgrađenih i neizgrađenih zemljišta u Jajcu, *Arhiv opštine Jajce*, br. predmeta 03/10-VL-1383/1-1959 od 14.11.1959., štr. 31-32.

07.	Stambeno-poslovna zgrada: stan i dva poslovna prostora	z.k. ul. 324 k.č. III/57 od 50 m ²	M. Tita 69	1 500 000
08.	Poslovni prostor	z.k. ul. 324, k.č. III/48 o 60 m ²	M. Tita 54	500 000
09.	Poslovni prostor	z.k. ul. 95, k.č. III/25 od 21 m ²	M. Tita 52	300 000
10.	Poslovni prostor	z.k. ul. 95, k.č. VI/16 i VI/17 od 52 m ²	M. Tita 41	1 000 000
11.	Poslovni prostor	z.k. ul. 95, k.č. VI/10 od 24 m ²	M. Tita 45	250 000
12.	Trosoban stan	z.k. ul. 91, k.č. VI/38 od 110 m ²	M. Tita 1	1 200 000
13.	Stambena zgrada: četiri jednosobna štana	z.k. ul. 76, k.č. IX/30 od 242 m ²	Ivice Mažara 5	2 000 000
14.	Stambeno-poslovna zgrada: dvosoban stan i poslovni prostor	z.k. ul. 70, k.č. IX/75 od 85 m ²	M. Tita 7	2 000 000
15.	Poslovni prostor: četiri dućana	z.k. ul. 38, k.č. III/20 od 174 m ²	M. Tita 44	1 000 000
16.	Stambeno-poslovna zgrada: dvosoban stan i poslovni prostor	z.k. ul. 38, k.č. VI/114 od 400 m ²	Trg bratštva i jedinštva 15	1 200 000
17.	Stambeno-poslovna zgrada: dva jednosobna štana i poslovni prostor (mekteb)	z.k. ul. 44, k.č. IX/35 od 135 m ²	M. Keštena 10	300 000
Ukupno:		2 177 m ²	Ukupno:	16 50 000 din.

Sve navedene stambene i poslovne zgrade te dijelovi zgrada u vlasništvu Vakufskog povjerenstva u Jajcu nacionalizovane su 21. maja 1959. godine i za svaku od njih izdavano je posebno rješenje o nacionalizaciji.⁴³ Prema tome, Komisija za nacionalizaciju zgrada, dijelova zgrada i poslovnih prostorija u Jajcu je 1959. godine nacionalizovala: 2 džamije, 13 stanova i 16 poslovnih prostora u vlasništvu Vakufskog povjerenstva u Jajcu. Procijenjena ukupna vrijednosti nacionalizovanih zgrada i dijelova zgrada bila je 16 550 000 tadašnjih dinara. Činom nacionalizacije vakufskih objekata Islamska zajednica u Jajcu ostala je bez osnovnih izvora prihoda i prijeko potrebne infrastrukture za normalno djelovanje i funkcioniranje.

Muslimane u Jajcu posebno je pogodila činjenica što su dvije gradske džamije: Hadadan i Ramadan-begova, obuhvaćene nacionalizacijom. S obzirom da je Ramadan-begova džamija srušena još 1933. godine, a nisu bile pokrenute nikakve aktivnosti na njenom renoviranju, Vakufsko povjerenstvo u Jajcu je u za-

⁴³ Podaci o nacionalizaciji zgrada u Jajcu br. 04/2-VL-1784 od 20.02.1961., ABH, KNIV, br. 53/6.

konskom roku podnijelo zahtjev za izuzimanje iz nacionalizacije novosagrađene zgrade Hadadan-džamije i zgrade mekteba u ulici Mehmeda Kestena br. 10 u kojoj su se nalazile administrativne prostorije i stan za imama.

Već 6. aprila 1959. godine, dakle prije nego što je donešeno rješenje o nacionalizaciji, Vakufsko povjerenstvo podnijelo je zahtjev za izuzimanje od nacionalizacije Hadadan-džamije. U zahtjevu je navedeno da je Hadadan-džamija u Jajcu sagrađena 1650. godine i da je za izvršavanje vjerskih obreda služila do 1936. godine kada je uslijed dotrajalosti srušena da bi na njenom mjestu 1938. godine bila sagrađena nova džamija koja zbog finansijskih poteškoća nije potpuno dovršena.⁴⁴ Po nalogu nadležnih organa nedovršena zgrada Hadadan-džamije je nakon Drugog svjetskog rata privremeno korištena kao magacin dok se ne iznađu sredstva za njenu dogradnju. Međutim, činjenica prema kojoj Hadadan-džamija 26. decembra 1958. godine, dakle danom stupanja na snagu Zakona o nacionalizaciji, nije služila za izvršavanje vjerskih obreda, već kao najamni prostor bila je dovoljna Komisiji za nacionalizaciju da nacionalizuje džamiju tretirajući je kao: “...najamnu prostoriju-magacin...”⁴⁵ Isti argument Komisija za nacionalizaciju u Jajcu koristila je kada je 23. maja 1959. godine odbila žalbu Vakufskog povjerenstva u Jajcu kao neosnovanu.⁴⁶

Nakon odbijanja žalbe Vakufsko povjerenstvo u Jajcu je sve potrebne informacije o nacionalizaciji Hadadan-džamije dostavilo Starješinstvu Islamske vjerske zajednice u NR BiH koje je putem Komisije za vjerska pitanja u NR BiH uputilo zahtjev za izuzimanje ove džamije od nacionalizacije Komisiji za nacionalizaciju pri Izvršnom Vijeću NR BiH. Starješinstvo IVZ u NR BiH u svom zahtjevu navelo je da su u nacionalizovanoj Hadadan-džamiji već bili izgrađeni mihrab, mahfil i munara do pod krov čime je jasno istaknuto za koju svrhu se objekat gradi, odnosno, da se u konkretnom slučaju radi o čisto vjerskom objektu – džamiji, koja ima sva obilježja kao takva, zbog čega bi se na ova zgrada trebala izuzeti od nacionalizacije.

⁴⁴ Informativan tekst o Hadadan-džamiji objavio je vrijedni jajajčki imam i glavni imam Ramiz-ef. Bećirović. Vidi: Ramiz Bećirović, “Sudbina jedne džamije”, *IIN Preporod*, br. 12/1012, 15. januar 2014., str. 37.

⁴⁵ Rješenje Komisije za nacionalizaciju u Jajcu br. 20/59 od 23.05.1959., ABH, KNIV, br. 64/231.

⁴⁶ Ibid.

U zahtjevu Starješinstva IVZ u NR BiH napominje se da lokalne vlasti u Jajcu predlažu da se Hadadan-džamija pretvori u omladinski dom što je izazvalo veliko negodovanje muslimana ovog kraja, pa Starješinstvo IVZ stoga predlaže da se sa svim namjerama u vezi ove džamije odustane dok se žalbeni proces ne okonča.⁴⁷ Proces denacionalizacije Hadadan-džamija u Jajcu potrajao je nekoliko narednih godina. Lokalni organi vlasti u Jajcu uporno su odbijali denacionalizovati Hadadan-džamiju, pa su, kako bi džamija izgubila svoju prepoznatljivu fizionomiju, angažovali građevinske radnike da sruše munaru. Kada je za to saznao tadašnji reisu-l-ulema Sulejman-ef. Kemura uputio je oštar dopis Republičkoj Komisiji za vjerska pitanja u kojem ih obavještava sljedeće: “*Pored utanačenog sporazuma da se Hadadan džamija u Jajcu denacionalizuje u korist Islamske vjerske zajednice, radovi na rušenju munare nastavljaju se iako su jedno vrijeme bili obustavljeni...*”⁴⁸

Reisu-l-ulema zatim navodi da je takvo ponašanje odgovornih predstavnika vlasti u Jajcu rukovođeno inatom što ne može voditi nikakvom dobru i traži od Komisije za vjerska pitanja NR BiH da poduzme sve potrebne mjere da se na Hadadan-džamiji obustave svi dalji radovi.⁴⁹ Nastojanjem reisu-l-uleme uz aktivno učešće Odbora Islamske zajednice u Jajcu Sekretarijat za upravno-pravne poslove Skupštine opštine Jajce je 25. oktobra 1965. godine donio rješenje prema kojem se ukida rješenje Komisije za nacionalizaciju NO opštine Jajce, br. 16/59 od 21. maja 1959. o nacionalizaciji Hadadan-džamije, čime je dugogodišnji proces denacionalizacije ove džamije uspješno završen i džamija vraćena u vlasništvo Islamske zajednice.⁵⁰

Postupak koji je Vakufsko povjerenstvo vodilo za denacionalizaciju zgrade u kojoj se nalazio mekteb, administrativne prostorije i imamski stan također je bio uspješan za Islamsku zajednicu. Naime, Komisija za nacionalizaciju u Jajcu donijela je 21. maja 1959. godine rješenje br. 7/59 o nacionalizaciji dijela zgrade,

⁴⁷ Dopis Starješinstva IVZ u NR BiH Komisiji za nacionalizaciju pri Izvršnom vijeću NR BiH putem Komisije za vjerska pitanja NR BiH, br. 6228/61 od 12.12.1961., ABH, KNIV, br. 64/231.

⁴⁸ Dopis reisu-l-uleme Sulejman-ef. Kemure Republičkoj Komisiji za vjerska pitanja od 25.12.1963., *Arhiv Medžlisa IZ Jajce*, predmet Hadadan-džamija, bez broja.

⁴⁹ Ibid.

⁵⁰ Rješenje Sekretarijata za upravno-pravne poslove Skupštine opštine Jajce, br. 02/2-NV-30/1-65, od 25.10.1965., *Arhiv Medžlisa IZ Jajce*, predmet Hadadan-džamija, bez broja.

dva jednosobna stana, u ulici Mehmeda Kestena br. 10 u kojoj su se nalazile administrativne prostorije Islamske zajednice, mekteb i stan za imama. S obzirom da su nacionalizovani stanovi ranije služili kao mekteb, pa su usljed nedostatka stambenog prostora za imama pretvoreni u stan, Vakufsko povjerenstvo je uputilo zahtjev Komisiji za nacionalizaciju u Jajcu da se stanovi izuzmu od nacionalizacije. Komisija za nacionalizaciju u Jajcu je 10. oktobra 1960. godine odbila žalbu Vakufskog povjerenstva kao neosnovanu.⁵¹ Povjerenstvo je o svojoj žabi i o odluci Komisije za nacionalizaciju u Jajcu upoznalo Starješinstvo IVZ u Sarajevu koje je 17. januara 1961. godine uputilo zahtjev Komisiji za nacionalizaciju pri Izvršnom Vijeću NR BiH. Starješinstvo IVZ u zahtjevu navodi da Vakufskom povjerenstvu u Jajcu nisu ostavljene potrebne poslovne i stambene prostorije za normalno funkcionisanje i rad, te traži da se nacionalizovani stanovi vrate u vlasništvo Islamske zajednice.⁵²

Komisija za nacionalizaciju pri Izvršnom Vijeću NR BiH zatražila je po ovom pitanju mišljenje nadležnog opštinskog organa u Jajcu. Rješavajući po ovom zahtjevu opštinski načelnik Odjeljenja za finansije u Jajcu je nakon detaljnog pregleda zgrade izvijestio da su tačni navodi Starješinstva IVZ o tome da zgrada nije uslovna i da nacionalizovani stanovi nemaju privredni značaj za opštinu. U tom smislu predloženo je Komisiji za nacionalizaciju pri Izvršnom Vijeću NR BiH da uvaži zahtjev Starješinstva IVZ i izuzme tretiranu zgradu od nacionalizacije.⁵³ U skladu s tim, Komisija za nacionalizaciju pri Izvršnom Vijeću NR BiH je 05. decembra 1962. godine donijela rješenje prema kojem se poništava rješenje Komisije za nacionalizaciju pri NO opštine Jajce br. 32/59 od 22. juna 1959. godine, čime je vakufska zgrada u ulici Mehmeda Kestena br. 10 u potpunosti vraćena na raspolaganje Islamskoj zajednici.⁵⁴ Energičnim i ustrajnim nastojanjem Vakufskog povjerenstva u Jajcu i Starješinstva IVZ u Sarajevu sačuvana je od uzurpacije i propadanja Hadadan-džamija i stambeno-poslovne prostorije potrebne za minimalni rad Odbora Islamske zajednice u Jajcu.

⁵¹ Rješenje Komisije za nacionalizaciju pri NOS-a Jajce br. 04/3-N-J-20/1-1960 od 10.10.1960., ABH, KNIV, br. 86/92.

⁵² Dopis Starješinstva IVZ u NR BiH Komisiji za nacionalizaciju pri Izvršnom vijeću NR BiH br. 6526/60 od 17.01.1961., ABH, KNIV, br. 86/92.

⁵³ Dopis Narodnog odbora opštine Jajce br. 04/2-682/1-60 od 08.02.1961., ABH, KNIV, br. 86/92.

⁵⁴ Rješenje Komisije za nacionalizaciju pri Izvršnom vijeću NR BiH br. 824/62.

Primjenom Zakona o nacionalizaciji najamnih zgrada i građevinskog zemljišta iz 1958. godine nanesena je nesaglediva i nenaknadiva šteta vakufima u Bosni i Hercegovini. Dr. Denis Bećirović konstatovao je da je oduzimanje vakufske imovine na osnovu Zakona o nacionalizaciji poprimilo takve razmjere da su prestali postojati uvjeti za rad organa vakufske uprave u Islamskoj zajednici čime je okončan jedan model organiziranja Islamske zajednice, koji je gotovo pola stoljeća egzistirao kroz organe vakufske i vjerske uprave. Na vanrednom zasjedanju Vrhovnog vakufskog sabora u FNRJ, održanom 13. jula 1959. godine u Sarajevu, usvojen je novi Ustav Islamske zajednice. Prema odredbama ovog Ustava riječ vakufski izbrisana je iz naziva organa Islamske zajednice.⁵⁵ Osim što je riječ vakuf izbrisana iz naziva organa Islamske zajednice kao posljedica sprovođenja Zakona o nacionalizaciji te 1959. godine prestala je s radom i Vakufska direkcija koja više nije imala razloga za postojanje jer je 95% vakufske imovine do tada bilo oduzeto Islamskoj zajednici pa je Vakufska direkcija izgubila svrhu svoga postojanja.⁵⁶

Zaključak

Austrougarskom okupacijom Bosne i Hercegovine 1878. godine došlo je do korjenitih promjena u društvu koje su se u značajnoj mjeri odrazile na vjerski život muslimana. Jedna u nizu negativnih posljedica okupacije bilo je gubljenje vjerske dimenzije vakufa, odnosno svođenje vakufske imovine na puki izvor finansiranja vjerskih, kulturnih, humanitarnih i društvenih ustanova što je kao posljedicu imalo neodgovoran i neprimjeren odnos prema vakufskoj imovini u kojoj su svoj politički ili lični interes vidjeli svi: od državne vlasti, preko nemuslimana do nesavjesnih muslimana. Na primjeru uzurpacije vakufske imovine na području Jajca i Šipova do kraja Drugog svjetskog rata pokazali smo tek djelimične razmjere neodgovornog odnosa prema vakufskoj imovini koji je u to doba bio zahvatio cijelu Bosnu i Hercegovinu. Pa iako je period od 1878. do 1945. godine bio izuzetno težak za očuvanje i unapređenje vakufske imovine u našoj zemlji, uspostavom FNR Jugoslavije vakufska imovina je do te mjere uzurpirana

⁵⁵ Denis Bećirović, "Oduzimanje imovine Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini od završetka Drugog svjetskog rata do 1961. godine", *Prilozi*, 40, Institut za istoriju, Sarajevo, 2011, str. 186.

⁵⁶ Nezim Halilović Muderris, "Historijat, trenutno stanje i perspektive vakufa...", str. 40.

i oteta od Islamske zajednice da je nakon sprovođenja Zakona o nacionalizaciji najamnih zgrada i građevinskog zemljišta 1959. godine prestao razlog za postojanje Vakufske direkcije u Sarajevu jer više nije bilo razloga za njeno postojanje. Kroz ovaj rad dokumentovali smo da je na području Jajca i Šipova oduzeto i nacionalizovano 74 640 m² građevinskog zemljišta u užem gradskom jezgru Jajca i u Plivi, opština Šipovo, te 2 džamije, 13 stanova i 16 poslovnih prostora u Jajcu čija je ukupna procijenjena vrijednosti bila 16 550 000 ondašnjih dinara. Provođenjem Zakona o nacionalizaciji iz 1958. godine Islamska zajednica ostala je bez osnovnih sredstava za normalno funkcionisanje što je u konačnici i bio cilj ondašnjih vlasti.

Na žalost, Zakon o nacionalizaciji najamnih zgrada i građevinskog zemljišta iz 1958. godine nije bio posljednji zakon na osnovu kojeg su lokalni organi vlasti oduzimali vakufsku imovinu na području Jajca i Šipova. Značajno vakufsko zemljište u Jajcu i Jezeru oduzeto je na osnovu Zakona o građevinskom zemljištu u društvenoj svojini iz 1974. godine. No to je tema za neki drugi rad.⁵⁷

⁵⁷ U rješenju je suma ukupno nacionalizovanog vakufskog građevinskog zemljišta pogrešno proračunata na 69.540 m².

dr. Dževada Šuško
mr. Sumeja Ljevaković-Subašić

**PERCEPCIJA VAKUFA NA PODRUČJU
MEDŽLISA ISLAMSKE ZAJEDNICE JAJCE**

PERCEPCIJA VAKUFA NA PODRUČJU MEDŽLISA ISLAMSKJE ZAJEDNICE JAJCE

Svaki istinski vjernik teži ka tome da popravi stanje u svakom pogledu, materijalno i duhovno, svoje lično, odnosno porodično stanje kao i stanje svoje zajednice i države. Vakuf spada u čin iskazivanje svoje pripadnosti islamu, vjerovanje u Božiju nagradu za ostavljanje trajnog dobra na ovom svijetu, i služenja svojoj zajednici. Vakufi su kroz povijest islama doprinosili ekonomskom razvoju, te društvenom, kulturnom i vjerskom napretku. Vakuf se oduvijek davao u vjerske svrhe (džamije, mesdžidi, musalle, tekije), obrazovno-odgojne svrhe (medrese, mektebi, biblioteke), humanitarne svrhe (pomoć siromasima, jetimima, putnicima, bolesnicima), socijalne svrhe (česme, mostovi, sahat-kule, imareti) i privredne svrhe (bezistani, radnje, kuće, zemljišta). Stoga se sa vakufom povezuje pobožnost i dobrotvornost. Vakuf je sastavni dio vjerske prakse i u islamskoj tradiciji Bošnjaka. Od osnutka prvog mesdžida u srednjovjekovnoj Bosni započeto je uvakufljenje kod Bošnjaka.

Danas, u 21. stoljeću, nakon skoro 600 godina prisustva muslimana na ovim prostorima, nameće se pitanje: u kojoj mjeri je razvijena svijest o vakufu kod Bošnjaka? Ne smije se izostaviti ni kontekst vremena u kojem su muslimani ovih krajeva živjeli. Iskustvo 20. stoljeća koje podrazumijeva tri rata (Prvi i Drugi svjetski rat, agresija 1992-95), te različite političke i društvene sisteme (Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca; Kraljevina Jugoslavija; SFRJ) u kojim su vakufi sistemski oduzimani od Islamske zajednice i gdje su Bošnjaci bili diskriminirani po pitanju njihovog nacionalnog identiteta, bosanskog jezika i slobode vjere. Te okolnosti su uticale na vjersku praksu uključujući značaj vakufa i njegov položaj u svijesti muslimana. S druge strane, od 1990-ih godina se, sa procesom demokratizacije, uvođenjem međunarodnih standarda, ljudskih prava i politizacijom religije, može primijetiti općenito povratak religije u Bosni i Hercegovini.

Tako se, od kraja 20. stoljeća, kod Bošnjaka ali i drugih naroda u Bosni i Hercegovini religija i religijska praksa vratila u privatne domove ali i u javni prostor.

O mnogim segmentima religijske prakse se na bosanskom jeziku pisalo opsežno. Kada je posrijedi vakuf, dosada su izdate brojne publikacije, te su objavljeni mnogi članci u mnogim časopisima koji pružaju dobar uvid u instituciju vakufa i pregled vakufa u Bosni i Hercegovini. Osim toga, objavljeno je i nekoliko zbornika radova u izdanju Vakufske direkcije koji se izdaju od 2011. godine, a rezultat su manifestacije “Dani vakufa” koja se organizira na godišnjem nivou. Oni sadrže izlaganja o raznim temama koje su vezane za vakuf kao i o vakufima u pojedinim mjestima u Bosni i Hercegovini (Banja Luka, Tuzla, Tešanj, Foča, Brčko, Gradačac).¹ Sve ove publikacije i članci su uglavnom teoretskog karaktera dok ozbiljna terenska istraživanja o vakufima još uvijek nisu zabilježena u naučnoistraživačkom radu u Bosni i Hercegovini.

Ciljevi istraživanja

Opći cilj ovog istraživanja je otkriti, ustanoviti, istražiti, te analizirati percepciju Bošnjaka na području MIZ Jajce o vakufu kako bi se mogli izvući generalni zaključci koji će dalje pomoći rad Vakufske direkcije, MIZ Jajce ali i drugih medžlisa u Bosni i Hercegovini u pogledu podizanja svijesti o vakufu kod Bošnjaka. Specifični ciljevi su sljedeći:

1. Analizirati opće razumijevanje i poznavanje institucije vakufa kod Bošnjaka na području MIZ Jajce.
2. Otkriti na koji način Bošnjaci na području MIZ Jajce percipiraju sredstva i načine educiranja o vakufu.
3. Istražiti šta motivira vakife da uvakufuju te šta sprečava nevakife da uvakufuju.
4. Ispitati koliko su vakifi na području MIZ Jajce (ne)zadovoljni što su uvakufili.

¹ Svim publikacijama Vakufske direkcije omogućen je online pristup i mogu se preuzeti na <http://vakuf.ba/download/publikacije>.

5. Analizirati da li postoji korelacija između vakifa i spola, njihove starosne dobi, stručne spreme, radnog odnosa, članstva u IZ, redovnijeg odlaska u džamiju i postojanja vakifa u porodici.

Istraživačka pitanja

Ovo istraživanje je imalo za cilj da odgovori na sljedeća istraživačka pitanja:

1. Kakvo je razumijevanje i poznavanje institucije vakufa kod Bošnjaka na području MIZ Jajce?
2. Kako Bošnjaci na području MIZ Jajce percipiraju sredstva i načine educiranja o vakufu?
3. Šta motivira vakife da uvakufuju a koji čimbenici sprečavaju nevakife da uvakufuju?
4. Da li su vakifi na području MIZ Jajce zadovoljni što su uvakufili?
5. Da li postoji korelacija između vakifa i spola ispitanika, njihove starosne dobi, stručne spreme, radnog odnosa, članstva u IZ, ili aktivnog odlaska u džamiju?

Odabir uzorka

Ovo terensko istraživanje je obuhvatilo 500 ispitanika bošnjačke nacionalnosti sa područja Medžlisa Islamske zajednice Jajce, a što uključuje općine Jajce, Jezero i Šipovo. Od 500 distribuiranih upitnika 477 je uspješno popunjeno i dostavljeno. Od 477 ispitanika koji su vratili ispunjen upitnik, na otvorena pitanja koja su zahtijevala od ispitanika da napišu odgovor u obliku teksta odgovorilo je 289 ispitanika. Ako se uzme u obzir da je broj bošnjačke populacije u Jajcu prema popisu iz 2013. godine iznosio 13.269 stanovnika, u Jezeru 287, te Šipovu 628 stanovnika² statistička greška na uzorak od 477 stanovnika i interval konfidencije od 95% iznosi +/- 4%, što je više nego dovoljno da ovaj uzorak stanovništva bude reprezentativan a istraživanje statistički pouzdano.³

² Vidi <http://www.statistika.ba/>, pristupljeno 25.3.2017.

³ Ovo je izračunato prema: <https://www.surveymonkey.com/mp/margin-of-error-calculator/>, pristupljeno 25.3.2017.

Istraživanje je sprovedeno u svim aktivnim džematima kako bi uzorak odabranih ispitanika što reprezentativnije predstavio cijelu populaciju, ruralnu i urbanu sredinu. Pored džematlija, ciljna grupa ovog istraživanja bile su i one osobe koje nisu članovi Islamske zajednice odnosno nisu vezani za džemat. Tako su upitnici podijeljeni u 21 džematu MIZ Jajce, te u dvije osnovne škole (OŠ Berta Kučera i OŠ Jajce). Također, istraživanje je distribuirano i među ženama koje djeluju unutar Asocijacije žena “Esmā Sultanija” i omladinu koja je okupljena unutar Asocijaciji mladih “Tajib Okić”, te tako osigurao da među anketiranima bude ispitanika oba spola i svih starosnih grupa kako bi se stekla što preglednija slika stanja na terenu.

Instrument

Instrument koji se koristio za prikupljanje podataka su sastavile autorice ovog istraživanja, te je ovo prvi puta da bude korišten u istraživanju. U svrhu što kvalitetnijeg i obuhvatnijeg istraživanja od kojeg će imati koristi i Vakufska direkcija i Medžlis IZ Jajce anketni upitnik je poslat na uvid direktoru Vakufske direkcije, dr. Senaidu Zajimoviću, te glavnom imamu MIZ Jajce, Zehrudinu-ef. Hadžiću, koji su dali određene primjedbe i sugestije koje su uvažene. Upitnik se sastojao od 35 pitanja od kojih je 6 bilo otvorenih, te 29 zatvorenih pitanja. Sva pitanja su podijeljena u pet cjelina. Nakon uvodnih zatvorenih pitanja pomoću kojih su se ustanovile opće informacije o ispitaniku (spol, starosna dob, obrazovanost, zaposlenost, članstvo IZ, džematlija, da li je vakif, šta je uvakufio, način uvakufljenja), uslijedila su pitanja vezana za poznavanje i razumijevanje vakufa (Ko može biti vakif? U koje svrhe se daje vakuf? Ko može koristiti vakuf? Da li se mora izvršiti volja vakifa? Da li se vakuf može prodati ili otuđiti? Šta vakuf donosi vakifu na ovom i/ili na onom svijetu? Koje vakufe ispitanici poznaju?). Treći dio je ispitivao izvore koji su ispitanicima pružili dovoljno informacija o vakufu, te šta oni misle koji je najbolji način da saznaju više informacija o istom. Četvrti dio ispitanika ispituje motivaciju za uvakufljenje odnosno razloge zbog kojih neko nije uvakufio. Peti i završni dio se doticao samo vakifa gdje se pokušalo doznati njihovo zadovoljstvo sa uvakufljanjem, poštivanje uvjeta koje su postavili, odnos organa Islamske zajednice prema vakifima itd.

Analiza podataka

Prilikom analize zatvorenih pitanja korišten je kompjuterski program za istraživanja u društvenim naukama SPSS 24, dok je u analizi otvorenih pitanja korištena deskriptivna metoda analize. Za prikazivanje općih demografskih podataka ispitanika korištena je deskriptivna statistika prikazana kroz tabele, odnosno grafikone. Histogram je korišten za prikazivanje kompozitnog rezultata poznavanja i razumijevanja vakufa. Tabele i grafikoni su korišteni za prezentaciju rezultata istraživanja percepcije edukacije o vakufu, motivaciji za uvakufljenje odnosno nevakufljenje te zadovoljstvo uvakufljenjem. Chi-Square test je korišten da se da pregled koliko je vakifa među ispitanicima muške populacije a koliko ženske, te koje su starosne dobi vakifi, kakve su stručne spremne, radnog odnosa, da li su članovi IZ te da li često dolaze u džamiju. Također, ovaj test je korišten i kako bi se doznalo da li spol, starosna dob, stručna sprema, radni odnos, članstvo u IZ ili aktivan odlazak u džamiju mogu biti indikatori da će neko biti vakif.

Rezultati istraživanja

Ovaj dio istraživanja obuhvata pet cjelina kroz koje će biti prikazana analiza demografskih karakteristika ispitanika, razumijevanje vakufa, percepcija edukacije o vakufu, motivacija za ne/uvakufljenje, zadovoljstvo vakifa sa uvakufljanjem, te indikatori uvakufljanja.

Demografske karakteristike ispitanika

Demografska slika ispitanika uključuje informacije o spolu ispitanika, starosnoj dobi, stručnoj spremi, radnom odnosu, njihovom članstvu u Islamskoj zajednici, učestalosti dolaska u džamiju te informacije o njihovom uvakufljanju bilo ličnom ili porodičnom. Ovo potonje pitanje uključuje pitanje da li su ispitanici vakifi i da li u porodici imaju vakifa, šta su uvakufili, te ko je iz njihove porodice uvakufjavao.

U pogledu spola ispitanika, ovo istraživanje je sprovedeno na grupi od 314 muškaraca i 153 žene, uz napomenu da deset ispitanika nije odgovorilo na ovo pitanje (Tabela 1.1.).

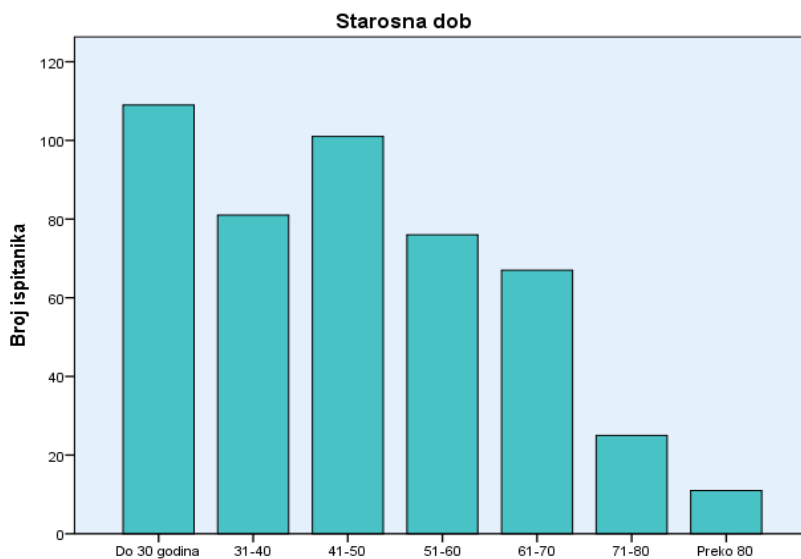
		Broj ispitanika	Procenat
Validno	Muško	314	65.8
	Žensko	153	32.1
	Ukupno	467	97.9
Nedostaje odgovor		10	2.1
Ukupno		477	100.0

Tabela 1.1. *Spol ispitanika*

U prikupljanju informacija o starosnoj dobi ispitanika bilo je ponuđeno 7 odgovora koji uokviruju različite starosne grupe:

1. Do 30 godina
2. Od 31 do 40 godina
3. Od 41 do 50 godina
4. Od 51 do 60 godina
5. Od 61 do 70 godina
6. Od 71 do 80 godina
7. Preko 80 godina.

Rezultati istraživanja prikazani na stupičastom grafikonu pokazuju da je uzorak stanovništva obuhvatio populaciju svih starosnih grupa. Ako se uzme u obzir da je općenito broj stanovnika starijih od 71 godinu manji u odnosu na stanovništvo drugih starosnih dobi može se zaključiti da je ovo istraživanje sprovedeno na uzorku koji je srazmjeran općoj populaciji. Najveći broj ispitanika, njih 109, je imalo do 30 godina, 101 ispitanik je između 41 i 50 godina starosti, 81 ispitanik je imao između 31 i 40 godina, 76 ispitanika imalo 51 do 60 godina, dok je 67 ispitanika imalo između 61 i 70 godina. Manji broj, njih 25, je imalo između 71 i 80 godina dok je najmanji broj ispitanika imao preko 80 godina. (Grafikon 1.1.). Sedam ispitanika nije odgovorilo na ovo pitanje.

Grafikon 1.1. *Starosna dob ispitanika*

U svrhu dobivanja potpunije demografske slike ispitanika, istraživanje je uključilo i pitanje o stručnoj spremi. Bilo je ponuđeno sedam odgovora:

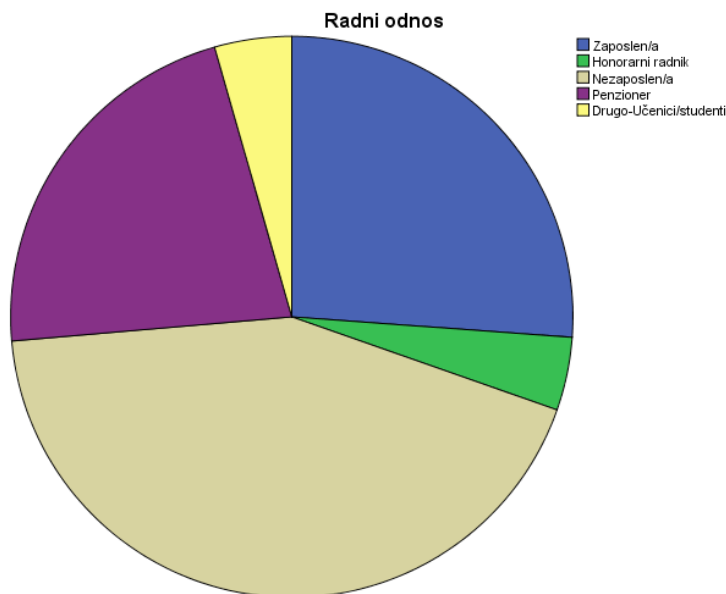
1. Osnovna škola
2. SSS
3. VKV
4. VŠS
5. VSS
6. Magistar nauka
7. Doktor nauka.

Više od polovine ispitanika, njih 51.2%, je imalo SSS, dok je 27.7% ispitanika je imalo završenu osnovnu školu. Manji postotak (9.6%) je imao VSS, dok je VŠS bilo 4.4% te VKV 5% ispitanika. Magistara nauka je bilo 1%, dok doktora nauka među ispitanicima nije bilo (Tabela 1.2.).

		Broj ispitanika	Procenat
Validno	Osnovna škola	132	27.7
	SSS	244	51.2
	VKV	24	5.0
	VSŠ	21	4.4
	VSS	46	9.6
	Magistar nauka	5	1.0
	Ukupno	472	99.0
Nedostaje odgovor		5	1.0
Ukupno		477	100.0

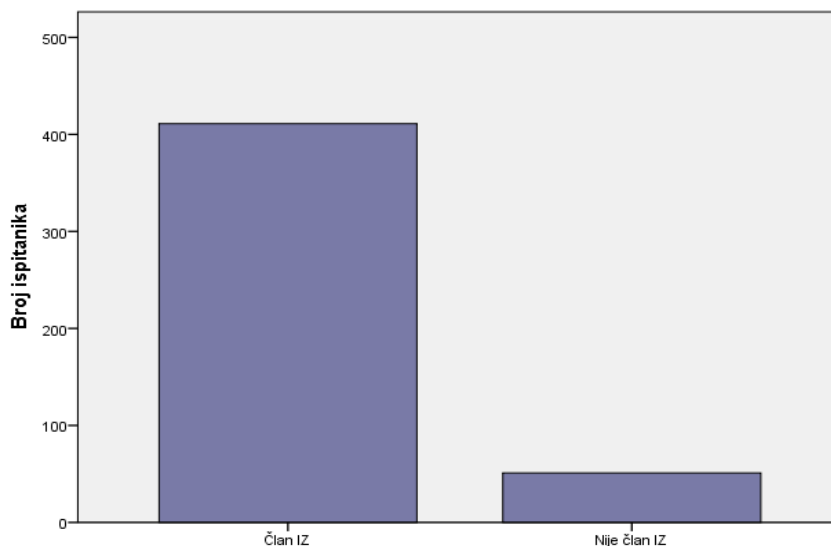
Tabela 1.2. *Stručna sprema ispitanika*

Veći broj uzorka, tj. 205 ispitanika, obuhvaćenih ovom studijom je nezaposleno, dok je 124 ispitanika u radnom odnosu, a 104 ispitanika su penzioneri. Istraživanje je uključilo i 20 honorarnih radnika te 21 osobu koja u ovim kategorijama nije pronašla svoj radni status (Grafikon 1.2.). Tri ispitanika nije dalo odgovor na ovo pitanje.

Grafikon 1.2. *Radni odnos ispitanika*

Nadalje, među ispitanicima je bilo 411 članova Islamske zajednice, dok 51 ispitanik nije član IZ (Grafikon 1.3.). 15 ispitanika nije se izjasnilo o njihovom članstvu u Islamskoj zajednici.

Grafikon 1.3. Članstvo u IZ

Kako bi ispitili aktivnost ispitanika u džematima i džamiji postavljeno je pitanje o odlasku u džamiju sa šest ponuđenih odgovora:

1. Više puta sedmično
2. Jedanput sedmično
3. Jedanput mjesečno
4. Samo za ramazan
5. Samo na bajram-namaze
6. Nikako.

Analizom rezultata istraživanja došlo se do saznanja da najveći broj uzorka ide u džamiju više puta sedmično (254 ispitanika) ili najmanje jedanput sedmično (133 ispitanika). 22 ispitanika ide jedanput mjesečno dok 40 ispitanika ide samo za ramazan. 9 učesnika u istraživanju ide u džamiju samo za bajram-namaze, dok 12 ne ide nikako (Tabela 1.3.). Sedam ispitanih nije odgovorilo na ovo pitanje.

Koliko često odlazite u džamiju?		Broj ispitanika	Procenat
Validno	Više puta sedmično	254	53.2
	Jedanput sedmično	133	27.9
	Jedanput mjesečno	22	4.6
	Samo za ramazan	40	8.4
	Samo za bajram-namaz	9	1.9
	Nikako	12	2.5
	Ukupno	470	98.5
Nedostaje odgovor		7	1.5
Ukupno		477	100.0

Tabela 1.3. *Aktivnost ispitanika u džamiji*

Na pitanje “Da li ste vakif?” 19 ispitanika nije dalo odgovor, dok je veći broj ispitanika odgovorilo da nisu vakifi (335 ispitanika). Obzirom da je broj vakifa u općoj populaciji manji od broja nevakifa, istraživanje je uključilo zadovoljavajući broj vakifa (123 ispitanika). Vidi: Tabela 1.4.

		Broj ispitanika	Procenat
Validno	Vakifi	123	25.8
	Nisu vakifi	335	70.2
	Ukupno	458	96.0
Nedostaje odgovor		19	4.0
Ukupno		477	100.0

Tabela 1.4. *Broj ispitanika koji su vakifi i onih koji nisu vakifi*

Oni koji su potvrdno odgovorili na pitanje da li su vakifi su imali mogućnost da specificiraju koju imovinu su uvakufili. Ispitanicima je bilo ponuđeno devet odgovora a bili su slobodni da zaokruže više od jednog odgovora. Najveći broj vakifa je, prema istraživanju, uvakufilo novac u određene namjene (78 ispitanika/vakifa), a značajan broj je uvakufio i zemljište (48 ispitanika/vakifa). Manji broj je uvakufio objekat, hajr česmu, novac bez određene namjene i drugu pokretnu imovinu (vidi: Tabela 1.5.).

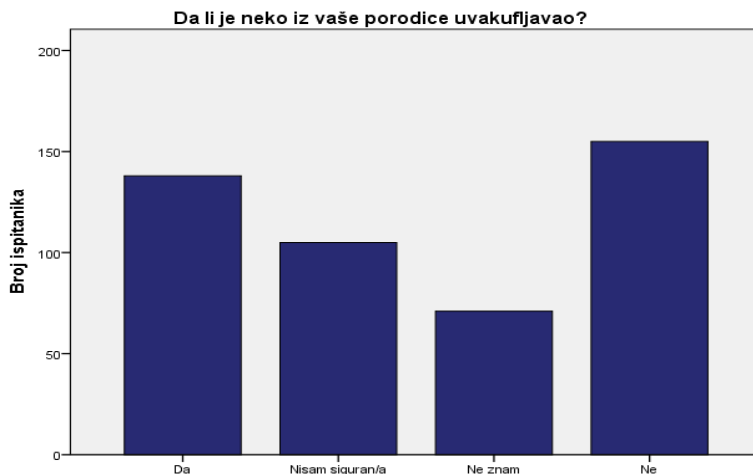
		Broj odgovora	Procenat
Uvakufio sam	Objekat - Džamija, tekija, mekteb, mesdžid	18	7.9%
	Objekat - Kuća, stan	4	1.7%
	Zemljište: njiva, put, mezarje i dr.	42	18.3%
	Hajr česma	6	2.6%
	Novac - u određene namjene	78	34.1%
	Novac - bez određene namjene	26	11.4%
	Druga pokretna imovina (automobil, oprema za džamiju i sl.)	14	6.1%
	Vrijeme	38	16.6%
	Drugo	3	1.3%
Ukupno		229	100.0%

Tabela 1.5. *Vakufi ispitanika*

Budući da se svijest o uvakufijavanju često stiže i u porodici, željeli smo ispitati da li je neko iz porodice ispitanika vakif. Bilo je ponuđeno 4 odgovora:

1. Da
2. Nisam siguran/a
3. Ne znam
4. Ne.

Sto trideset i osam ispitanika je potvrdno odgovorilo na ovo pitanje, što je približan broj onima koji su uvakufili. Negativno je odgovorilo 155 ispitanika, dok je značajan broj kazao da nije siguran (105) i da ne zna (71) da li je neko iz njihove porodice uvakufjavao dosada (Grafikon 1.4.). 8 ispitanika nije odgovorilo na pitanje.

Grafikon 1.4. *Odgovor ispitanika na pitanje da li je neko iz njihove porodice uvakuflijavao*

Onima koji su odgovorili pozitivno na pitanje da li je neko iz njihove porodice uvakuflijavao, bilo je ponuđeno da specificiraju koji članovi porodice su uvakuflijavali dosada. Nekoliko ispitanika je pribilježilo više ponuđenih odgovora, što znači da u porodici istih ima više od jednog vakifa. Međutim, u ukupnom zbiru ponuđeni odgovor djed/nana je bio zaokružen 71 put, a odgovor otac/majka 69 puta (Tabela 1.6.).

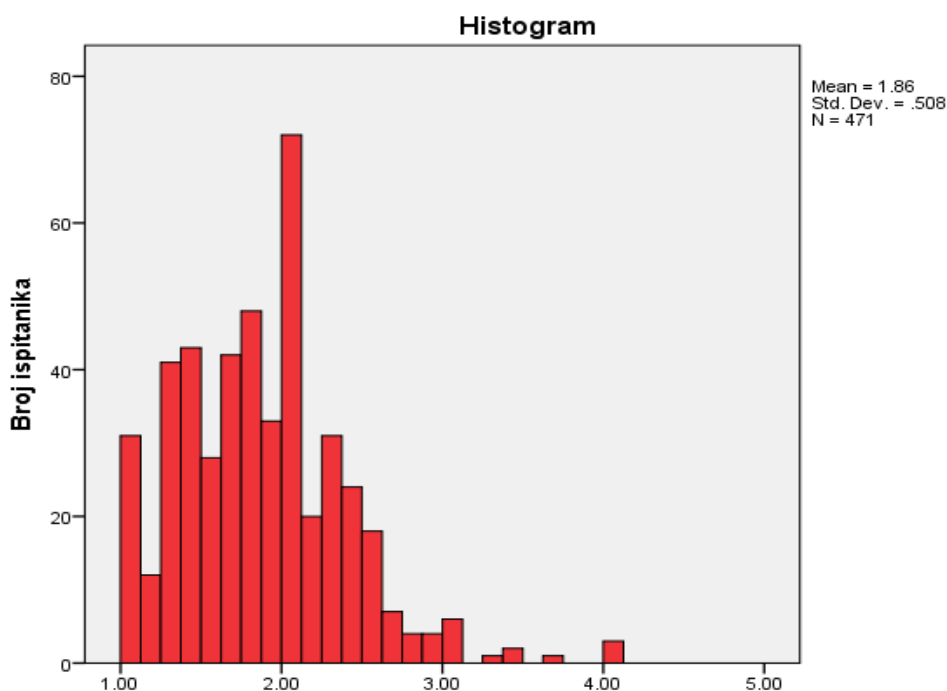
		Broj odgovora	Procenat
Koji član vaše porodice je vakif?	Nana/djed	71	33.5%
	Sin/kćerka	12	5.7%
	Otac/majka	69	32.5%
	Brat/seštra	27	12.7%
	Ošala rodbina	33	15.6%
Ukupno		211	100.0%

Tabela 1.6. *Članovi porodice ispitanika koji su vakifi*

Poznavanje i razumijevanje vakufa

Druga cjelina upitnika o percepciji vakufa kod Bošnjaka je imala za cilj istražiti poznavanje i razumijevanje institucije vakufa kod Bošnjaka na području MIZ Jajce. Ova cjelina je obuhvatila 13 pitanja od kojih su četiri pitanja bila

otvorena dok je devet pitanja bilo zatvoreno gdje su ispitanici odgovarali zaokruživanjem jednog od ponuđenih odgovora. Zatvorena pitanja su uključila pitanja o tome ko može biti vakif, u koje svrhe se može koristiti vakuf, ko može imati koristi od vakufa, da li se treba poštovati volja vakifa, da li se vakuf može oduzeti ili vratiti vakifu, te kakva nagrada očekuje vakife. Odgovori su varirali na skali od 1 tačan odgovor, 2 nisam siguran/a, 3 ne znam i 4 netačan odgovor. Da bismo dali sveukupnu ocjenu poznavanja i razumijevanja vakufa izračunali smo kompozitni rezultat koji izračunat kao zbroj zaokruženih odgovora na pojedine tvrdnje. Niži rezultat (1) ukazuje na dobro razumijevanje i poznavanje institucije vakufa, rezultat približan broju 2 ukazuje na nesigurnost ispitanika u svoje znanje, 3 pokazuje nepoznavanje vakufa dok 4 utvrđuje pogrešno razumijevanje institucije vakufa. Kompozitni rezultat pokazuje da je srednja vrijednost $M = 1.86$, sa odstupanjem od standarda $SD = 0,508$ (Grafikon 1.5.). Drugim riječima, ovo znači da je srednji odgovor ispitanika bio da nisu sigurni u svoje znanje s tim da su pojedini ispitanici od te srednje ocjene odstupali za pola ocjene, tj. bili su bolji ili lošiji od srednje vrijednosti za pola ocjene. Ovo dalje znači da Bošnjaci u Jajcu uglavnom nisu sigurni u svoje poznavanje i razumijevanje vakufa.

Grafikon 1.5. Kompozitni rezultat poznavanja i razumijevanja vakufa

Četiri preostala otvorena pitanja imala su za cilj istražiti znanje ispitanika o vakufima kako onim najvažnijim tako i oduzetim vakufima na području MIZ Jajce, te poznavanje vakifa sa istog područja. Na pitanje “Koji je najvažniji vakuf na području MIZ Jajce?” koje je srodno sa pitanjem “Navedite vakufe koje poznajete na području MIZ Jajce”, odgovorilo je 190 od 477 ispitanika. Dakle, 287 nisu ništa odgovorili što bi moglo značiti ili da ne znaju šta je vakuf, da ne znaju koji je najvažniji vakuf, koji vakufi uopšte postoje u MIZ Jajce, nisu bili sigurni šta da odgovore (u pojedinim upitnicima imamo odgovor “Ima ih dosta”), ili su se jednostavno odlučili da preskoče to pitanje. Oni koji nisu dali odgovor koji je najvažniji vakuf u Jajcu, nisu dali odgovor ni na pitanje da li poznaju uopšte vakufe na tom području. Rezultati su pokazali da se džamija Esme Sultanije percipira kao najvažniji i najpoznatiji vakuf na području MIZ Jajce koja se ponekad vodi pod imenom Čaršijska džamija. Zatim slijede Varošnice, Gazi Husrev-begov vakuf (Gazijin vakuf) te objekti i imovina MIZ Jajce (džamije, zemlja, mezarja, mektebi, imamske kuće, prateći objekti džamija). Poimenice su spomenuti Hadadan džamija, Ibrahim-begova džamija, Šamića džamija, Vakfija džamija Bučići, Džamija Šipovo, Sultan Bajazidova džamija, Sinan-begova džamija, šehidsko mezarje u Krušici, mezarje Selište, Hafizadića česma (česma kod Travničke kapije), Begovska česma, česma na mezarju Baščeluci, vakuf Hadži Fejze Mecavice iz Divičana, kuća r. Emine Korenić, zemlja Milići i most na Vrbasu. Među ostalim vakufima koje su ispitanici navodili spadaju: turbeta, šadrvani, stanovi, šume, njive i voćnaci⁴. Bili su i odgovori “Svi vakufi su važni”, a zanimljiv odgovor je bio i “Ostali vakufi se ne koriste pa se ne zna za njih.”

Percepcija edukacije o vakufu

Ova cjelina ima za cilj da istraži koja sredstva su se dosada pokazala najboljim za prenošenje informacija o vakufu te koja sredstva prenošenja informacija ispitanici percipiraju kao najbolja za promociju vakufa. Također, ovaj dio istraživanja uključuje i otvoreno pitanje gdje su ispitanici imali priliku da iznesu svoje viđenje načina kojima je moguće unaprijediti vakufe na području MIZ Jajce.

⁴ Za pretpostaviti je da su ispitanici mislili na voćnjake koji su posađeni u sjećanje na šehide u tim ruralnim sredinama. Naime svako selo je posadilo onoliko voćki na vakufskoj zemlji koliko je šehida u tom selu.

Rezultati analize odgovora na drugo istraživačko pitanje “Kako Bošnjaci na području MIZ Jajce percipiraju sredstva i načine educiranja o vakufu?” su pokazali kako ispitanici smatraju da su dovoljno informacija o vakufu saznali najviše kroz vazove i hutbe (272 ispitanika je zaokružilo ovaj odgovor). Značajan procenat ispitanika se s vakufom upoznao čitajući knjige (108), IIN Preporod (90), ili druge online izvore (83). Džemat i džematski odbor se, također, pokazao kao valjan način prenošenja informacija o vakufu budući da je 73 ispitanika ovim putem došao do informacija o vakufu i uvakufljenju. Važno je ovdje naglasiti i da je 83 ispitanika skrenulo pažnju da nema dovoljno informacija o vakufu. Pojedini ispitanici su dodali da su dovoljno informacija dobili iz drugih izvora: Od imama – hodže Ahmeta, od porodice, iz mejtefa, sa TV-a i u školi (Tabela 1.7.).

	Broj odgovora	Procenat	
Dovoljno informacija o vakufu saznao/la sam iz/od	Vazova i hutbi	272	37.8%
	IIN Preporod	90	12.5%
	Džemata/džematskog odbora	73	10.2%
	Online izvora	83	11.5%
	Knjiga	108	15.0%
	Nemam dovoljno informacija o vakufu	83	11.5%
	Drugih izvora -	4	0.6%
	Drugih izvora: 1. Od imama – hodže Ahmeta 2. Od porodice (2x) 3. Iz mejtefa 4. Sa TV-a 5. U školi	6	0.8%
	Ukupno	719	100.0%

Tabela 1.7. *Odakle su ispitanici dobili najviše informacija o vakufu*

U izjašnjavanju ispitanika o tome šta oni smatraju najboljim sredstvima za promociju vakufa nije bilo mnogo odstupanja u odnosu na odgovore na gore navedeno pitanje. Ispitanici smatraju da su vazovi i hutbe najbolji način da se promovira vakuf a visoko mišljenje imaju i o posebnim promocijama vakufa i manifestacijama o vakufu. S druge strane, knjige su smatrali najmanje privlač-

nim načinom za promociju istog. Pored toga, ispitanici su dali i svoje prijedloge za bolju promociju vakufa i to kroz letke koji bi se dijelili nakon džuma-namaza ili promocijom putem Radija Jajce (Tabela 1.8.).

	Broj odgovora	Procenat	
Najbolje sredstvo za promociju vakufa su/je	Vazovi i hutbe	332	41.2%
	IIN Preporod	119	14.8%
	Online izvori	108	13.4%
	Knjige	93	11.5%
	Posebne promocije vakufa i manifestacije o vakufima	148	18.4%
	Drugo - Letak poslije džume	5	0.6%
	Drugo – Radio Jajce	1	0.1%
Ukupno	806	100.0%	

Tabela 1.8. *Percepcija ispitanika o najboljim sredstvima za promociju vakufa*

Na otvoreno pitanje “Šta predlažete da je potrebno učiniti za unapređenje vakufa?”, odgovorio je 141 ispitanik. Odgovori su bili različite dužine. Bilo je odgovora koji sadrže samo jednu riječ (“učenje”) preko jedne rečenice (“Edukacija na svim nivoima”), do jednog paragrafa sa vrijednim i značajnim sugestijama. Budući da nam prostor ne dozvoljava da iznesemo sve odgovore, iste smo grupirali u tematske cjeline prema najčešćim sugestijama:

1. Edukacija o vakufu. Ispitanici vide potrebu da se pojasni pojam vakufa i vakifa. Predlažu da se drže češće vazovi, hutbe i promocije o vakufu, načinu uvakufljenja, te značaj vakufa za vakifa, zajednicu, dunjaluk i ahiret. Očigledno veliki broj ispitanika smatra da narod nije dovoljno osviješten po pitanju vakufa, da ne zna kako se uvakufjljava, te koju vrijednost vakuf donosi vakifu i zajednici općenito. Usto se predlaže da se koriste mediji (TV, novine) i moderne tehnologije (webstranice i društvene mreže) za osvješćivanje o vakufu.

2. Održavanje vakufa. Traži se uređivanje, čišćenje, ograđivanje, obrađivanje, obilježavanje i korištenje vakufa i vakufskih parcela. Kao primjeri su navedeni sađenje voćki i usjeva za sveopće dobro.
3. Registar vakufske imovine na nivou Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini. To podrazumijeva precizno popisivanje i evidentiranje svih vakufa u cijeloj državi Bosni i Hercegovini. Usto, traže da se predstavi stanje vakufa.
4. Strategija i plan korištenja vakufa. Odrediti (halal) namjenu, tj. ne davati vakuf onima koji se bave haram poslovima, nego da bude od koristi muslimanima i Islamskoj zajednici. Kao primjere se navode sufinansiranje plaća imamima, stavljanje na raspolaganje vakufe građanima koji nisu imućni i njima ne naplaćivati korištenje vakufa, kao na primjer u slučaju ukopa u mezarje koje je vakufsko.
5. Procjena vrijednosti vakufskih nekretnina pojedinačno i kolektivno.
6. Restitucija oduzete vakufske imovine. Vratiti u posjed konfiskovane vakufe pomoću Vakufske direkcije.
7. Registar vakifa. Voditi spisak vakifa.
8. Uvažavanje vakifa. Dodijeliti priznanje vakifima i vrednovati njihov doprinos Islamskoj zajednici.
9. Samoodrživost vakufa. Izraditi studije isplativosti investicija u vakufe. Naplaćivati kiriju od korištenja vakufskih nekretnina, napraviti izletišta na vakufima, izgraditi hotel za turiste.
10. Aplikacija sa projektima. U svrhu oživljavanja, restauracije, korištenje vakufa aplicirati sa projektima kod donatora.
11. Voditi računa o vakufima u manje naseljenim mjestima. Pomoći vakufe u mjestima gdje živi mali broj Bošnjaka, kao na primjer u RS-u i tamo gdje su Bošnjaci manjina.
12. Pravna zaštita vakufske imovine radi sprječavanje zloupotrebe.
13. Poštovati želju vakifa. Ukoliko je vakif ostavio u emanet da se ispoštuje od strane onih koji upravljaju i koriste vakuf.

14. Postaviti vidljiva obilježja vakufa.
15. Staviti vakufe pod direktnu jurisdikciju i grunt MIZ Jajce.
16. Transparentno upravljanje vakufskom imovinom.
17. Aktivirati džematlije oko rada na vakufskoj imovini.
18. Prodati vakufsku imovinu koja nije rentabilna, kupiti stanove ili kuće i smjestiti sirotinju.

Od svih odgovora izdvojeni su sljedeći:

- Podignuti svijest građana o značaju vakufa kao trajnog dobra, od kojeg ima koristi i na ovom i na onom svijetu.
- Da ljudi više pođu razmišljati o ahiretu nego što razmišljaju o dunjaluku.
- Podstaknuti mlade da uvakufe.
- Ulaganje u vakufe, ne samo iskorištavanje.
- Popravljati iman i onda će srca težiti da čine što više hajra i nadati se Allahovoj milosti i oprost.
- Brigu o vakufima predati ljudima koji se Boga dragog boje, a da to ne smatraju i ne koriste kao svoje nego kao moje i tvoje.

Motivacija za ne/uvakufljenje

Jedan od ciljeva ovog istraživanja je bilo i otkriti “Šta motivira vakife da uvakufljuju a koji čimbenici sprečavaju nevakife da ne uvakufljuju?” Ispitanicima koji su vakifi bilo je ponuđeno 15 odgovora a ispitanici su imali mogućnost da zaokruže više od jednog odgovora. Prema rezultatima istraživanja najveći procenat vakifa je uvakufio da pomogne svojoj džamiji i džematu a potom radi nagrade na ahiretu. Značajan broj vakifa je kazao da su uvakufili i kako bi pomogli muslimanima i Islamskoj zajednici. Dobar broj ispitanika je pomaganje državi Bosni i Hercegovini, naselju, medžlisi i muftijstvu također smatrao važnim. S druge strane sticanje ugleda, dobijanje vakufname, stavljanje imena vakifa na objektu je skoro i nevažno ispitanicima budući da su ovi razlozi motivirali samo po jednog ispitanika-vakifa (Tabela 1.9.).

		Broj odgovora	Procenat
Uvakufio/la sam iz sljedećih razloga	Radi nagrade na dunjaluku i ahiretu	45	13.5%
	Radi nagrade na ahiretu	52	15.6%
	Radi ugleda	1	0.3%
	Radi vakufname	1	0.3%
	Da moje ime štovi na uvakufjenom objektu	1	0.3%
	Jer smatram da sam dovoljno imućan da uvakufim	4	1.2%
	Da pomognem muslimanima	50	15.0%
	Da pomognem džamiji i džematu	65	19.5%
	Da pomognem muftijstvu	10	3.0%
	Da pomognem IZ	42	12.6%
	Da pomognem naselju	21	6.3%
	Da pomognem medžlisi	17	5.1%
	Da pomognem državi BiH	21	6.3%
	Zbog drugih razloga	3	0.9%
	Ukupno	333	100.0%

Tabela 1.9. Motivacija za uvakufjavanje

Osim toga, pokušali smo saznati koji su razlozi spriječili one koji dosada nisu uvakufjivali. Preko 60% ispitanika koji nisu vakifi su kazali da nisu dovoljno imućni da uvakufe svoju imovinu. Ostali su navodili i druge razloge kao “Nisam dovoljno upoznat sa institucijom vakufa”, “Želim svoj imetak ostaviti svojoj djeci/supruzi/porodici”, “Smatram da je imetak važnije dati u dobrotvorne svrhe” ili “Nisam zadovoljan dosadašnjim radom organa IZ”. Bilo je i onih koji su kazali da imaju nijet ali su još uvijek mladi, maloljetni ili da dosada nisu o tome razmišljali (Tabela 1.10.).

		Broj odgovora	Procenat
Nisam uvakufio/la jer	Nisam dovoljno imućan	161	60.1%
	Želim svoj imetak ostaviti svojoj djeci/supruzi/porodici	18	6.7%
	Ne smatram da je IZ-u važno pomagati vakufom	13	4.9%
	Smatram da je imetak važnije dati u dobrotvorne svrhe	17	6.3%
	Nisam dovoljno upoznat sa institucijom vakufa	37	13.8%
	Nisam zadovoljan dosadašnjim radom organa IZ	16	6.0%
	Drugi razlog – maloljetan sam	1	0.4%
	Drugi razlog - imam nijet	4	1.5%
	Drugi razlog - nisam o tome razmišljao	1	0.4%
	Ukupno	268	100.0%

Tabela 1.10. Razlozi neuvakufljenja

Zadovoljstvo sa uvakufljenjem

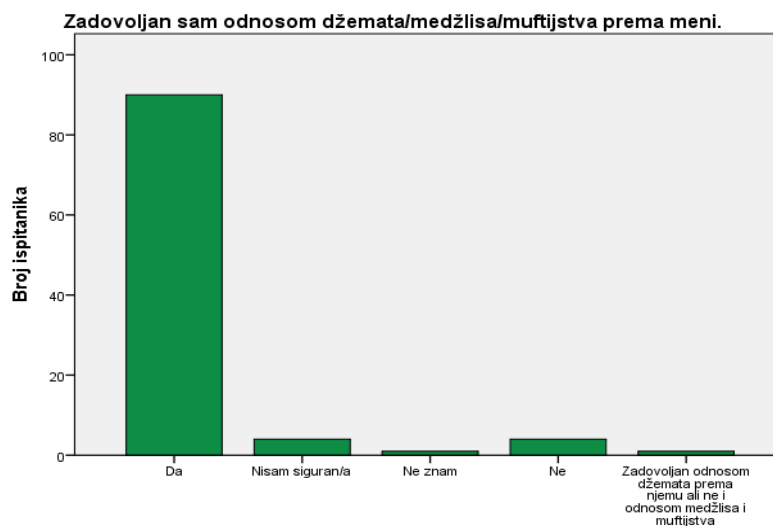
“Da li su vakifi na području MIZ Jajce zadovoljni što su uvakufili?” bilo je četvrto pitanje na koje smo nastojali odgovoriti. Set pitanja koja su se nalazila u ovoj cjelini postavljena su sa ciljem dobijanja povratnih informacija od onih koji su uvakufili. Postavljena su pitanja o tome da li je volja njih kao vakifa ispoštovana, kako su zadovoljni odnosom džemata, medžlisa i muftijstva prema njima, da li IZ cijeni njihov doprinos te da li su u konačnici sretni što su uvakufili.

Istraživanje je pokazalo da je volja vakifa uglavnom ispoštovana obzirom da je 66 ispitanika-vakifa potvrdilo isto. Određeni broj njih nije sigurno (17) ili ne zna (11) da li su njihovi uvjeti uvakufjavanja ispoštovani. S druge strane, jedan ispitanik-vakif je negirao da su uvjeti njegovog uvakufljenja ispunjeni (Grafikon 1.6.).

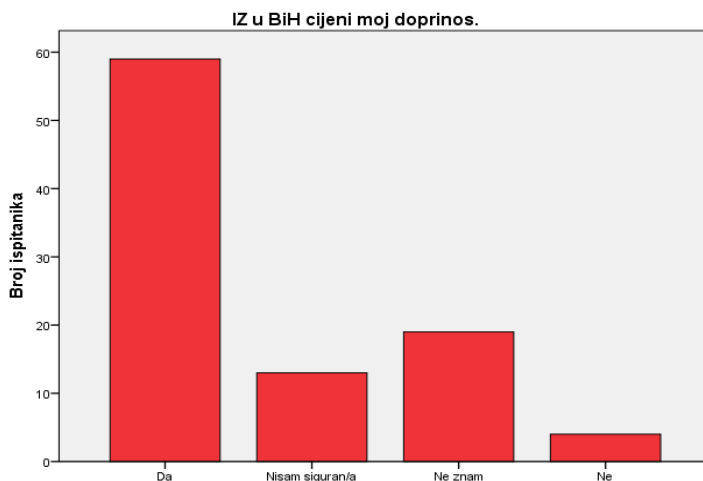
Grafikon 1.6. *Odgovori ispitanika na pitanje da li su uvjeti njihovog uvakufjenja ispoštovani*

Džemati, Medžlis i Muftijstvo imaju korektan odnos prema vakifima. To je potvrdilo 90 ispitanika-vakifa. Manji broj nije sigurno, ne zna ili ne smatra da je njihov odnos zadovoljavajući. Jedan ispitanik je naglasio da je zadovoljan odnosom džemata prema njemu, ali da se Medžlis i Muftijstvo trebaju malo više potruditi u priznavanju njegovog doprinosa (Grafikon 1.7.).

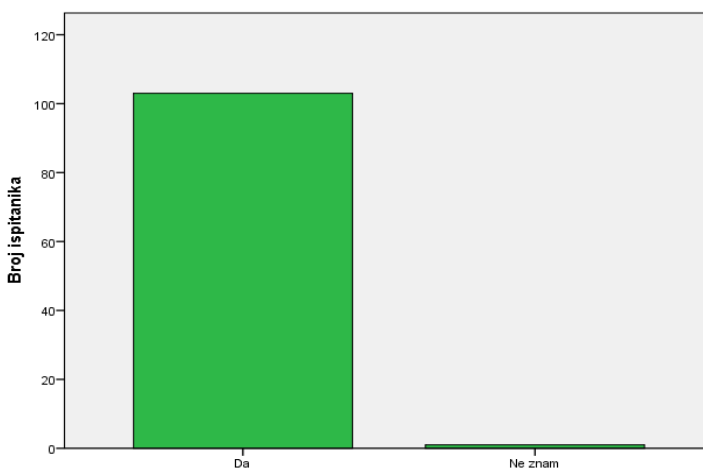
Grafikon 1.7. *Odgovori ispitanika na pitanje da li su zadovoljni odnosom džemata/medžlisa i muftijstva prema njima.*

Islamska zajednica je uglavnom pokazuje da cijeni doprinos vakifa budući da 59 ispitanika-vakifa pozitivno ocjenjuje odnos IZ prema njima kao vakifima. 19 vakifa ne zna, a 13 nije sigurno da li IZ cijeni njihov doprinos. Četiri vakifa je negativno ocijenilo brigu IZ za njihov doprinos vakufu (Grafikon 1.8.).

Grafikon 1.8. *Odgovori ispitanika na pitanje da li IZ cijeni njihov doprinos vakufu*

U konačnici pitali smo ispitanike-vakife da li su sretni što su uvakufili. 103 ispitanika-vakifa je zaključilo da su sretni što su uvakufili dok jedan ispitanik nije znao da li baš osjeća sreću po tom pitanju (Grafikon 1.9.).

Grafikon 1.9. *Odgovor ispitanika na pitanje da li su sretni što su uvakufili svoj imetak*

Indikator uvakufljenja

Peto istraživačko pitanje je doznati koja karakteristika ispitanika može biti indikator da će neko biti vakif. Pri ispitivanju koristili smo sljedeće prediktore: spol, starosnu dob, stručnu spremu, radni odnos, članstvo u IZ, aktivan odlazak u džamiju i postojanje vakifa u porodici.

Da bismo ispitali da li spol ima vezu s tim da li je neko vakif ili ne koristili smo Chi-Square Test. Rezultati analize su pokazali da je između 119 ispitanika-vakifa bilo 79 muškaraca i 40 žena. Uzimajući u obzir omjer ispitanika oba spola utvrđuje se da je u postotku među ženama za nijansu bilo više vakifa (26.8%) u odnosu na muškarce (26.4%) (Tabela 1.11.). Ovo je zanimljiva informacija obzirom da je bosanskohercegovačko društvo patrijarhalno te da žene u Bosni i Hercegovini uglavnom ne raspolažu novcem. Analiza Chi-Square Testa dalje dokazuje da muškarci ne uvakufljuju ništa manje niti više od žena $X^2(1, N = 448) = .009, p > .05$ (Tabela 1.12.).⁵ Ovi rezultati pokazuju da spol nije statistički značajan pokazatelj da li će neko biti vakif ili ne.

			Vakif	Nije vakif	Ukupno
Spol	Muško	Broj	79	220	299
		Postotak	26.4%	73.6%	100.0%
	Žensko	Broj	40	109	149
		Postotak	26.8%	73.2%	100.0%
Ukupno		Broj	119	329	448
		Postotak	26.6%	73.4%	100.0%

Tabela 1.11. Broj i postotak vakifa među muškarcima i ženama

⁵ Chi-Square Test analizira vezu između dvije varijable koje imaju kategorije. X^2 je znak za Chi-Square, dok broj jedan u zagradi kako se nalazi u ovom slučaju (1, $N = 448$) podrazumijeva “degree of freedom” ili koliko je opcija dodatno neko imao u odgovorima. U ovom slučaju je na pitanje spola, pored odgovora, bila još jedna opcija koju je ispitanik mogao zaokružiti. $N = 448$ znači da je broj ispitanika koji su odgovorili na ovo pitanje i pitanje da li su vakifi 448. Rezultat koji slijedi iza toga je vrijednost X^2 kojeg je SPSS izračunao prema formuli $X^2 = \sum_{i=1}^r \sum_{j=1}^c \frac{(O_{ij} - E_{ij})^2}{E_{ij}}$. Ovaj iznos označen kao Value u tabeli je kumulativna vrijednost Chi-Square Testa. Da li ta vrijednost podrazumijeva da je veza značajna ili ne određuje p vrijednost, u tabeli označena kao “Asymptotic Significance”. Ukoliko je $p > .05$ veza između varijabli nije značajna, i obratno, ako je $p < .05$ veza između varijabli je značajna.

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	.009.	1	.924.
Continuity Correction	.000.	1	1.000
Likelihood Ratio	.009.	1	.924.
Fisher's Exact Test			
Linear-by-Linear Association	.009.	1	.924.
N of Valid Cases	448		

Tabela 1.12. Chi-Square test za analizu veze između spola i vakifa

Pokušali smo, dalje, utvrditi da li postoji veza između starosne dobi i vakifa. Rezultati istraživanja pokazuju da među svim starosnim grupama ima vakifa. Najviše vakifa je imalo između 61 i 70 godina dok je najmanje njih bilo među grupama od 71 godinu do 80 godina i preko 80 godina. Međutim, ovdje je važno napomenuti da je među ovim dvjema grupama bilo manje ispitanika uopće. Ukoliko se pogleda osa u tabeli gdje su označeni nevakifi iz svih skupina uočiti ćemo da je najmanje nevakifa u ovim dvjema grupama dok je u starosnoj grupi do 30 godina najveći broj nevakifa (Tabela 1.13.). Štaviše, rezultati test su pokazali da postoji pozitivna veza između starosne dobi i uvakufjavanja $X^2(6, N = 452) = 30.363, p < .05$ (Tabela 1.14.). To znači da što je neko imao više godina, postojala je veća mogućnost da je vakif.

		Vakif	Nije vakif	Ukupno
Starosna dob	Do 30 godina	20	88	108
	31-40	15	62	77
	41-50	26	71	97
	51-60	17	57	74
	61-70	28	34	62
	71-80	9	14	23
	Preko 80	8	3	11
Ukupno		123	329	452

Tabela 1.13. Broj vakifa među različitim starosnim grupama

Chi-Square Tests			
	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	30.363	6	.000
Likelihood Ratio	28.140	6	.000
Linear-by-Linear Association	21.585	1	.000
N of Valid Cases	452		

Tabela 1.14. Chi-Square test za analizu veze između starosne dobi i vakifa

Stručna sprema je bila, također, jedna od varijabli koju smo ispitivali. Nastojali smo doznati da li veća stručna sprema podrazumijeva veću vjerovatnoću da osoba postane vakif. Od ukupno 453 ispitanika koji su odgovorili na ovo pitanje najviše vakifa je imalo SSS i završenu osnovnu školu (Tabela 1.15.). Rezultati Chi-Square Testa pokazuju da postoji korelacija između stručne spreme i uvakufjavanja $X^2 (5, N = 453) = 13.992, p < .05$ (Tabela 1.16.). Ovo međutim ne znači da što je neko imao veću stručnu sprema da je više uvakuflijavao, već naprotiv, istraživanje pokazuje da što manje osoba stručne spreme ima, to je vjerovatnije da će uvakufiti.

		Vakif	Nije vakif	Ukupno
Stručna sprema	Osnovna škola	46	77	123
	SSS	56	181	237
	VKV	8	15	23
	VŠŠ	3	17	20
	VSS	8	38	46
	Magistar nauka	0	4	4
Ukupno		121	332	453

Tabela 1.15. Broj vakifa među različitim grupama stručne spreme

Chi-Square Tests			
	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	13.992	5	.016
Likelihood Ratio	14.890	5	.011
Linear-by-Linear Association	8.162	1	.004
N of Valid Cases	453		

Tabela 1.16. Chi-Square test za analizu veze između stručne spreme i vakifa

“Da li postoji korelacija između radnog odnosa i uvakufljanja?” Na ovo pitanje smo nastojali odgovoriti korištenjem Chi-Square Testa koji je pokazao kako je najveći broj vakifa među nezaposlenim ispitanicima te penzionerima (Tabela 1.17.). Dalja analiza je pokazala da je ova veza između radnog odnosa i uvakufljanja statistički značajna $X^2(4, N = 456) = 29.168, p < .05$ (Tabela 1.18.). To dalje znači da postoji veća vjerovatnoća da će neko uvakufiti kada postane penzioner.

		Vakif	Nije vakif	Ukupno
Radni odnos	Zaposlen/a	22	97	119
	Honorarni radnik	4	15	19
	Nezaposlen/a	43	155	198
	Penzioner	42	57	99
	Drugo	12	9	21
Ukupno		123	333	456

Tabela 1.17. Broj vakifa među grupama različitog radnog odnosa

Chi-Square Tests			
	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	29.168 ^a	4	.000
Likelihood Ratio	27.332	4	.000
Linear-by-Linear Association	18.977	1	.000
N of Valid Cases	456		

Tabela 1.18. Chi-Square test za analizu veze između radnog odnosa i vakifa

Da li su vakifi nužno članovi IZ i da li postoji veća vjerovatnoća da će član IZ u odnosu na onoga ko nije član IZ postati vakif ili to, pak, nije nužno bitna odrednica vakifa? Chi-Square Test je pokazao da je procentualno među članovima bilo više vakifa 29% u odnosu na one koji nisu uvakufili 71%, dok je među onima koji nisu članovi IZ bilo samo 6.1% vakifa u odnosu na one koji nisu vakifi 93.9% (Tabela 1.19.). Ova razlika se pokazala i statistički značajnom, te je analizom Chi-Square testa utvrđeno da je veza između članstva u IZ i uvakufljanja statistički značajna $X^2(1, N = 446) = 11.699, p < .05$ (Tabela 1.20.). To znači da članstvo u IZ može biti dobar indikator da će neko postati vakif.

			Vakif	Nije vakif	Ukupno
Članstvo u IZ	Da	Broj	115	282	397
		% unutar članova IZ	29.0%	71.0%	100.0%
	Ne	Broj	3	46	49
		% unutar onih koji nisu članovi	6.1%	93.9%	100.0%
		Broj	118	328	446
Ukupno		Ukupni postotak	26.5%	73.5%	100.0%

Tabela 1.19. Broj i postotak vakifa među članovima IZ

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	11.699	1	.001
Continuity Correction	10.554	1	.001
Likelihood Ratio	14.939	1	.000
Linear-by-Linear Association	11.673	1	.001
N of Valid Cases	446		

Tabela 1.20. Chi-Square test za analizu veze između članstva u IZ i vakifa

Nadalje, analizirajući da li postoji korelacija između učestalosti odlazaka u džamiju i uvakufjavanja primijetili smo da je najveći postotak vakifa među onima koji dolaze više puta sedmično u džamiju, ali i da je među vakifima veći postotak onih koji idu u džamiju samo za ramazan ili jedanput mjesečno negoli onih koji idu jednom sedmično u džamiju (Tabela 1.21.). Analiza rezultata Chi-Square testa je pokazala da ova veza statistički nije značajna $X^2(5, N = 452) = 10.252$, $p > .05$ što znači da je mala vjerovatnoća da će oni koji više idu u džamiju prije uvakufiti negoli oni koji rjeđe odlaze u džamiju (Tabela 1.22.).

			Vakif	Nije vakif	Ukupno
Koliko često odlazite u džamiju?	Više puta sedmično	Broj	78	167	245
		Postotak	31.8%	68.2%	100.0%
	Jedanput sedmično	Broj	24	101	125
		Postotak	19.2%	80.8%	100.0%
	Jedanput mjesečno	Broj	6	15	21
		Postotak	28.6%	71.4%	100.0%
	Samo za raman	Broj	12	28	40
		Postotak	30.0%	70.0%	100.0%
	Samo za bajram-namaz	Broj	1	8	9
		Postotak	11.1%	88.9%	100.0%
	Nikako	Broj	1	11	12
		Postotak	8.3%	91.7%	100.0%
		Broj	122	122	330
Ukupno		Postotak	100.0%	27.0%	73.0%

Tabela 1.21. Broj i postotak vakifa prema redovnom odlasku u džamiju

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	10.252	5	.068
Likelihood Ratio	11.189	5	.048
Linear-by-Linear Association	3.682	1	.055
N of Valid Cases	452		

Tabela 1.22. Chi-Square test za analizu veze između učestalosti odlaska u džamiju i vakifa

Pokušali smo da saznamo da li odluka vakifa da uvakufi svoju imovinu ima veze s tim da li je u njegovoj porodici bilo vakifa. Rezultati su pokazali da 53.4% onih koji su vakifi su već imali nekog u porodici ko je vakif, dok među onima koji u porodici nemaju vakifa ima samo 7.3% vakifa (Tabela 1.23.). Chi-Square Test dalje pokazuje da je korelacija između ove dvije varijable pozitivna te da oni koji su imali vakifa u porodici imaju veću vjerovatnoću da i sami postanu vakifi $X^2(3, N = 454) = 78.142, p < .05$ (Tabela 1.24.).

			Vakif	Nije vakif	ukupno
Da li je neko iz vaše porodice uvakufijavao?	Da	Broj	71	62	133
		% vakifa među onima koji u porodici ne/imaju vakifa	53.4%	46.6%	100.0%
	Nisam siguran/a	Broj	25	77	102
		% vakifa među onima koji u porodici nisu sigurni da li imaju vakifa	24.5%	75.5%	100.0%
	Ne znam	Broj	15	53	68
		% vakifa među onima koji u porodici ne znaju da li imaju vakifa	22.1%	77.9%	100.0%
	Ne	Broj	11	140	151
		% vakifa među onima koji u porodici nemaju vakifa	7.3%	92.7%	100.0%
	Ukupno	Broj	122	332	454

Tabela 1.23. Broj i postotak vakifa među onima koji u porodici imaju vakifa

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	78.142	3	.000
Likelihood Ratio	80.504	3	.000
Linear-by-Linear Association	71.122	1	.000
N of Valid Cases	454		

Tabela 1.24. Chi-Square test za analizu veze između postojanja vakifa u porodici i vakifa

Preporuke:

1. Prilikom distribucije upitnika primijećeno je da se među ispitanicima, dok su odgovarali na pitanje da li su vakifi, pojavila sumnja u to šta taj pojam podrazumijeva. Mnogi su kazali da nisu sigurni da li znaju da su vakifi što znači da nisu sigurni da li dobro razumijevaju instituciju vakufa i na koji način se postaje vakifom, te da li to znači da trebaju imati vakufnamu ili je dovoljno da su dali doprinos prilikom izgradnje nekog vakufskog objekta i slično. To su dokazali i rezultati istraživanja u kojima se pokazalo da Bošnjaci nisu sigurni u svoje znanje i razumijevanje vakufa kao institucije općenito. Štaviše, prilikom odgovaranja na pitanje o edukaciji o vakufu čak 73 ispitanika je kazalo da nema dovoljno informacija o vakufu. Tragom toga, preporučuje se MIZ Jajce i imamima da se o vakufu govori daleko više i češće u cilju većeg informisanja ali i boljeg razumijevanja.
2. Manja upućenost Bošnjaka u vakufe na području MIZ Jajcu isključujući džamiju Esme Sultanije, Varošnice i Gazi-Husrev-begovog vakufa pokazuje da Bošnjaci ne posjeduju zadovoljavajuće znanje niti o vakufima niti o vakifima. Stoga je neophodno Bošnjake upoznavati sa vakufima i vakifima na različite načine bilo postavljanjem obilježja pored istih, ukazivanje na značaj vakufa, obilaskom različitih vakufa kroz mektebske aktivnosti, udruženje žena, omladine i sl.
3. Analiza istraživanja je pokazala da ono što sprječava Bošnjake da uvakufe svoju imovinu je materijalna nemoć, a ne nedostatak volje da se uvakufjuje. Stoga se preporučuje Vakufskoj direkciji da upozna Bošnjake sa drugim načinima uvakufjavanja mimo materijalnog (kao što su pružanje stručne pomoći, fizički rad i sl) te da iznađe nove mehanizme kojima bi Bošnjaci mogli dati doprinos vakufu prema svojim mogućnostima.
4. Potrebno je održavati komunikaciju sa vakifima kako bi se nakon uvakufjavanja upoznali sa ispunjavanjem uvjeta njihovog uvakufljenja budući da velik procenat njih nije bilo sigurno da li je njihova volja kao vakifa ispoštovana.

5. Prilikom analize rezultata istraživanja primijećeno je da kod Bošnjaka postoji vjerovanje da starije osobe trebaju uvakufiti dok se od mlađih to ne očekuje. Iz tih razloga se preporučuje imamima i hatibima da se radi na tome da se takvo razmišljanje kod Bošnjaka polahko mijenja.
6. Također, među članovima IZ je, prema istraživanju, bilo više vakifa negoli onih koji nisu uvakufili i stoga se preporučuje da se pri promociji vakufa uzme u obzir da nisu svi Bošnjaci članovi IZ te su oni koji nisu članovi IZ nedovoljno upoznati sa vakufom. Za iste je potrebno iznaći nove metode promocije vakufa.
7. Preporučuje se, nadalje, da se razvija svijest kod muslimana o uvakufljanju a naročito u krugu porodice, jer je primijećeno da oni koji su imali u porodici vakife češće su i sami bili vakifi.
8. Dalje, ispitanici su pokazali spremnost da i sami daju određene preporuke za unapređenje vakufa. Prema pojedinim sugestijama ispitanika potrebno je:
 - Održavati vakufe (uređivanje, čišćenje, ograđivanje, obrađivanje, obilježavanje i korištenje vakufa);
 - Upotpuniti registar vakufa i vakifa i učiniti ga dostupnim široj zajednici.
 - Izraditi plan korištenja vakufa za dobrobit zajednice sa ciljem postizanja samoodrživosti vakufa.
 - Vratiti u posjed konfiskovane vakufe pomoću Vakufske direkcije.
 - Voditi računa o vakufima u manje naseljenim mjestima.
 - Aktivirati džematlije oko rada na vakufskoj imovini.
 - Prodati vakufsku imovinu koja nije rentabilna, kupiti stanove ili kuće i smjestiti sirotinju.

Edin Hozan

**SARADNJA LOKALNE ZAJEDNICE
I MEDŽLISA ISLAMSKE ZAJEDNICE JAJCE**

SARADNJA LOKALNE ZAJEDNICE I MEDŽLISA ISLAMSKE ZAJEDNICE JAJCE

Saradnju Medžlisa Islamske zajednice Jajce i lokalne vlasti možemo podijeliti po nekoliko osnova. Prva podjela je vremenska, koju dalje dijelo na dva razdoblja, kao i saradnja na drugim poljima i segmentima.

Što se tiče prve podjele, tj. po vremenskom osnovu, nju dijelimo, kako smo ranije naveli na dva razdoblja. Prvo razdoblje se odnosi na period saradnje u prvim godinama postratnog perioda, odnosno perioda intenzivnog povratka muslimana na područje Općine Jajce. Taj period obilježila je borba za povrat imovine kojom je Medžlis Islamske zajednice Jajce (tada Islamska vjerska zajednica Jajce) raspolagao do početka agresije na Bosnu i Hercegovinu, u aprilu 1992. godine. Većinu te imovine (prije svega sakralne vakufske objekte – džamije, mešdžide, mektebe, itd.) fizička lica su pokušala prisvojiti u privatno vlasništvo, na način da su privatnim kanalima (prijateljstvima i poznanstvima sa službenicima) vršili promjene u zemljišno-knjižnim izvucima i posjedovnim listovima. Veliki broj objekata u vlasništvu MIZ Jajce su bili uništeni i zapušteni, dok je većina preostalih bila, naravno nelegalno, privatizovana, bilo ranije navedenim kanalima ili bliskošću sa tadašnjim nosiocima vlasti u Jajcu. Nažalost, neke od objekata (prije svega poslovnih) MIZ Jajce je izgubio na navedene načine, što je karakteristično za povratničke medžlise širom Bosne i Hercegovine.

Svakako, najupečatljiviji primjer toga jeste “Haddadan Džamija” u Varoši, koja je još za vrijeme vladavine komunizma izuzeta iz vlasništva tada Islamske vjerske zajednice Jajce, te prilagođena za skladištenje, da bi poslije agresije na Bosnu i Hercegovinu nelegalno privatizovana i postala privatnim

vlasništvom. Duga i mukotrpana borba se vodila kako bi se ova džamija, nakon nekoliko decenija ponovo stavila u funkciju. Ova džamija je prva džamija u urbanom dijelu Jajce koja je profunkcionisala nakon rata i počela služiti svojoj svrsi. Povrat ove džamije je prva dobijena bitka u procesu restitucije vakufske imovine na području MIZ Jajce.

Drugi objekt kojem su željeli zatrti svaki trag postojanja je bila naša ljepotica, džamija Esme-sultanije. Agresor ju je 1993. godine uništio, da bi po povratku u Jajce, po završetku ratnih dejstava, plato na kojem je nekada ponosno stajala služio kao parking i mjesto na kojem je bilo postavljeno nekoliko kontejnera za smeće.

Na zahtjeve Medžlisa Islamske zajednice, na čelu sa Ramiz ef. Bećirovićem, tadašnja administracija Općine Jajce se više puta oglašivala, nije slala inspektore, jer su znali da se radi o imovini u vlasništvu Medžlisa Islamske zajednice, te su na razne načine pokušavali odugovlačiti sa postupanjem po zakonu. Povodom ovih zahtjeva i oglašivanja od strane tadašnje općinske administracije, predstavnici Medžlisa Islamske zajednice Jajce su u nekoliko navrata kontaktirali ured ombudsmena za ljudska prava.

Bez obzira na sve poteškoće 2000. godine konačno se počelo sa izgradnjom, odnosno obnovom džamije Esme-sultanije, a 2010, Allahovom voljom, 17 godina nakon njenog rušenja od strane agresora, džamija Esme-sultanije je ponovno zablistala punim sjajem.

Drugi period odnosa između Medžlisa Islamske zajednice Jajce i Općine Jajce, predstavlja period kooperacije i koordinacije određenih aktivnosti od zajedničkog interesa, a počeo je 2004. godine, prvim izborom kandidata bošnjačke nacionalnosti na mjestu načelnika Općine Jajce. Od tada pa do danas se saradnja predstavnika lokalne samouprave i Medžlisa Islamske zajednice Jajce intenzivirala i poboljšala.

Od tada, pa sve do danas Općina Jajce je pružala svakojaku podršku Medžlisu Islamske zajednice Jajce i njegovim aktivnostima. Ova podrška se odnosi prije svega na materijalnu podršku kroz općinske grantove za vjerske zajednice, te kroz projekte sanacije starih i izgradnje novih objekata. Umnogo-

me je pospješena procedura dobijanja potrebne dokumentacije za građevinske dozvole, mada se i danas, u određenim slučajevima, srećemo sa određenim poteškoćama na tom polju.

Od velike pomoći Medžlis Islamske zajednice Jajce je bio Općini Jajce u vremenu kandidature srednjevjekovne jezgre našeg grada za upis na listu svjetske kulturne baštine, tj. pod okrilje UNESCO-a, jer neki od najznačajnijih nacionalnih spomenika Jajca su vlasništvo Medžlisa Islamske zajednice Jajce, odnosno predstavlja vakufsku imovinu.

Iako se radi o vakufima i vlasništvu Islamske zajednice naša općinska Agencija za kulturno-historijsku i prirodnu baštinu i razvoj turističkih potencijala Jajca upravlja i održava nekoliko objekata, što je svakako jedan pozitivan primjer naše međusobne saradnje.

Općina Jajce i Medžlis Islamske zajednice Jajce ostvaruju saradnju i na drugim poljima od društvenog značaja, pa već dugi niz godina sarađujemo na različitim kulturnim manifestacijama, kao što su: manifestacija pod nazivom “Spomen njima, po(r)uka nama” – dani šehidskog mevluda, “Dani Bošnjaka Šipova”, manifestacija u organizaciji asocijacije žena MIZ Jajce “Dan Esme-sultanije”, te tradicionalni bajramski malonogometni turnir.

Izgradnja Centralnog šehidskog spomen obilježja

Ideja za izgradnju Centralnog šehidskog spomen obilježja došla je od strane Organizacije porodica šehida i poginulih boraca Jajce, koji su ujedno i nosioci projekta izgradnje. Partneri u ovom projektu su Kabinet načelnika Općine Jajce i Medžlis Islamske zajednice Jajce.

Od samog povratka, po okončanju sukoba, postoji želja i namjera porodica šehida i poginulih boraca za izgradnjom obilježja, ali se uvijek nešto tome ispriječilo. Lokacija izgradnje Centralnog šehidskog spomen obilježja je od samog početka bila najveći problem, a i danas je, nažalost, isto tako. Zajedničko mišljenje i stav svih partnera u ovom projektu je da ovo obilježje mora biti izgrađeno u centru grada i svi smo tome težili i još uvijek težimo.

Na kraju smo se odlučili da obilježje bude izgrađeno kod džamije Esme-sultanije a u Junu prošle godine je položen i kamen temeljac. Razlog što još uvijek nismo počeli sa izgradnjom je taj što Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika još uvijek nije na nekoj od svojih sjednica detaljno razmotrila izgradnju ovog spomenika. Naime, lokacija izgradnje je harem džamije Esme-sultanije, a ona i prostor oko nje spadaju pod posebnu zaštitu države, budući da je džamija nacionalni spomenik, pa je za početak gradnje, tj. za dobijanje svih potrebnih dozvola, potrebno pozitivno mišljenje komisije.

Ovlaštena projektantska kompanija je uradila sva potrebna istraživanja terena na kojem treba biti izgrađeno spomen obilježje i uradili su stručni elaborat prema kojem ne postoji nikakva prepreka za izgradnju, tj. ostaci nekog drugog spomenika ili više njih. Za sada se još uvijek čeka sjednica Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika, na kojoj će konačno raspravljati o ovoj tematici.

Specifičnosti teritorija Medžlisa Islamske zajednice Jajce

MIZ Jajce je jedan od rijetkih medžlisa koji svojom nadležnošću obuhvata dijelove teritorije oba entiteta u Bosni i Hercegovini, Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske. Ova specifičnost može donijeti određene prednosti, ali sa sobom nosi i određene poteškoće-izazove. Pripadnici Medžlisa Islamske zajednice Jajce su prognanici i povratnici. Medžlis Islamske zajednice Jajce je heterogena sredina na koju Medžlis treba biti spreman adekvatno odgovoriti.

Prednosti ove specifičnosti ogledaju se u mogućnosti da se ostvari solidna saradnja sa organima lokalne samouprave, kako u FBiH, tako i na području RS-a. Međutim, imajući u vidu dosadašnji odnos naspram drugih medžlisa i našeg medžlisa od vlasti RS-a, teško je očekivati mogućnost iskorištavanja ovakvih i sličnih prednosti.

Nedostatak se ogleda u tome da vlasti RS-a, cjelokupnom hijerarhijom, ne podržavaju rad IZ-e na svome području. Razlika u odnosu na FBiH je i u činjenici problema finansiranja, odnosno odvajanja budžetskih sredstava za vjerske zajednice, jer vlasti u RS-u ne odvajaju ništa za institucije IZ-e. Ne učestvuju u

sanaciji i obnovi muslimanskih vjerskih objekata, iako bi ustavno-pravno to bila obaveza vlasti RS-a, ali to je više pravno-političko pitanje koje se treba rješavati nekim drugim dokumentom i drugom prilikom.

Ova specifičnost otvara mogućnost saradnje sa našom dijasporom, koja se, nažalost, sve manje i manje vraća i ostavlja svoje domove, a vlasti će pokušati iskoristiti tu činjenicu i prisvojiti tu zemlju za interese RS-a. Iako je ovo političko pitanje MIZ Jajce bi se mogao angažirati na ovom problemu, baš zbog ove specifičnosti svoga teritorija kojeg pokriva. Također, treba ostvariti saradnju sa susjednim medžlisima koji teritorijalno pripadaju RS-u.

Medžlis ima saradnju i sa drugim ustanovama Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini: medrese, fakulteti, medžlisi, uredi, uprave, direkcije i centri. Također, saradnja postoji i sa drugim organizacijama (Nedwe, CLPU, CNS), sa lokalnom zajednicom, vjeroučiteljima, školama, roditeljima itd.

Strategija razvoja Medžlisa Islamske zajednice Jajce

Nakon provedene evidencije i analize stanja vakufske imovine na njegovom području MIZ Jajce je pristupio izradi dokumenta strategije razvoja i krajem 2015. godine dokument je bio završen. Najveći akcenat u dokumentu strategije razvoja stavljen je na iskorištavanje velikog potencijala vakufske imovine, napose obradivih zemljišnih parcela, ali i ogromnog turističkog potencijala kojim svaka općina sa područja MIZ Jajce raspolaže.

Što se tiče iskorištavanja obradivih površina vakufske imovine na području MIZ Jajce, plan je aplicirati na razvojne projekte naših bratskih i prijateljskih zemalja poput Turske, UAE-a, Saudijske Arabije, te iskoristiti dobijena poticajna sredstva na interne razvojne projekte MIZ Jajce.

Turizam je svakako privredna grana u razvoju, kako na području cijele Bosne i Hercegovine, tako i na području MIZ Jajce. Na jajačkom području i njegovoj okolini vjerski turizam je jako zastupljen. Katoličko svetište i mjesto masovnog okupljanja, drugog nakon Međugorja, je Podmilačje, koje se nalazi svega 5 km od Jajca. Islamskoj zajednici u BiH posebno zanimljivo je dovište Ajvatovica koje se nalazi na području Donjeg Vakufa, a od Jajca je udaljeno

svoga 40 km. U okviru obilježavanja Dana Ajvatovice, svake godine Jajce bude domaćin nekoliko kulturnih i vjerskih događaja.

Medžlis IZ Jajce najveću snagu vidi u onome što nudi područje koje administrativno obuhvata. Tu se nalazi historijsko gradsko područje koje čini prostorno i topografski zaokruženu i definisanu cjelinu u kojoj je, u najvećoj mogućoj mjeri, prisutna snažna veza prirodnih vrijednosti (rijeka, riječnih kaskada, slapova, vodopada, sedrenih stijena skulpturnih oblika i dr.) i graditeljskog naslijeđa kao proizvoda ljudske prisutnosti. Granice područja nameću se same po sebi i prisutne su tu stoljećima.

One uglavnom obuhvataju srednjovjekovno jezgro Jajca unutar zidina sa strmim padinama do podnožja, zatim rezidencijalni dio Varoši koja se od srednjeg vijeka razvija pred sjevernim bedemom sve do rijeke Vrbas... U Jajcu je 1461. godine krunisan posljednji bosanski kralj Stjepan Tomašević, koji je dvije godine rezidirao u Jajcu, a tu je i pogubljen 1463. godine. Jajce je u 15. stoljeću postalo značajan ekonomski centar Zapadne Bosne i politički centar bosanske države – stolno mjesto.”¹ Kao što je jedna država prestala postojati, tako je druga u Jajcu nastala. U novembru 1943. godine, II zasjedanjem AV-NOJ-a nastala je Jugoslavija.

Bogata i burna historija, carstva, kraljevstva i države koji su nastajali i nestajali u Jajcu, za sobom su ostavili brojne kulturno-historijske spomenike. Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika do sada je proglasila 28 spomenika nacionalnim, a među njima su objekti Medžlisa IZ Jajce. Kada svemu ovome dodamo Allahom, dž.š., date prirodne ljepote, fascinantan spoj kamena i vode, onda stičete kompletan utisak o Jajcu kao poželjnoj turističkoj destinaciji.

Ovi podaci govore u prilog činjenici da je grad bogat historijom u koji se dolazi, a to je komparativna prednost i za Medžlis IZ Jajce i njegovo pozicioniranje u turističkoj ponudi Jajca.

Jedna od najvažnijih aktivnosti koje je uradio Medžlis IZ Jajce, zajedno sa drugim institucijama, ali i svojim članstvom, bila je obnova uništenih

¹ *Jajce – muzej pod otvorenim nebom*, Brošura Općine Jajce, april 2012.

objekata. Na području MIZ Jajce, svi vjerski objekti su bili porušeni. Njihova obnova je bila determinisana prikupljenim sredstvima, pripremljenom projektnom dokumentacijom, ali i mogućnošću lokalnog stanovništva da ličnim radom učestvuje u obnovi tih objekata. Za jajački turizam posebno je bilo važno obnoviti džamiju Esme Sultanije koja, uz gradsku tvrđavu, predstavlja centralni objekat historijskog gradskog područja. Pored ove gradske džamije, nacionalnim spomenicima su proglašene Sinan-begova (Okića) džamija, Dizdareva (Ženska) džamija, Šamića džamija i Ibrahim-begova džamija. Sve one su imale arhitektonsku i kulturnu vrijednost.

Uvidjevši potrebu da se ima potpuniji uvid u geografsko pozicioniranje, za posjetioca Jajca napravljena je karta Medžlisa, koja je postavljena ispred džamije Esme Sultanije, a na kojoj posjetioci mogu vizuelno imati uvid u sve džamije i druge značajne islamske objekte. Pored toga, štampana je afiša sa osnovnim podacima o Jajcu i MIZ Jajce, u kojoj se nalazi i pomenuta karta. MIZ Jajce je tek u prošloj godini uveo naplatu karata turistima posjetiocima džamije Esme Sultanije, a tu praksu namjerava zadržati i u narednom periodu.

Uz sve pomenuto, MIZ Jajce planira nastaviti svoje aktivnosti u pogledu razvoja vjerskog turizma. Imajući u vidu da obuhvata i teritoriji općine Šipovo, nameće se potreba planskog djelovanja u pogledu prezentovanja turbeta Alije Đerzeleza koje je porušeno, koje, istina, ne pripada teritoriji općine Šipovo, ali džemat Šipovo se brine o njemu. Pored toga, fascinantno lijep prirodni ambijent na izvoru rijeke Plive, dodatni je motiv da turisti posjetioci Medžlisa Jajce posjete i ovaj njegov dio. Tradicionalno svake godine u Šipovu se održava manifestacija pod nazivom “Dani Bošnjaka Šipova” i traje tri dana.

Potrebno je još puno truda i rada na popularizaciji vjerskog turizma, a pomoć u tome može pružiti i tradicionalni Festival duhovne poezije i muzike – Plivske omahe – bosanskohercegovačko višeglasje, unikatna i jedinstvena manifestacija u BiH, koji se održava krajem aprila svake godine, manifestacija “Spomen njima – po(r)uka nama” posvećena stradanju Bošnjaka Jajca, Jezera i Šipova koja se održava početkom mjeseca juna, jačanje već postojeće uloge MIZ Jajce u Danima Ajvatovice, kao i pokretanje drugih projekata koji mogu jačati ulogu Jajca u kontekstu turističke ponude BiH.

S tim u vezi, Medžlis je ostvario kontakte i uspostavio saradnju sa pojedinim turskim turističkim agencijama, Agencijom za razvoj i saradnju Turske – TIKA, kao i Ambasdom Turske u BiH. Kako je BiH sve češća destinacija turista iz arapskog i područja jugoistočne azijske, gdje pretežno žive muslimani, a Jajce je dio ponude agencijama, u narednom periodu neophodno je ostvariti kontakte sa turističkim organizacijama, ambasadama i drugim relevantnim institucijama, kako bi se kvalitet usluga i turistička ponuda Jajca, pa i ona u oblasti vjerskog turizma, što bolje prezentovala. U svemu tome, partner sa kojim Medžlis ima sporazum je Agencija za kulturno-historijsku i prirodnu baštinu i razvoj turističkih potencijala Jajca, će imati važnu ulogu, a dobra saradnja sa lokalnim vlastima u Jajcu, Jezeru i Šipovu bi trebala rezultirati i dobrim rezultatima u ovim projektima.

Po okončanju procesa deeksprijacije za parcelu Varošnice MIZ Jajce, će uz Allahovo dopuštenje i pomoć, pristupiti izradi projekta za izgradnju hotelskog kompleksa. To će, inšallah biti, jedan od najvećih projekata kojeg jedan Medžlis provodi.

Denis Hadžić

**TREKUTNO STANJE VAKUFSKE
IMOVINE NA PODRUČJU MEDŽLISA
ISLAMSKE ZAJEDNICE JAJCE**

TREKUTNO STANJE VAKUFSKE IMOVINE NA PODRUČJU MEDŽLISA ISLAMSKE ZAJEDNICE JAJCE

Evidencija vakufske imovine

U periodu od augusta 2014. do marta 2015. izvršena ja evidencija vakufske imovine na području MIZ Jajce. Evidencija je podrazumijevala obilazak džemata i vakufskih parcela sa imamima ili predstavnicima džemata. Nakon usporedbe popisa vakufske imovine iz 1938. godine i rezultata evidencije završene početkom 2015. godine došli smo zaključka da se površinski vakufska imovina na području MIZ Jajce povećala, ali nastala je velika razlika između urbanih i ruralnih dijelova. Naime, prema popisu iz 1938. godine, mnogo više vakufske imovine (parcele, poslovni objekti, vjerski objekti, itd.) bilo je u urbanoj sredini, dok je situacija 2015. godine obrnuta.

Još jedna prednost popisa 1938. godine jeste da se tačno znalo gdje, u kojoj površini, sa kojim omjerom vlasništva određena parcela pripada Islamskoj vjerskoj zajednici. Nažalost, stanje 2015. godine je poprilično nesređeno i danas imamo dosta imovine koja je među lokalnim stanovništvom poznata i koja se koristi kao vakufska imovina, ali kao vakufska imovina nije upisana ni evidentirana u gruntovnoj i katastarskoj evidenciji.

Medžlis IZ-e Jajce raspolaže znatnom površinom zemljišnih parcela, a ona iznosi cca 500.000m². Jedan dio tih zemljišnih parcela je nezaštićen, a korist koja se od njih ostvaruje je zanemariva (cca 3000KM na godišnjem nivou). Ukupna površina obradivih površina, koje su kao takve evidentirane gruntovno ili katastarski, je cca 300.000m².

U najznačajnije resurse Medžlisa Islamske zajednice Jajce spadaju:

1. Parcela *Varošnice* (iznad autobuske stanice Jajce), u fazi povrata u vlasništvo Islamske zajednice (deeksproprijacija);
2. 300.000m² obradive zemlje, koja se da iskoristiti;
3. Zemljišna parcela na Volijaku na kojem su radovi na izgradnji džamije u toku, kao i vrtića za djecu;
4. Gradska groblja koja su data na upravljanje Medžlisu IZ Jajce.

Evidencija mezarja

Evidencija mezarja na području Medžlisa Islamske zajednice Jajce je izvršena u periodu od 01.02. do 10.04.2017. godine, pri kojoj su posjećena sva naseljena mjesta na području našeg medžlisa i doslovno svaki kabur evidentiran.

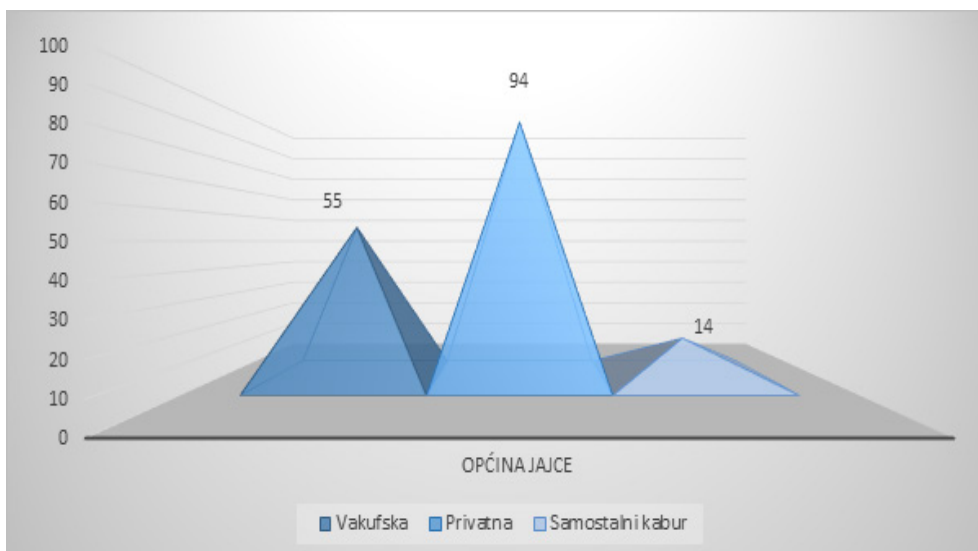
Ova evidencija mezarja je obuhvatila:

- naziv lokacije (naseljenog mjesta) na kojoj se mezarje nalazi,
- vlasništvo mezarja,
- oblik mezarja i nagib terena,
- dužinu ograđenog ili omeđenog prostora mezarja,
- površinu mezarja,
- broj kabur mjesta u mezarju s postotkom popunjenosti mezarja (u odnosu na površinu),
- opis stanja nišana te stanja uređenosti unutar mezarja,
- fotografije mezarja.

Općina Jajce

Na području općine Jajce posjećena su 33 naseljena mjesta. Situacija je manje-više jednaka u svakom od njih, neka imaju samo jedno a neka dva, tri ili više mezarja. Slična je situacija kao i kod iskoristivih (obradivih) površina koje spadaju u vakufsku imovinu glede vlasništva, tj. neke parcele su u vlasništvu MIZ Jajce,

neke u privatnom vlasništvu. Grafikon ispod najbolje pokazuje situaciju sa mezarjima (pojedinačni kaburovi su također u privatnom vlasništvu).

Grafički prikaz strukture mezarja na području MIZ Jajce s obzirom na vlasništvo

Na području općine Jajce evidentirana su 163 mezarja, od kojih su svega 55 u vlasništvu MIZ Jajce a ostali su u privatnom vlasništvu, tj. 94 parcele na kojima se nalaze mezarja, te 14 pojedinačnih kaburova, koji su također u privatnom vlasništvu.

Općina Jezero

Na području općine Jezero tim za evidenciju mezarja je posjetio 12 naseljenih mjesta, u kojima su evidentirali 16 mezarja, od kojih je 10 u privatnom vlasništvu a 6 u vlasništvu Medžlisa Islamske zajednice Jajce.

Općina Šipovo

Na području općine Šipovo, na području 9 naseljenih mjesta, evidentirana je 47 mezarja, od kojih ih je 18 u vlasništvu Medžlisa Islamske zajednice Jajce, 29 privatnih (u okviru kojih su 2 pojedinačna kabura).

Zaključak:

MEDŽLIS ISLAMSKJE ZAJEDNICE JAJCE				
Vlasništvo mezarja	Općina Jajce	Općina Jezero	Općina Šipovo	Ukupno
MIZ Jajce	55	6	18	79
Privatno vlasništvo	94	10	27	131
Pojedinačni kaburovi	14	0	2	16
UKUPNO	163	16	47	226

Trenutna situacija je takva da se 95% mezarja nedovoljno uređuje i održava u smislu redovnog košenja trave, te krčenja šiblja i ostruga jednom godišnje prije početka vegetacije. Samo pojedinačno i jako rijetko je zastupljeno drveće i grmlje unutar mezarja.

Stari nišani su prepušteni vremenu i samim tim podlegli uništavanju, pomjeranju, krivljenju, gubljenju boje, kao i nestanku tragova o imenu merhuma ukopanih na tim mjestima.

Na osnovu prethodno iznesenog moguće je zaključiti, da postojeće stanje održavanja i uređenja mezarja na području MIZ Jajce, je nezadovoljavajuće. Plan je poduzeti adekvatne mjere uređenja mezarja, uspostaviti jednoobrazan sistem ukopavanja, te izvršiti popravke i sanaciju ograda i sl.

Treba još napomenuti da na području džemata Divičani postoji manji skup kaburova, koji datiraju is osmanskog perioda, dosta dobro su očuvani i mišljenja smo da bi trebali uživati zaštitu države, te shodno tome bi trebali poduzeti sve potrebne korake kako bi se uvrstili u skupinu nacionalnih spomenika.

Plan identifikacije zemljišnih parcela i uknjižba

U Januaru 2017. na inicijativu Glavnog imama i Izvršnog odbora Medžlisa Islamske zajednice Jajce oformljen je tim za identifikaciju zemljišnih parcela vakufske imovine, kojeg čine lokalni inženjeri geodezije, geodetski tehničari i pravnici.

Cilj je njegovog oformljenja je kvalitetna i ekspeditivna identifikacija svih parcela vakufske imovine, kako onih u vlasništvu MIZ Jajce, tako i onih koje to još nisu, ali se koriste kao vakufska imovina. Naime, veliki broj zemljišnih parcela se koristi kao vakufska imovina, tj. dodjeljuju se na licitacijama na korištenje džematlijama, ali Medžlis Islamske zajednice Jajce nema vlasništvo nad njima. To su relikti od perioda iza nas kad se uvakufljavanje vršilo bez nekih posebnih pravnih uzusa i pravila, već fizičkom ili faktičkom primopredajom parcele ili objekta na korištenje Medžlisu Islamske zajednice Jajce.

Principi islama nam nalažu da takve stvari trebamo staviti na papir, tj. putem pravnog zavještanja, odnosno putem ugovora priznatih i validinih u pravnom sistemu države u kojoj živimo, pa se uvakufljavanje u nekoliko posljednjih godina vrši prema Pravilima o uvakufljenju Vakufske direkcije, iz marta 2011. godine.

Prioritet kod identifikacije će imati parcele u urbanim sredinama na području Medžlisa Islamske zajednice Jajce, prije svega u Jajcu, jer su neke od njih na atraktivnim lokacijama, povezane izvrsnom putnom infrastrukturom, a razvijanjem kvalitetnih projekata mogle bi se vrlo dobro iskoristiti (npr. parcela Varošnice na kojoj je planirana izgradnja hotelsko-turističkog kompleksa sa bogatom ponudom za posjetioce Jajca).

Nakon okončanja identifikacije svih parcela vakufske imovine na području MIZ Jajce, ako Bog da, pristupa se procesu uknjižbe vlasništva nad identificiranim parcelama. Po okončanju ovog stadija MIZ Jajce će imati tačnu i preciznu sliku sa kojom imovinom raspolaže, čime će se povećati mogućnost raspolaganja vakufskom imovinom sa ciljem njenog većeg ekonomskog iskorištavanja. Većim ekonomskim iskorištavanjem će se ostvariti jedan od ciljeva strategije razvoja Medžlisa Islamske zajednice Jajce, tj. samoodrživost insitucije Medžlisa Islamske zajednice Jajce.

Zehrudin-ef. Hadžić

**PERSPEKTIVA VAKUFA NA PODRUČJU
MEDŽLISA ISLAMSKE ZAJEDNICE JAJCE**

PERSPEKTIVA VAKUFA NA PODRUČJU MEDŽLISA ISLAMSKJE ZAJEDNICE JAJCE

Čovjek je stvoren kao halifa – namjesnik da upravlja resursima i procesima na Ovome svijetu. Upravljanje resursima i procesima se sprovodi kroz institucije. Jednu instituciju čine ljudi i imovina (objekti). Odgoj i obrazovanje ljudi postiže se vjerom i naukom. Izgradnjom objekata unapređuje se zajednica. Zajednica koja ima ljudski resurs i izgrađene objekte koji služe svojoj svrsi može se definisati Institucijom.

Zehrudin Hadžić, glavni imam MIZ Jajce

Strategijom razvoja Medžlisa Islamske zajednice Jajce postavljeno je nekoliko ciljeva koji će, Allahovom voljom i pomoći, biti ostvareni do 2025. godine. Medžlis Islamske zajednice Jajce sa svim svojim raspoloživim resursima i unaprijeđenim sistemom rada, politikom otvorenih vrata i avangardnim opredjeljenjem uz Allahovu dž.š. pomoć će biti nosilac vjerskih, edukativnih, sportskih, kulturnih i ekonomskih aktivnosti, koliko mu to omogućuje postojeći propisi IZ-e.

Medžlis Islamske zajednice ima jasnu viziju, koju je predstavio u svom dokumentu strategije razvoja za period od 2015. do 2025. godine, a ciljeve postavljene u tom dokumentu će uz Allahovu dž.š. pomoć ostvariti koristeći ljudske i materijalne resurse koji mu stoje na raspolaganju. Prava snaga Medžlisa Islamske zajednice Jajce su: članstvo medžlisa (tj. članstvo IZ preko MIZ Jajce), dobra saradnja sa predstavnicima lokalne građanske vlasti, resursi (prije svega materijalni – infrastruktura, vakufska imovina), jedinstven registar vakufske imovine, kulturno-historijski značaj i geografski položaj (razvoj turizma), tim za strategiju razvoja MIZ Jajce, povezanost sa lokalnim privrednim subjektima, najmnogo-

brojnija dijaspora sa područja SBK (moguće i sa muftiluka), pokopno preduzeće spada u grupu najpovoljnijih na području rijaseta IZBiH.

Ostvarivanjem postavljenih ciljeva u dokumentu strategije razvoja Medžli-sa Islamske zajednice Jajce otvaraju se brojne mogućnosti, kao što su: apliciranje na projekte potencijalnih donatora iz Kuvajta, U.A.E., Turske, itd., apliciranje na projektima grantova Vlade FBiH, Vijeća ministara BiH i ostalih nivoa vlasti u Bosni i Hercegovini, povećanje naplativosti članarine, pospješenje efikasnosti i ujednačavanje njene naplate, animiranje šire javnosti (džematlija, članova i nečlanova) za podršku projektima MIZ Jajce, iskorištavanje mladog, amicioznog i kreativnog imamskog kadra, uspostavljanje dobre i zdrave komunikacije sa našom dijasporom, iskorištavanje turističkih potencijala i prikupljanje sredstava na bazi dobrovoljnih priloga i donacija.

Ono na što će Medžlis Islamske zajednice Jajce najviše, ako Allah da, obratiti pažnju i pokušati realizovati, u bliskoj budućnosti, kako bi ostvario ciljeve postavljene u dokumentu strategije razvoja, ali i neke od ciljeva Vakufske direkcije, su sljedeći projekti:

- hotelsko-turistički kompleks na Varošnicama;
- dječiji vrtić na Volijaku
- kompleks džamije Esme-sultanije
- iskorištavanje ekonomskog potencijala obradivih površina vakufske imovine

Hotelsko-turistički kompleks na Varošnicama

Imajući u vidu ogromnu ekspanziju i razvoj ove grane privrede u našoj zemlji u posljednjih nekoliko godina, Medžlis Islamske zajednice nastoji ostati u korak sa vremenom i odgovoriti na njegove zahtjeve i potrebe. Imajući u vidu da je Jajce jedna od najatraktivnijih turističkih destinacija u Bosni i Hercegovini bilo bi šteta ne iskoristiti tu činjenicu. Prošla godina je bila rekordna po posjetama, pa je Jajce postala najprimamljivija destinacija stranim turistima. U 2016. godini Jajce je posjetilo više od 100.000 turista, a ostvaren je prihod veći od 1.000.000 KM.

Varošnice se nalaze na odličnoj lokaciji jugo-istočno od centra grada, sa divnim pogledom na srednjovjekovnu jezgru grada i vodopad, a udaljene su sve-

ga 10 minuta hoda od centra grada, a 15 minuta vožnje od bisera prirode, Plivskih jezera, okićenih vodenicama, starim nekoliko stotina godina. Prostiru se na površini nešto većoj od 30.000m².

Hotelsko-turistički kompleks bi bio u potpunosti na usluzi domaćim i stranim turistima, nudeći im potpunu i kvalitetnu uslugu, od dočeka na aerodromu, prijevoza do hotela, smještaja, spa centra, sportsko-rekreativnih aktivnosti, organizacije posjeta drugim atraktivnim destinacijama u Bosni i Hercegovini. Kompleks bi svakako bi nudio i druge sadržaje, od iznajmljivanja automobila, podzemih garaža, parkinga i shopping centra za domaće stanovništvo i turiste.

Ukoliko se angažuju sve potrebne snage i resursi ovaj projekat bi bio jedan od najvećih, ikad, koje bi realizovala Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini.

Dječiji vrtić na Volijaku

Potreba za uslugom ovog tipa za djecu Jajca je ogromna, jer postojeći kapaciteti JU Dječiji vrtić Jajce nisu dovoljni da zadovolje realne potrebe, posebno djece bošnjačke nacionalnosti. Realne potrebe su veće i uvijek ima djece koja čekaju u redu kako bi koristili usluge postojeće ustanove. S obzirom na situaciju Medžlis Islamske zajednice Jajce se odlučio na realizaciju ovog projekta i trenutno je u završnoj fazi. Uz Allahovu pomoć vrtić bi trebao biti u funkciji i primiti prve polaznike početkom sljedeće školske godine (2017./2018.)

Slika 1 – Zgrada vrtića sa igralištom

Slika 2 – Igralište ispred zgrade vrtića

Kompleks džamije Esme-sultanije

Džamija Esme-sultanije je izgrađena 1749./50. godine a popratni objekti uz nju naknadno. Graditeljski ansambl uz objekat džamije činili su još i bosanska kuća, šadrvan, kao i zgrada Medžlisa Islamske zajednice Jajce.

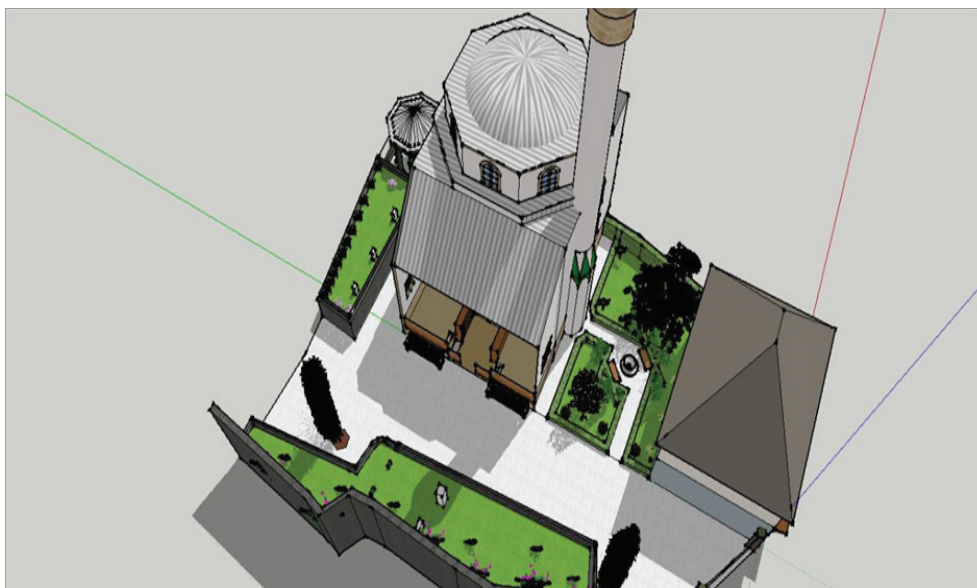
Svaki od navedenih objekata je srušen u toku agresije, a plato na kojem se nekada nalazila džamija Esme-sultanije sa popratnim objektima je po okončanju ratnih dejstava, od strane tadašnjih lokalnih vlasti pretvoren u parking.

Nakon duge borbe 2004. godine se voljom Allaha Uzvišenog počelo sa obnovom ovog kompleksa. Dosad su u potpunosti obnovljeni zgrada Medžlisa i šadrvan, kao i eksterijer džamije. Ono što slijedi je obnova bosanske kuće, enterijera džamije (kaligrafija) i harema džamije.

Ovom kompleksu će u sardANJI sa U.G. Porodica šehida i poginulih boraca, te kabinetom načelnika Općine Jajce, biti dodano Centralno šehidsko spomen obilježje, koje ni u kom slučaju neće narušavati izgled cjelokupnog kompleksa, već će se u potpunosti uklopiti u ambijent.

Slika br. 1 - Izgled kompleksa sa istočne strane
(bez Centralnog šehidskog spomen obilježja)

Slika br. 2 - Prikaz kompleksa sa zapadne strane

Potencijal i ekonomsko iskorištavanje vakufske imovine

Kako smo već ranije naveli, na području Medžlisa Islamske zajednice Jajce evidentirano je cca 300.000m² obradive površine vakufskih parcela, koje bi se u bližoj budućnosti trebale početi ekonomski iskorištavati.

Jedna od radnji koja prethodi uspješnom ekonomskom iskorištavanju jeste analiza kvalitet zemljišta. Naime, uzorci zemlje su uzeti i trenutno su na analizi. Nakon što dobijemo rezultate analize imat ćemo potrebne informacije koja kultura je pogodna za uzgajanje na svakoj od analiziranih parcela.

Plan je uzgajati, u posljednjih nekoliko godina popularne poljoprivredne kulture u Bosni i Hercegovini, poput maline, jagode, aronije, oraha, lješnjaka, šipurka, itd. Svaka od nabrojanih kultura se uspješno može plasirati na domaće tržište, a ako se ostvare uslovi i na inostrano.

Jedan od projekata je i formiranje otkupne stanice za ranije pobrojane kulture, a ako se stvari, uz Allahovu pomoć, budu odvijale planiranim tokom postoji mogućnost pokretanja pogona za proizvodnju finalnih prehrambenih proizvoda.

Konkurencija na tržištu prehrambenih proizvoda je uvijek velika, ali kvalitet uvijek prevlada, a naša pažnja bi bila usmjerena na proizvodnju i plasman proizvoda dobijenih organskim putem. Svjetsko tržište (posebno tržište Evropske unije) u velikoj je potražnji za organski uzgajanim kulturama, kao i finalnim prehrambenim proizvodima, proizvedenih od organski uzgajanih kultura.

dr. Senaid Zajimović

**ULOGA VAKUFSKE DIREKCIJE
U REVITALIZACIJI VAKUFA
NA PODRUČJU MUFTILUKA TRAVNIK**

ULOGA VAKUFSKE DIREKCIJE U REVITALIZACIJI VAKUFA NA PODRUČJU MUFTILUKA TRAVNIK

Vakufska direkcija je ustanova Islamske zajednice u BiH koja u skladu sa članom 31. Ustava IZ upravlja vakufskom imovinom. U upravljanju vakufskom imovinom obavezno se primjenjuju odredbe vakufname i vasijjeta, odnosno Šerijata.

Vakufska direkcija je registrovana po Zakonu o ustanovama i ima punu pravnu sposobnost. Registrovana je kao ustanova u sudu. Osnivačka prava nad radom Vakufske direkcije vrši Sabor i Rijaset IZ u BiH. Vakufska direkcija kao jedna od ustanova Islamske zajednice u BiH oživila je svoj rad Odlukom Sabora IZ u BiH 14.06.1996. godine (broj: 2486/96).

Na osnovu Statuta Vakufske direkcije upravljanje vakufskom imovinom prenešeno je na medžlise IZ u BiH, a nadzor i kontrolu vrši Vakufska direkcija, koja nadzor i kontrolu nad upravljanjem vakufskom imovinom vrši putem:

- provođenja procedure uvakufljenja;
- kontrole ugovaranja zakupnog odnosa (obaveza davanja saglasnosti na ugovore o zakupu, te obaveza dostavljanja ugovora o zakupu prije potpisivanja Vakufskoj direkciji);
- provođenja procedure transformacije vakufske imovine;
- izdavanja vakufnama;
- kontrole korištenja vakufske imovine;
- kontrole šerijatske opravdanosti korištenja vakufske imovine;

- kontrole ispunjavanja odredbi vakufname;
- imenovanja mutevelija;
- nadzor nad radom Vakufske direkcije vrši Uprava za ekonomsko finansijske poslove.

Aktivnosti Vakufske direkcije koje je provodila i koje provodi na području travničkog muftijstva, a koje za cilj imaju zaštitu, unapređenje, revitalizaciju vakufa mogu se grupisati u nekoliko kategorija i to:

1. Učestvovanje u sudskim, upravnim i drugim postupcima;
2. Organiziranje edukacije i savjetovanja;
3. Prikupljanje podataka, digitalizacija i informatizacija vakufske imovine;
4. Kontrola načina upravljanja vakufskom imovinom;
5. Nova uvakufljenja;
6. Pomoć i podrška projektima koji doprinose ekonomskom jačanju vakufa.

1. Učestvovanje u sudskim, upravnim i drugim postupcima

Vakufska direkcija kao specijalizirana ustanova Islamske zajednice provodi aktivnosti na zaštiti vakufske imovine. Nije mali broj slučajeva kada u toku aktivnosti koje se vode na zaštiti vakufske imovine, bude neophodno pokrenuti zakonom utvrđene postupke koji su za cilj imali ili imaju zaštitu vakufske imovine. Ti postupci su se odnosili na vraćanje uzurpirane imovine, sprečavanje ilegalne gradnje, legalizacija objekata Islamske zajednice, vraćanje oduzete vakufske imovine i dr. Kako i na području cijele BiH tako i na području Muftijstva travničkog evidentna je postratna situacija da je određeni procenat vakufske imovine bio uzurpiran od strane trećih lica ili lokalne zajednice. Vakufska direkcija je u saradnji sa medžlisima učestvovala u takvim postupcima na području Jajca, Donjeg Vakufa, Viteza, Bugojna i dr. Vakufska direkcija je direktno vodila i učestvovala u postupcima zaštite vakufske imovine kao što su postupak vraćanja vakufskog Mošunjskog groblja u Vitezu, deeksproprijacija mezarja Varošice u Jajcu i dr.

2. Organiziranje edukacije i savjetovanja

Uzimajući u obzir specifičnost vakufa kao i činjenicu određenih tranzicijskih posljedica koje se odnose na imovinu uopće, Vakufska direkcija kontinuirano organizira edukaciju i savjetovanje za predstavnike medžlisa. Edukacija i savjetovanje se organiziraju u saradnji sa muftijstvima. U proteklom periodu organizirani su savjetovanja i edukacije na nivoima muftijstva ili pojedinačno sa medžlisima u sklopu radnih posjeta koje su sastavni dio aktivnosti Vakufske direkcije. Tako je Vakufska direkcija u saradnji sa Muftijstvom travničkim krajem 2013. godine održala savjetovanje na temu “Implementacija Zakona o stvarnim pravima sa osvrtom na radnje koje trebaju medžlisi poduzeti u cilju zaštite vakufske imovine, brisanja tereta državne svojine i dr”. U decembru mjesecu 2015. godine organizirala je savjetovanje za predstavnike medžlisa sa područja travničkog muftijstva na temu “Normativno uređenje vakufa i vakufi u kontekstu pozitivnog zakonodavstva u BiH”. U 12. mjesecu 2016. godine također je organizirano savjetovanje na temu “Informacioni sistem vakufske imovine te položaj vakufa u postupcima usaglašavanja zemljišne dokumentacije”. Osim toga nakon donošenja određenih zakonskih propisa koji mogu utjecati na vakufsku imovinu, Vakufska direkcija je uvijek organizirala edukaciju za predstavnike medžlisa kako bi ih informirala o zakonskim propisima te dala određene smjernice i instrukcije. Takav je bio slučaj nakon donošenja Zakona o stvarnim pravima Federacije BiH, Zakona o premjeru i katastru RS-a, Zakona o porezu na nepokretnost RS-a i dr. Najveći broj medžlisa na području Republike Srpske te određeni broj u Federaciji BiH imaju potrebu za svakodnevnim pravnim i drugim savjetima usljed provođenja određenih zakonskih postupaka vezanih za vakufsku imovinu kao što su regulacioni planovi, ujednačavanje, utuživanje, transformacija i dr. Ovakve vrste savjetovanja Vakufska direkcija svakodnevno pruža medžlisima.

3. Prikupljanje podataka, digitalizacija i informatizacija vakufske imovine

Bez temeljite evidencije vakufa bilo je praktično nemoguće upravljati vakufskom imovinom. Iz tih razloga rukovodstvo Vakufske direkcije je nastojalo što hitnije ući u izradu informacionog sistema kojim bi se otklonile sve navedene poteškoće.

Projekat informatizacije Vakufske direkcije Sarajevo, intenzivnije je krenuo u aprilu 2009. godine. U Vakufskoj direkciji, u tom trenutku, postojala su samo 3 računara, stara više godina, koja nisu bila povezana u računarsku mrežu. Također, nije postojala računarska povezanost ni komunikacija sa muftilucima i medžlisima.

Na samom početku, postavljen je projektni zadatak nakon kojega je i uspostavljena informaciona baza podataka.

Informacioni sistem se sastoji od tri međusobno povezana modula:

1. Evidencija nepokretne i pokretne imovine;
2. Finansijsko upravljanje vakufima (izdavanje, naplata...);
3. Finansijsko poslovanje;

Ovim projektom je predviđena izrada i implementacija kombinovane web-windows aplikacije. Modul **Evidencija nepokretne i pokretne imovine** je web-aplikacija, **Finansijsko upravljanje vakufima** je također web-aplikacija, a **Finansijsko poslovanje** je windows-aplikacija.

Web-aplikacija omogućava efikasan rad sa udaljenih lokaliteta. S obzirom da se podaci o imovini nalaze u medžlisima, muftijstvima i drugim organizacionim jedinicama IZ-e u BiH, to bi na ovaj način omogućilo jednostavan i brz pristup, unos, ažuriranje i izmjenu podataka vezanih za evidenciju nepokretne i pokretne imovine.

Finansijsko poslovanje bi se vodilo na jednoj lokaciji (V. direkcija) pa se iz tog razloga predlaže izrada windows-aplikacije koja je nešto ugodnija i brža za rad u odnosu na web-aplikaciju.

Finansijsko upravljanje vakufima se može realizovati i na jednoj ili više lokacija pa se iz tog razloga, po potrebi, može izraditi windows, ali i web-aplikacija.

Evidencija vakufske imovine

1. Šema podataka o vakufskoj imovini
 - Parcela (oznaka, površina, vrsta, status, ZK, procjena vrijednosti...);
 - Objekat (oznaka, površina, vrsta, status, adresa, ZK, procjena vrijednosti...);

- Veza objekat - parcela
 - ZK izvadak (broj, katastarska općina, KČ...);
 - Katastarska općina (broj, naziv...);
 - Posjednik (šifra, naziv, adresa...);
 - Vakuf (oznaka, naziv...);
 - Vakif (oznaka, naziv...);
 - Veza ZK izvadak – vakuf (vrsta, procenat...);
 - Nepokretna imovina (šifra, naziv, opis...);
 - Kopije (šifra, vrsta, opis... – podaci o kopiji dokumenta);
2. Finansijsko poslovanje vakufima su: Ugovori, Zakupac, Fature, Naplata, te raspolaganje sa prihodima.
 3. Finansijsko knjigovodstvo

Standardno finansijsko knjigovodstvo je u skladu sa zakonskim propisima.

Vakufska direkcija je, po prvi put u historiji Islamske zajednice, implemen-tirala projekat informacionog sistema vakufskih nekretnina u Bosni i Hercegovini. Projekat je rađen u nekoliko faza počevši od informatičkog povezivanja sa sjedišti-ma muftiluka do povezivanja sa medžlisima Islamske zajednice. U okviru ove dvi-je faze izvršena je izrada softvera, kupovina servera, računarske i mrežne opreme, nakon čega je izvršeno informatičko povezivanje Vakufske direkcije sa muftiluci-ma i medžlisima kojom prilikom je u njihovim sjedištima instalirana računarska i mrežna oprema. U okviru ovog projekta Vakufska direkcija je organizirala niz jednodnevnih seminara na kojima je odgovorno osoblje provedeno kroz praktič-nu upotrebu web aplikacije. Informacijski sistem koji je za ovu priliku napravljen uspostavio je jedinstven Registar vakufske imovine u kome su objedinjeni podaci o cjelokupnoj vakufskoj imovini u Bosni i Hercegovini. On je naročito važan za imovinu koja je u proteklom periodu nacionalizirana, eksproprisana ili na bilo koji drugi način otuđena a koja će u budućnosti biti predmet Zakona o restituciji.

Projekat je od nemjerljivog značaja kako za Vakufsku direkciju tako i za Islamsku zajednicu u cjelini. Pored evidencije kojoj je cilj popis cjelokupne va-

kufske imovine ovim je ujedno unaprijeđen sistem upravljanja, kontrole i zaštite iste. U praksi to znači da je Islamska zajednica u mogućnosti da pravovremeno upozna potencijalne donatore sa strukturom svoje imovine i da ih spram njihovih potreba uputi na odgovarajući medžlis.

Informacioni sistem vakufske imovine je tako dizajniran da pored primarnog evidentiranja imovine omogućava analitičku obradu podataka, digitalizaciju originalne gruntovne i katastarske dokumentacije, notarskih ugovora, vakufnama, slika te digitalizaciju arhivske građe vezane za vakufsku imovinu. Dakle, da bi se upotpunila jedna nekretnina potrebni su:

- Posjedovni list
- Kopija katastarskog plana
- Identifikacija starog i novog premjera
- Zemljišno-knjižni izvadak
- Snimci i fotografije vakufskih nekretnina

Vakufska direkcija je do sada unijela veliki procenat dokumentacije u bazu podataka. Danas svaki medžlis i svako muftijstvo može pristupiti bazi podataka i kroz istu izrađivati razne analitičke izvještaje te štampati dokumentaciju koja mu je neophodna za određene vakufe.

Kada je u pitanju Muftijstvo travničko, Vakufska direkcija je u saradnji sa medžlisima do sada za područje ovog muftijstva evidentirala, digitalizirala i informatizirala oko 3.600 898 m² vakufske imovine. Radi se o imovini koja je u posjedu medžlisa sa područja ovog muftijstva.

4. Kontrola načina upravljanja vakufskom imovinom

Vakufska direkcija u skladu sa Ustavom Islamske zajednice upravlja vakufskom imovinom na području koje pokriva Islamska zajednica u BiH. Obzirom na skromne kadrovske kapacitete Vakufska direkcija na terenu indirektno upravlja vakufskom imovinom. Statutom Vakufske direkcije određeno je da na terenu medžlisi vode brigu i upravljaju vakufskom imovinom uz nadzor Vakufske direkcije. Vakufska direkcija je inicirala na Rijasetu, odnosno Sabo-

ru donošenje nekoliko pravilnika koji se odnose na upravljanje i raspolaganje vakufskom imovinom. To su: Pravilnik o uvakufljenju, Odluka o načinu transformacije vakufske imovine, Pravila o mezarju, Odluka o načinu uknjižbe, kao i druge odluke i upustva. Medžlisi IZ-e Travnik i Busovača su sukladno Odluci o načinu uknjižbe Rijaseta IZ-e proveli promjenu indikacije u nazivu vlasnika. Ostali medžlisi sa područja Muftijstva travničkog nisu sproveli odluku Rijaseta IZ-e. Medžlisi su dostavili uglavnom posjedovnu dokumentaciju za vakufsku imovinu koja je u njihovom posjedu. Izuzetak su Medžlis IZ-e Travnik koji je dostavio kompletnu dokumentaciju i medžlis IZ-e Bugojno sa djelomično kompletnom dokumentacijom. Treba napomenuti da je MIZ Bugojno samostalno unijeo podatke za vakufsku imovinu koja je u njihovom posjedu.

5. Nova uvakufljenja

Vakufska direkcija je ustanova Islamske zajednice u BiH koja u skladu sa normativnim aktima koja uređuju pitanje upravljanja i raspolaganja vakufskom imovinom provodi proceduru uvakufljenja cijele vakufske imovine. Ovdje treba razdvojiti uvakufljenje pokretnih stvari od nekretnina. Nakon provođenja procedure uvakufljenja pokretnih stvari saglasnost na uvakufljenja ovakve vrste po Pravilima daje Upravni odbor Vakufske direkcije. Nakon provođenja procedure uvakufljenja nekretnina, saglasnost na uvakufljenje nekretnina daje Vijeće muftija. Kada su u pitanju novčana uvakufljenja Vakufska direkcija jedina može izdati vakufnamu za novčana uvakufljenja i to na zahtjev medžlisa i ostalih organa i ustanova Islamske zajednice u BiH. Vakufska direkcija vodi jedinstveni registar uvakufljenja i knjigu vakifa u koju se evidentiraju sve vrste uvakufljenja.

Kada je u pitanju Muftijstvo travničko evidentno je da najveći broj uvakufljenja dolazi sa ovog područja, naročito kada su u pitanju novčana uvakufljenja. Od reaktiviranja Vakufske direkcije 1996. godine, pa do danas, Vakufska direkcija je provela proceduru uvakufljenja za 112.015 m², odnosno 54 uvakufljenja nekretnina za područje Muftijstva travničkog, te izdala novčane vakufname za uvakufljenja u iznosu od 867.124,28 KM. Bitno je naglasiti da se novčane vakufname izdaju za uvakufljenje više od 1.000,00 KM.

Jedna od perspektiva vakufa mora se temeljiti na kontinuiranoj propagandi i promociji novih uvakufljenja i to mora biti svakodnevni zadatak Islamske zajednice. U ovom dijelu posla Islamska zajednica mora iskoristiti svoju mrežu i svoje imame na terenu koji svakodnevno komuniciraju sa ljudima i koji putem svojih misijskih poslova mogu približiti vakuf svakom čovjeku. Vakuf mora pratiti savremeni tok potreba jednog društva i oslušivati potrebe društva za određenim doprinosima naročito kada su u pitanju projekti od šireg društvenog značaja. Bošnjaci su po prirodi moralni ljudi, patrijarharno odgojeni koji u toku svog života bez obzira na dosljednost vjerskog uvjerenja učine ili nastoje da učine neko hairli djelo. U tom trenutku vakuf se treba pojaviti sa informacijama o načinu činjena dobrog djela kroz vakufe. Vakufska direkcija također kontinuirano radi na podizanju svijesti o značaju i potrebi novih uvakufljenja. Manifestacija dani vakufa također u svojim ciljevima ima poticaj na nova uvakufljenja.

Danas nema kategorije društva, sistema kojem vakuf ne može dati doprinos. Ako se vratimo u prošlost vidjet ćemo da su vakufi vodili aktivnost i doprinosili zaštiti socijalne skrbi, zaštiti životnog okoliša, obrazovanju, zdravlju, zaštiti životinja, znanstvene i naučne biblioteke i dr. ovo znači da je vakuf bio zastupljen u svakoj pori društvenog dešavanja.

Promocijom vakufa u ovom kontekstu mi ćemo približiti vakufe svim ljudima koji mogu uvećati vakufsku aktivu putem novih uvakufljenja.

Kao dokaz aktivne uloge Vakufske direkcije kroz sistem novih uvakufljenja jesu i fondovi koje je Vakufska direkcija formirala a koji za cilj imaju animiranje javnosti za nova uvakufljenja. Tako je pri Vakufskoj direkciji formirani fond za kultivisanje vakufskih nekretnina, stipendiranje, rekonstrukciju i revitalizaciju vakufske imovine, štampu islamske edicije, pomoć ugroženim kategorijama društva i dr. U prethodnom periodu registrovana su mnogobrojna uvakufljenja sa područja Muftiluka travničkog od kojih možemo izdvojiti sljedeće vakife i njihove vakufe:

Haris Tenić uvakufljenje stambeno-poslovnog objekta za potrebe Islamskog centra u džematu karaula kod Travnika u vrijednosti preko 350.000 KM,

Asim Hamidović uvakufljenje većine sredstava za izgradnju džamije u Šipovu kod Jajca,

Husejn Halep uvakufio je 116.000 KM za potrebe Elči Ibrahim-pašine medrese u Travniku,

Esad Čolo iz Malina kod Travnika uvakufio je za gradnju nove džamije u ovom džematu zemljište u vrijednosti od 50.000 KM,

Hamdo Ibreljić iz Busovače proglašen je najistaknutijim vakifom u Bosni i Hercegovini za 2012. godinu. On je uvakufio sredstva za gradnju džamije u Živčićima kod Fojnice u vrijednosti 250.000 KM. Hamdo je donirao i 50.000 KM za izgradnju nove zgrade Rijasetu i niz drugih donacija.

Filan Kasim, iz Gornjeg Vakufa, uvakufio je u korist Vakufa džamije u džematu Batuša, Medžlis IZ Gornji Vakuf, svoju zemljišnu parcelu površine 13250 m².

Krnjić Safet, iz Novog Travnika, uvakufio je za potrebe Medžlisa IZ Novi Travnik svoj stan u ulici Vilenička br. 3 u Novom Travniku površine 69 m².

Hasan ef. Mujkić, iz Orašca, uvakufio je u korist Vakufa džamije u džematu Vitez, svoju kuću površine 72 m² i dvorište površine 436 m².

Fahrija Hadžiabdić uvakufila 30.000 KM za vakuf džamije Mehmed-bega Stočanina u Gornjam Vakufu.

Hasan Karašin uvakufio 40.000 KM za izgradnju munare džamije u džematu Poljice, Medžli IZ Bugojno.

Također, smatramo da se angažmanom novih vakifa može obezbjediti dobra materijalna pretpostavka za razvoj vakufa po savremenim normama.

6. Pomoć i podrška projektima koji doprinose ekonomskom jačanju vakufa

U ovom radu posebno ćemo se osvrnut na Ulogu Vakufske direkcije, odnosno provođenje zadatka Vakufske direkcije, koji se odnosi na obnovu, rekonstrukciju i revitalizaciju vakufskih objekata. Ovaj zadatak Vakufske direkcije u uskoj je vezi sa zadatkom "Saradnja sa srodnim institucijama u svijetu" jer upravo kroz provođenje aktivnosti uspostavljanja saradnje sa srodnim institucijama u svijetu mi u najvećoj mjeri uspijevamo odgovoriti zadatku rekonstrukciji, revitalizaciji i izgradnji vakufskih objekata.

Vakufska direkcija je od svoje reaktivacije u saradnji sa medžlisima i muftijstvima realizirala veliki broj projekata širom BiH koji su za cilj imali rekonstrukciju, izgradnju i revitalizaciju vakufskih objekata. Ovdje se prije svega misli na vjerske vakufske objekte-džamije, poslovno stambene objekte. U velikom broju slučajeva vakufski objekti imaju status kulturno historijskih spomenika BiH što još više ukazuje na važnost ove aktivnosti Vakufske direkcije jer se doprinosi zaštiti, odnosno obnovi objekata koji imaju značaj za BiH a ne samo za Islamsku zajednicu u BiH.

Kada je u pitanju Travnički muftiluk, Vakufska direkcija je u saradnji sa medžlisima na ovom području realizirala ili je u toku realizacija ukupno 13 projekata. Od tih 13 projekata 10 projekata se odnosi na rekonstrukciju ili izgradnju vakufskih objekata. Od 10 projekata pet projekata su izgradnja ili rekonstrukcija džamija, a pet projekata se odnosi na stambeno poslovne objekte.

Ukupna vrijednost projekata koje je Vakufska direkcija do sada pokrenula na području ovog muftijstva prelazi cifru od 4 miliona KM. Realizacija projekata koji su za cilj imali povećanje aktive vakufa u smislu poslovnih prostora doprinijeli su ekonomskom jačanju medžlisa, a u kontekstu realizacije projekata ove vrste na području ovog muftijstva najveći broj projekata je realiziran u Bugojnu.

Vakufska direkcije je realizirala ili realizira projekte koji za cilj imaju jačanje vakufa na području Bugojna, Travnika, Novog Travnika, Gornjeg Vakufa, Kupresa, Viteza i Jajca. Realizacija projekata na području ovih medžlisa jeste rezultat inicijativa od strane rukovodstva navedenih medžlisa. Vakufska direkcija, inače pomaže medžlise koji su slabijeg materijalnog stanja.

Do sada smo realizirali ili je u toku realizacija sljedećih projekata:

1. Rekonstrukcija džamije u džematu Kasapovići, Novi Travnik sa iznosom od 26.324,39 KM,
2. Nadogradnja vakufske zgrade Medžlis IZ Bugojno sa iznosom od 178.564,00 KM,
3. Finansiranje projektne dokumentacije za izgradnju ženske medrese MIZ Bugojno sa iznosom od 14.443,31 KM,

4. Izgradnja džamije i centra na Kupresu sa iznosom od 151.575,68 KM,
5. Izgradnja Šamića džamije u Jajcu sa iznosom od 135.897,28 KM,
6. Izgradnja vakufskog objekta Irs u Bugojnu sa iznosom od 315.000,00 KM,
7. Izgradnja džamije u Zlavlasti u Bugojnu sa iznosom od 139.742,00 KM,
8. Izgradnja džamije u džematu Volijak, u Jajcu sa iznosom od 219.089,00 KM.
9. Izrada projektne dokumentacije i rekonstrukcija Šarene džamije u Travniku sa iznosom od 3,5 milona KM.
10. Vakufski objekat za potrebe "Progres centra" u Travniku od 115.000,00 KM.
11. Završetak izgradnje vakufskog administrativnog centra Medžlisa IZ Vitez sa iznosom od 135.584,00 KM.

Osim projekata ovakve vrste Vakufska direkcija je u saradnji sa medžlisima na području travničkog muftiluka realizira projekte koji za cilj imaju kultivaciju vakufskih parcela, kao što su zasadi oraha u Bugojnu i Gornjem Vakufu, pomoć za održavanje kurseva i prijevode knjiga putem Progres Centra iz Travnika, te stipendiranje učenika Elči Ibrahim-papšine medrese u Travniku.

Kao što se može vidjeti Vakufska direkcija je skoro na svakom medžlisu na području muftijstva travničkog realizirala projekte. Aktivnosti Vakufske direkcije u realizaciji projekata ovakve vrste u velikoj mjeri zavise i od aktivnosti medžlisa i njihove spremnosti za realizaciju projekata ovakve vrste. Inicijativa treba uvijek da dolazi od strane medžlisa jer su oni ti koji znaju potrebe i koji direktno upravljaju vakufskom imovinom na terenu Medžlisa također imaju obavezu zaštite i unapređenje vakufske imovine. U skladu sa našim mogućnostima, mi kao Vakufska direkcija ćemo uvijek biti na raspolaganju svim medžlisima na području travničkog muftijstva.

Budućnost

Osnovni zadatak vakufa u narednom periodu treba da bude postizanje općeg zadovoljstva, odnosno doprinos poboljšanju uslova kvaliteta života pojedinca i društva. U biti ovaj doprinos treba samo reaktivirati jer su vakufi i bili u doprinosu poboljšanja općeg ambijenta života društva. Nastojimo vakufima vra-

titi istu tu funkciju i vratiti značaj vakufa koji su oni imali za pojedince, lokalnu zajednicu i kompletno društvo.

Vakufi moraju biti okosnica ekonomskog razvoja Islamske zajednice. Svi planovi razvoja Islamske zajednice u sebi moraju sadržavati temelj, a to je vakuf koji može i mora biti pokretač ekonomskog razvoja. Vakuf zajedno sa lokalnim zajednicama i određenim kategorijama ljudi može potaknuti ekonomski, društveni i svaki drugi razvoj zajednice. Vakufi mogu doprinjeti potpunoj samodrživosti Islamske zajednice kroz izradu kratkoročnih i dugoročnih planova razvoja vakufa u kontekstu razvoja Islamske zajednice. Mi to trebamo spustiti do nivoa džemata i ustanoviti sistem da svaki džemat, medžlis, ustanova ima vakufe koje koristi i iz čijeg prihoda finansira svoj rad. Ovo je jedini način potpune samostalnosti u funkcionisanju i potune samoodrživosti.

Danas nema kategorije društva ili sistema kojem vakuf ne može dati doprinos. Ako se vratimo u prošlost vidjet ćemo da su vakufi vodili aktivnost i doprinosili zaštiti socijalne skrbi, zaštiti životnog okoliša, obrazovanju, zdravlju, zaštiti životinja, znanstvene i naučne biblioteke i dr. Ovo znači da je vakuf bio zastupljen u svakoj poru društvenog dešavanja. Promocijom vakufa u ovom kontekstu mi ćemo približiti vakufe svim ljudima koji mogu uvećati vakufsku aktivnu kroz nova uvakufljenja.

dr. Ahmed Adilović

**VAKUFI NA PODRUČJU
MUFTIJSTVA TRAVNIČKOG**

VAKUFI NA PODRUČJU MUFTIJSTVA TRAVNIČKOG

Osnovni podaci o Muftijstvu

Muftijstvo travničko nalazi se u centralnom dijelu Bosne i Hercegovine i obuhvata većinu teritorije Srednjobosanskog kantona, te nekoliko općina izvan toga kantona. Muftijstvo ima osam medžlisa Islamske zajednice, čija se sjedišta nalaze u osam gradova SBK. To su četiri medžlisa na području Lašvanske doline: Travnik, Novi Travnik, Vitez i Busovača; te četiri na području Gornjevrbske regije: Gornji Vakuf, Bugojno, Donji Vakuf i Jajce.¹ Pored tih općina, Muftijstvo travničko pokriva tri općine s područja Entiteta Republika Srpska: Skender Vakuf/Kneževo, Šipovo i Jezero. Na svakoj od te tri općine broj muslimana je otprilike veličine jednog džemata, tako da oni kao džemati pripadaju najbližem medžlisu. Tako Skender Vakuf pripada Medžlisu IZ-e Travnik a Šipovo i Jezero pripadaju Medžlisu Jajce. Slična je situacija sa Kupresom iz Livanjskog kantona, koji pripada Medžlisu Bugojno. Dakle, Muftijstvo travničko pokriva ukupno 12 općina, od kojih su osam u SBK, tri u RS-u i jedan u Livanjskom kantonu (Kanton 10).

Na području Muftijstva travničkog djeluje 126 džemata u kojima u stalnom radnom odnosu radi 129 i honorarno 11 imama, te 5 muallima stalno i 15 honorarno. Mektebska nastava se izvodi u oko 190 mekteba, koju pohađa 8.590 učenika. U osnovnim školama radi 61 a u srednjim 11 nastavnika Vjeronauke, što je ukupno 72 nastavnika. Prema popisu iz 1991. godine, na području osam općina Muftijstva gdje postoje medžlisi bilo je 128.052 Muslimana/Bošnjaka, a prema popisu 2013. godine ima ih 130.208. Procentualno, Bošnjaci su 1991.

¹ Općine SBK: Fojnica, Kiseljak i Kreševo ne pripadaju Muftijstvu travničkom, nego sarajevskom.

godine činili 44,18% stanovništva na tom području, a 2013. godine 60,64%. Na području Općine Skender Vakuf 1991. godine bilo je 1.071 Bošnjaka (5,5%) a 2013. god. 429 (4,38%), na području Općine Šipovo 1991. godine bilo ih je 2.965 (19,03%) a 2013. god. 628 (6,1%), a na području Općine Kupres 1991. godine bilo ih je 802 (8,33%) a 2013. 255 (5,04%).²

Vakufi na području Muftijstva u Osmanskom periodu

Na većinu područja koje pokriva Muftijstvo travničko islam je došao 1463. godine, osvajanjem od strane Osmanske carevine.³ Ubrzo nakon toga, na tom području uvakufljuju se zemljišne parcele i grade se prvi vakufski objekti, prije svega džamije. Tako npr. najstarija džamija u Travniku, smještena unutar zidina Starog grada, izgrađena je prije kraja 15. stoljeća.⁴ Nakon toga, porastom broja muslimanskog stanovništva rasla je i potreba za vakufskim objektima, pa se pored uvakufljenja zemljišnih parcela i gradnje džamija uvakufljuju: mektebi, mesdžidi, medrese, dućani, hanovi, hamami itd.

Kao što je bio slučaj i sa nekim drugim gradovima u Bosni i Hercegovini, čak tri grada na području Muftijstva travničkog zahvaljuju svoj nastanak upravo vakufu, zbog čega se i zovu: Gornji Vakuf, Donji Vakuf i Skender Vakuf.⁵ Takvi gradovi su nastajali tako što bi neki vakif sagradio džamiju, uz nju mekteb ili neki drugi vakufski objekat, što je činilo jezgro oko kojeg su se pravili dućani i stambeni objekti. Tako je za nastanak Donjeg Vakufa zaslužan Ibrahim-beg Malkočević, koji je 1573. godine izgradio Čaršijsku, odnosno Baš džamiju, oko koje je kasnije izgrađeno naselje, tj. današnji Donji Vakuf.⁶ Isto tako, Gornji Vakuf je nastao oko džamije Mehmed-bega Stočanina, koji je taj objekat dovršio

² Općinu Jezero ovdje nismo posebno tretirali, jer je ona do rata bila u sastavu Općine Jajce.

³ Jajce je također osvojeno te godine, ali je iste godine i izgubljeno, tako da je definitivno palo pod osmansku vlast početkom 1528. godine.

⁴ Opširnije o tome vidjeti: Enver Sujoldžić, *Džamije Travnika*, Zavičajni muzej Travnik, Travnik 1998. god., str. 13-15.

⁵ Nakon agresije na Bosnu i Hercegovinu 1992. godine, srpske vlasti u Skender Vakufu tome gradu daju ime Kneževo.

⁶ Mulo Hadžić, *Donji Vakuf u proštoru i vremenu*, Općina Donji Vakuf i BZK "Preporod", Donji Vakuf 2010, str. 22-23.

1592. ili 1593. godine.⁷ Osnivačem Skender Vakufa smatra se Ali-dedo Skender, po kojem je grad i nazvan. On je u njemu izgradio džamiju, poznata kao “Stara džamija”, koja je izgrađena u drugoj polovici 17. stoljeća,⁸ ali su je srpske vlasti srušile 1992. godine. Kao i na drugim područjima Bosne i Hercegovine, tako i na području Muftijstva travničkog historičari ukazuju na to da su znatan broj čaršija utemeljili upravo vakifi, te da je vakuf igrao važnu ulogu u razvoju svih gradova u periodu Osmanske vlasti.

Kako su se povećavala naselja, naročito čaršije, povećavao se i broj vakufskih objekata i parcela, što je značajno utjecalo na opće stanje u društvu. U tom smislu, vakufi su davali značaj doprinos u slijedećim segmentima života:

- a) vjerski život (džamije, mesdžidi, tekije...),
- b) odgojno-obrazovni segment (medrese, mektebi, biblioteke),
- c) humanitarni (za siromašne, učenike, bolesnike, bolesne i napuštene životinje...),
- d) socijalni (putevi, vodovodi, mostovi, bunari...),
- e) privredni (bezistani, dućani, hanovi, stanovi, kuće...).

Kad je riječ o odgojno-obrazovnom segmentu, vrijedi istaći primjer Travnik, koji je bio i sjedište bosanskih vezira od 1698. do 1850. godine. Pouzdano se zna da su u to vrijeme u gradu Travniku osnovane tri medrese: Elči Ibrahim-pašina, Mehmed-paše Kukavice i Hadži Ali-bega Hasanpašića, od kojih je i danas aktivna samo prva, osnovana 1706. godine. Osim objekta Medrese sa internatom, te biblioteke i tekije, Elči Ibrahim-paša je za njeno izdržavanje sagradio i uvakufio slijedeće objekte: veliku kahvanu sa šest dućana, četiri mesarske radnje s klaonicama, han, berbernicu, potkivačku radnju, pekaru, buzadžinicu, sjenaru i tabhanu (kožaru). Prihodi od tih vakufskih objekata bili su toliki da su se iz njih podmirivali troškovi: profesora, šejha tekije, imama, mujezina, troškovi internatskog smještaja i ishrane učenika, a slabije imućni učenici su iz tih sredstava dobijali stipendije. Prihodi od tih vakufa su većinom znatno prelazili

⁷ *Uloga džamije Megmed-bega Stočanina u formiranju Gornjeg Vakufa*, priređivač i izdavač: Odbor IZ-e Gornji Vakuf, Gornji Vakuf, 1971. god.

⁸ Muštafa Imamović, *Historija Bošnjaka*, BZK Preporod Sarajevo, 1997. god., str. 186.

troškove, tako da su za višak sredstava - shodno vakufnami Elči Ibrahim-paše - kupovani ili građeni novi objekti.⁹

Osmanski sistem vlasti je poticao na uvakufljenje, štitio je vakufe i doprinio njihovom unaprjeđenju, što je rezultiralo osnivanjem velikog broja vakufa kako na području Bosne i Hercegovine, tako i na području Muftijstva travničkog. Kao što je već rečeno, ti vakufi su u tom periodu igrali važnu ulogu u društvu, doprinoseći poboljšanju stanja i unaprjeđenju kvaliteta života u raznim segmentima. Samo u gradu Travniku u osmanskom periodu izgrađeno je 20 džamija, od kojih tri danas ne postoje.¹⁰

Vakufi na području Muftijstva od 1878. do 1992. godine

Nakon perioda Osmanske vlasti, Bosnom i Hercegovinom vlada nekoliko državnih sistema, od kojih ni jedan nije dovoljno poštovao prava muslimana, niti dovoljno štitio vakufska dobra. Pored toga, ako se uzmu u obzir i razaranja i rušenja u Prvom i Drugom svjetskom ratu, jasno je da su vakufi u BiH, pa i na području Muftijstva travničkog, u periodu od 1878. do 1992. godine bili izloženi rušenju, otimanju od strane privatnih lica i države (eksproprijaciji, nacionalizaciji...), pretvaranju u druge svrhe, itd, čime su pretrpjeli ogromnu štetu.

Od tih državnih sistema austrougarska vlast (1878-1918.) je najviše poštovala prava muslimana i vakufska dobra, ali je i u tom periodu zabilježen veliki broj nasrtaja na vakufsku imovinu. Neke džamije su uzurpirane za potrebe vojske, neke rušene radi izgradnje javnih objekata, mnoga greblja su pretvarana u parkove i javne površine, mnoga su presijecana izgradnjom puteva i željeznica, vakufski objekti su rušeni zbog regulacionih planova, proširenja ulica i trgova, itd. Muslimanski predstavnici su zato nekoliko puta protestovali i upućivali memorandume austrougarskim vlastima, kojima se žale na uzurpiranje vakufske imovine i njihovog korištenja u druge svrhe.

Tako se u memorandumu iz 1900 godine navode brojni primjeri u cijeloj BiH, među kojima su i slučajevi na području ovog muftijstva:

⁹ Više o tome vidjeti: Alija Bejtić, *Elči hadži Ibrahim-pašin vakuf u Travniku*, Sarajevo, 1942.

¹⁰ Enver Sujoldžić, *Džamije Travnika*, str. 130.

- a) u Travniku je sagrađena rimokatolička crkva na greblju pored “Rahim-nog turbeta”,
- b) u Travniku državni činovnici grade svoje kuće na grebljima,
- c) u Travniku kod stare Tophane jezuitska crkva je prisvojila veliki vakufski posjed,
- d) također u Travniku je oduzeto veliko greblje zvano “Šupljike”,
- e) u Jajcu je za proširenje električne tvornice uništen veliki prostor muslimanskog greblja,
- f) u Jajcu je greblje zvano “Za gradom” pretvoreno u privatno dobro, itd.

Treba kazati da se sa grebljima drugih konfesija nije tako postupalo. Velika šteta vakufima je nanesena i donošenjem “Gruntovničkog zakona”, kojim je omogućeno da se dotadašnji zakupci vakufske imovine uknjiže kao njeni vlasnici.¹¹

Vlast Kraljevine SHS/Jugoslavije (1918-1941.) bila je još gora po pitanju odnosa prema vakufskim dobrima. Agrarnim reformama i nepovoljnim zakonima otimani su ogromni posjedi u vlasništvu muslimana, ali i vakufa, koji su u to vrijeme bezočno pljačkani i otimani. Islamska zajednica u tom periodu toliko je oslabljena da je jedva mogla da postoji. U Kraljevini Jugoslaviji od 1918. do 1939. godine of vakufa je oduzeto četiri milona duluma zemlje, te čak dvanaest i po miliona duluma beglučke zemlje!¹² Kada su medrese u pitanju, historijski podaci govore da je u BiH do 1914. godine bilo oko 40 medresa, a već 1930. godine samo 18. Među onima koje su u tom periodu zatvorene su i dvije medrese u Travniku: Hadžialibegova i Lončarica, te po jedna medresa u Jajcu i Bugojnu.¹³ U vrijeme Drugog svjetskog rata brojna vakufska imovina je stradala, između ostalog, u tom periodu u BiH su porušene 123 džamije (od kojih mnoge nisu ponovo izgrađene) te ukupno 412 objekata IZ-e.¹⁴

¹¹ Više o šteti nanesenjoj vakufskim dobrima u vrijeme auštrogarske vlasti vidjeti: Ahmed Mehmedović, *Upravljanje vakufima u BiH 1847-2017.*, Vakufska direkcija i El-Kalem, Sarajevo 2017., str. 97-124.

¹² *Vakufi u Bosni i Hercegovini - historijat, trenutno stanje i perspektive*, Vakufska direkcija IZ u BiH, Sarajevo 2012., II izd., str. 18.

¹³ Ahmed Mehmedović, nav. djelo, str. 127.

¹⁴ Isto, str. 130.

U vrijeme socijalističke Jugoslavije, nastavljeni su ataci na vakufsku imovinu, najčešće donošenjem zakona o agrarnoj reformi, nacionalizaciji i eksproprijaciji. Nekada su oduzimani i vakufski objekti koji se po tadašnjim zakonima nisu smjeli oduzeti, a u nekim slučajevima su i rušeni. Koliki je bio razmjer otimanja i uništavanja vakufskih dobara govori podatak da je na kraju socijalističke vlasti Islamska zajednica u BiH gruntovno raspolagala sa svega pet posto vakufa!¹⁵ U tom periodu od Islamske zajednice u BiH oduzeto je 886 zgrada, 1.030 dućana, 1.570 kuća i stanova, 3.027 grebalja i 4.829 gradilišta!¹⁶ Jedan broj džamija je srušen, zatvorene su sve medrese osim Gazi Husrev-begove u Sarajevu, a u novijim dijelovima gradova nije se mogla dobiti dozvola za gradnju vjerskih objekata.

Simptomatičan je slučaj vakufskih dobara u to vrijeme u gradu Travniku. Naime, na području grada Travnika oduzeto je 335 katastarskih čestica vakufa, 18 dućana i 22 stana, a Lukačka džamija je oduzeta i pretvorena u umjetničku galeriju. 1969. godine porušen je bezistan Mehmed-paše Kukavice, koji je imao čak 47 dućana, a na tom mjestu je napravljen hotel "Orijent".¹⁷ Komunističke vlasti su zatvorile do tada jedinu preostalu medresu u Travniku, tj. Elči Ibrahim-pašinu medresu, a njen objekat nacionalizovale, iako na to nisu imale pravo ni po tadašnjim zakonima. Taj objekat je korišten u razne svrhe, jedno vrijeme bio je napušten, a 1983. godine dat je u vlasništvo preduzeću Šipad, koje ga je koristilo kao salon namještaja do agresije na Bosnu i Hercegovinu 1992. godine.¹⁸

Uništavanje vakufske imovine 1992-1995. godine

Jedan od najtežih perioda za vakufe i vakufsku imovinu jeste period agresije na Bosnu i Hercegovinu od 1992. do 1995. godine. Uništenje i oštećenje vakufskih dobara od strane srpskih snaga (vojska RS i njihovi pomagači) dešavalo se tokom cijelog tog perioda, a od strane hrvatskih snaga (HVO i njihovi poma-

¹⁵ Isto, str. 136.

¹⁶ Nezim Halilović Muderris, *Historijat, trenutno stanje i perspektive vakufa u Bosni i Hercegovini*, objavljeno u: *Vakufi u Bosni i Hercegovini - zbornik radova*, Vakufska direkcija, Sarajevo 2013., str. 41.

¹⁷ Ahmed Mehmedović, nav. djelo, str. 136.

¹⁸ Više o tome vidjeti monografiju: *Elči Ibrahim-pašina medresa u Travniku 1706-2014.*, izdavač: EIP medresa u Travniku, Travnik 2014.

gači) uglavnom u 1993. godini. To razaranje i uništenje imalo je tolike razmjere da se može reći da su i jedne i druge snage uništile skoro sve vakufske objekte na prostorima kojima su ovladale, a znatan broj uništile ili oštetile i na teritoriji koju nisu osvojili, ako je bila na dometu njihovog artiljerijskog oruđa. Tako su srpske snage ovladale i uništile vakufske objekte na kompletnim teritorijama općina Jajce, Šipovo, Skender Vakuf i Kupres, na većini teritorije općine Donji Vakuf, te na dijelovima teritorija općina Travnik i Bugojno. Hrvatske snage su ovladale većim prostorima općina Busovača, Vitez, Novi Travnik i Gornji Vakuf, dok su donekle ovladale prostorom općina Travnik i Bugojno.

Da bismo prikazali obim uništavanja vakufskih objekata od obje strane, navest ćemo primjer općina Jajce i Vitez. Prema zvaničnim podacima Islamske zajednice u BiH, na području općine Jajce prije rata bilo je 19 džamija i sve su porušene, bilo je 18 mesdžida i također su svi porušeni, bilo je pet turbeta i ona su sva porušena, te je uništeno 15 vakufskih objekata.¹⁹ Ti podaci govore da je srpska strana rušila sve, ili skoro sve vjerske objekte na području kojim je ovladala. Na području općine Vitez, gdje je bilo sedam džemata, hrvatske snage su uništile tri a oštetile pet džamija, te su uništile dva i oštetile pet mesdžida. Uništene džamije i mesdžidi su uglavnom bili na teritoriji pod kontrolom hrvatskih snaga, a oštećene džamije i mesdžidi su bili na teritoriji pod kontrolom Armije RBiH, ali su bili na dometu hrvatskih snaga.²⁰ Iz toga se vidi da je i hrvatska strana - slično srpskoj - rušila skoro sve vakufske objekte na teritoriji kojom je ovladala, a oštetila znatan broj objekata koji su bili u njenom dometu.

Dakle, iako znatan dio teritorije Muftijstva travničkog nije bio okupiran, ipak je većina vakufskih objekata u periodu 1992-1995. uništena ili oštećena.

Obnova vakufa na području Muftijstva od 1996. do danas

Nakon završetka rata i povratka na svoja ognjišta, uporedo sa obnavljanjem porodičnih kuća i ličnih objekata, muslimani ovog područja renoviraju oštećene vakufske objekte i ponovo grade one koji su srušeni ili značajnije ošte-

¹⁹ Muharem Omerdić, *Prilozi izučavanju genocida nad Bošnjacima (1992-1995)*, El-Kalem, Sarajevo 1999. godine, str. 464-467.

²⁰ Isto, str. 149.

ćeni. Naravno, prioritet su bile džamije, ali vrlo brzo su došli na red i mesdžidi, mektebi, imamske kuće, gasulhane i drugi vakufski objekti. Poslove renoviranja i ponovne izgradnje vakufskih objekata najviše je vodila Islamska zajednica od nivoa džemata, preko medžlisa i muftijstava, do Rijaseta i Vakufske direkcije. Značajna sredstva za ponovnu izgradnju vakufskih objekata u poslijeratnim godinama dolazila su od organizacija i institucija iz islamskog svijeta, zatim od bošnjačke dijaspor, te, kako je vrijeme prolazilo, sve više i od samih džematlija. U tim poslovima veliku ljubav i upornost u radu pokazali su kako mnogi donatori, tako i vrijedne džematlije.

Na osnovu podataka iz medžlisa IZ-e, u slijedećoj tabeli ćemo navesti broj džamija prije rata, broj porušenih i oštećenih u ratu, te broj renoviranih i ponovo izgrađenih, kao i onih koje su nanovo izgrađene a prije rata nisu postojale:

Medžlis	Broj prije rata	Porušene u ratu	Oštećene u ratu	Ponovo izgrađene	Renovirane	Nanovo izgrađene	Sadašnji broj
Travnik	37	6	6	4	18	13	48
Novi Travnik	10	0	3	3	5	3	13
Vitez	9	2	4	2	4	6	15
Busovača	6	1	4	2	3	3	9
Gornji Vakuf	19	1	6	1	12	1	19
Bugojno	14	3	5	3	11	9	25
Donji Vakuf	13	13	0	9	0	7	16
Jajce	21	21	0	21	0	8	29
Ukupno	129	47	28	45	53	50	174

Prema tim podacima, na području Muftijstva travničkog prije agresije na Bosnu i Hercegovinu 1992. godine bilo je 129 džamija, od kojih je 47 porušeno a 28 oštećeno, što znači da se 75 džamija, odnosno njih 58% nije moglo koristiti do njihove ponovne izgradnje ili renoviranja. Pored toga, 50 džamija je nanovo izgrađeno, zato što je bila potreba za njima, a prije rata se nisu mogle izgraditi. Zatim, ukupan broj džamija danas je 174, što znači da se broj džamija u odnosu na prijeratno stanje povećao za 45, što čini povećanje od 34,88%.

U sljedećoj tabeli navest ćemo iste podatke za mesdžide:

Medžlis	Broj prije rata	Porušeni u ratu	Oštećeni u ratu	Ponovo izgrađeni	Renovirani	Nanovo izgrađeni	Sadašnji broj
Travnik	22	8	0	8	0	7	29
Novi Travnik	10	1	0	2	1	4	14
Vitez	7	3	2	3	2	0	6
Busovača	13	2	5	2	3	3	16
Gornji Vakuf	8	1	0	0	0	1	9
Bugojno	10	1	0	0	9	3	7
Donji Vakuf	7	6	1	3	1	3	7
Jajce	13	10	2	7	0	2	14
Ukupno	90	32	10	25	16	23	102

Ti podaci govore da je na području Muftijstva travničkog prije 1992. godine bilo 90 mekteba, od kojih je 32 porušeno a 10 oštećeno, što znači da se 42 mesdžida, odnosno njih 46,7% nije moglo koristiti. Nakon rata, 23 mesdžida su nanovo izgrađeni. Ukupan broj mesdžida danas je 102, što znači da se broj mesdžida u odnosu na prijeratno stanje povećao za 12, što čini povećanje od 13,3%. Treba pojasniti da se zbir ponovo i nanovo izgrađenih, te renoviranih džamija i mesdžida ne slaže sa ukupnim brojem zato što su jedan broj mesdžida ponovnom izgradnjom ili renoviranjem postali džamije.

U ovim tabelama navedeni su samo podaci o džamijama i mesdžidima, a slična je situacija i sa ostalim vakufskim objektima: mektebima, imamskim kućama, gasulhanama, turbetima itd. Dakle, može se zaključiti da je većina vakufskih objekata na području Muftijstva u ratnom periodu 1992-1995. godine uništeno ili znatno oštećeno, ali su do sada skoro svi ponovo izgrađeni i renovirani, te da je jedan broj vakufskih objekata nanovo izgrađen. Novi vakufski objekti su građeni - i grade se - isključivo zbog potrebe IZ-e i džematlija za njima, a ne zbog nekih drugih razloga, kako to neki pokušavaju prikazati.

Današnje stanje vakufa na području Muftijstva

Osnovni podaci o trenutnom stanju vakufskih dobara (pored džamija i mesdžida) na područja Muftijstva travničkog navedeni su u sljedećoj tabeli, na osnovu podataka dobijenih iz medžlisa IZ-e:

Medžlis	Imamska kuća/stan	Gasulhana	Dučan/posl. prostor	Islamski centar	Mezarje	Njiva	Oštalo
Travnik	28	28	1	1	100	138	18 dućana korištenje
Novi Travnik	10	22	2	0	32	7	1 obdanište
Vitez	10	20	3	0	23	110	
Busovača	5	21	1	0	42	35	
Gornji Vakuf	18	12	1	1	27	22	
Bugojno	20	23	3	1	78	135	
Donji Vakuf	6	6	1	0	64	92	13 šuma
Jajce	15	27	1	0	76	65	
Ukupno	112	159	13	3	442	604	

Prema tim podacima, danas na području Muftijstva ima 112 imamskih kuća ili stanova, što znači da još svaki džemat nema riješeno stambeno pitanje za imama, jer je ukupan broj džemata 126. Vjerovatno se radi o gradskim sredinama, gdje su stanovi u komunističkom sistemu masovno oduzimani. Kada je riječ o gasulhanama, vidi se da ih ima 159, što je više od broja džemata. To znači da jedan broj džemata ima izgrađene gasulhane i u zaseocima, odnosno u dijelovima džemata. Zatim, dućana/poslovnih prostora u vlasništvu IZ-e ima 13, plus 18 dućana u Travniku, koji su IZ-i dati na privremeno korištenje, vjerovatno do donošenja Zakona o restituciji. Islamskih centara za sada ima tri, sa tendencijom povećanja njihovog broja, jer bi u narednom periodu islamske centre mogli dobiti Novi Travnik i Vitez, a nakon toga i neki drugi medžlisi.

Iako su mnoga mezarja oduzeta u prethodnim državnim sistemima, podaci iz tabele pokazuju da ih trenutno ima 442, što je u prosjeku skoro tri mezarja po džematu, jer su džematlije u proteklom periodu uvakuflyjavale pojedine parcele za tu namjenu, a i danas to čine. Kada su u pitanju vakufske zemljišne parcele, trenutno ih na području Muftijstva ima 604, također sa tendencijom porasta toga broja, jer se i danas uvakuflyjavaju nove parcele za potrebe IZ-e. Mektebe nismo prikazivali u navedenim tabelama, zato što su oni u većini slučajeva smješteni u džamijskim prostorijama, a u manjem broju džemata postoji poseban objekat koji se koristi kao mekteb (koji ponekad ima i prostorije za neke druge namjene).

U svakom slučaju, može se kazati da svaki džemat, pa i svaki džematski punkt imaju mekteb u jednom ili drugom obliku, što znači da ih ima oko 190.

Uz sve to, treba kazati da svaki medžlis na području Muftijstva ima objekt ili kancelarije u kojima su sjedišta medžlisa, što povećava ukupan fond vakufskih nekretnina. Također, postoji i jedan broj drugih vakufskih objekata, kao što su turbeta, tekije i obdaništa, ali njih nismo tretirali u tabelama, jer ih je mali broj. Treba također kazati da se skoro sve vrste vakufskih dobara i dalje grade i uvakufljuju, tako da broj vakufskih parcela i objekata raste iz godine u godinu. Tako je na području Muftijstva u 2015. godini otvoreno šest džamija, 2016. osam, a i ove godine je planirano da ih se nekoliko otvori. Također, treba ukazati na činjenicu da sve vakufske parcele i objekti zahtijevaju ulaganje u održavanje, što je trajni proces, o kojem IZ-a zajedno sa svojim članovima vodi brigu.

Vakuf Elči Ibrahim-pašine medrese u Travniku

Nakon oko 45 godina pauze, Elči Ibrahim-pašina medresa je ponovo počela sa radom 08. oktobra 1994. godine. Tada je Islamskoj zajednici vraćen na korištenje nekadašnji objekt Medrese sa pripadajućim zemljištem, s tim što ni do danas Islamskoj zajednici nije vraćeno pravo vlasništva nad tim objektom i zemljištem. Od svih objekata i zemljišnih parcela koji su joj nekada pripadali, ostala je bila samo zgrada Medrese, korisne površine 2.284 m², te oko dva duluma zemljišta oko objekta. U prvim godinama nakon reaktiviranja rada, uprava Medrese se trudila da obezbijedi potrebne uvjete za nastavu i internat u postojećem objektu, a onda se poslije organizovala i krenula u izgradnju novih objekata, čime je poboljšala uvjete rada i boravka u Medresi.

Uz pomoć donatora iz islamskog svijeta, ali i domaćih sredstava, 2002. godine stavljen je u funkciju novi objekt,²¹ korisne površine 1.830 m², u kojem se nalaze: restoran sa kuhinjom, magacinski prostor, fiskulturna sala i dr. Zatim, 2011. godine stavljen je u funkciju treći objekt, površine 1.270 m²,²² u kojem je internat za učenice i većina učionica ženske medrese. Ove godine se dovršava četvrti veći objekt Medrese, površine 1.423 m², u kojem je planirano

²¹ *Elči Ibrahim-pašina medresa u Travniku 1706-2014 (Monografija)*, str. 132-133.

²² Isto, str. 137.

da bude internat za učenike i veća fiskulturna sala. Pored toga, uprava Medrese je posljednjih godina uspjela izgraditi edukativno-sportski centar u Donjem Golešu (kod Turbeta), obezbijediti klaonicu i objekat u Docu, te nekoliko većih parcela zemljišta.

Radi preglednosti, navodimo trenutno stanje vakufskih objekata Elči Ibrahim-pašine medrese:2

Objekat	Korisna površina	Napomena
I zgrada	2.284 m ²	
II zgrada	1.830 m ²	
III zgrada	1.270 m ²	
IV zgrada	1.423 m ²	U izgradnji
Sportska sala sa svlačionicama u Golešu	900 m ²	
Edukativni centar u Golešu	500 m ²	
Kafeterija (hladnjak) u Golešu	100 m ²	
Poslovni objekat u Golešu	50 m ²	
Klaonica u Docu	600 m ²	
Kuća u Docu	350 m ²	
Kuća Korkuta u Travniku	120 m ²	
Ukupno	9.427 m ²	

Što se tiče zemljišnih parcela, uprava Medrese je u posljednjim godinama uspjela kupiti oko 6,5 duluma zemlje u Donjem Golešu, a za potrebe Medrese nekoliko prijatelja Medrese je uvakufilo po nekoliko duluma zemlje kod Travnika (Dolac) i kod Bosanske Gradiške. Sveukupno, Medresa trenutno ima u vlasništvu zemljišne parcele u ukupnoj površini od oko 20 duluma. Pored toga, jedan vakif je oporukom ostavio dodatnih 20 duluma zemlje kod Travnika (Gradac), za čije upisivanje u vlasništvo Medrese treba provesti proceduru sa nasljednicima spomenutog vakifa.

Imajući to sve u vidu, može se reći da je Elči Ibrahim-pašina medresa od reaktiviranja rada 1994. godine do danas doživjela pravi procvat, te da se broj

objekata i korisnog prostora, te zemljišnih parcela u odnosu na predratno stanje nekoliko puta uvećao. Ako se uzme u obzir da uprava Medrese slijedi savremene standarde po pitanju opremljenosti nastavnog, internatskog i ostalog prostora, onda se može kazati da je vrijednost vakufskih dobara u vlasništvu Medrese još veći. Rezultat toga je i proširenje kapaciteta Medrese, koja je prije tradicionalno imala stotinjak učenika, a sada ima 370 polaznika, od kojih je 210 učenica i 160 učenika, raspoređenih u osam ženskih i šest muških odjeljenja.

Zaključak

Iz svega izloženog može se izvesti više zaključaka. Prije svega, najveći broj vakufa na području Muftijstva travničkog osnovan je u vrijeme Osmanske carevine, koje se može nazvati zlatnim dobom vakufa na našim prostorima. U to doba državni sistem je vodio brigu o očuvanju i unapređenju vakufske imovine, tako da se njen broj konstantno povećavao i ona je igrala značajnu ulogu u razvoju naselja, naročito gradova. Nakon toga, smjenjuje se nekoliko državnih sistema (Austroougarska monarhija, Kraljevina Jugoslavija, Socijalistička Jugoslavija), od kojih ni jedan nije štitio vakufska dobra, nego su ih masovno, zakonskim i nezakonskim sredstvima, otimali i pljačkali. Rušene su džamije, mektebi i mesdžidi (neki od njih su pretvarani u druge namjene), nacionalizovani stanovi i poslovni prostori, a vakufske parcele su masovno oduzimate i korištene za izgradnju javnih objekata, puteva i parkova. Ako se uzmu u obzir i velika stradanja vakufskih dobara u ratnim sukobima, dolazi se do zaključka da je ogromna većina vakufskih dobara ili stradala ili oduzeta (nacionalizovana), tako da je Islamska zajednica bila dovedena na rub opstanka. Od preostalih vakufskih objekata velika većina je porušena ili zanačajno oštećena u periodu agresije na Bosnu i Hercegovinu 1992-1995. godine.

Međutim, u periodu mira i slobode nakon rata, tj. od 1996. godine do danas, dolazi do pravog preporoda i procvata po pitanju vakufskih dobara. Naime, muslimani ovog područja svojim sredstvima i sredstvima dobrih ljudi iz islamskog svijeta uspijevaju renovirati skoro sve oštećene i ponovo izgraditi skoro sve porušene vakufske objekte, te izgraditi jedan broj novih, shodno potrebama vjernika i IZ-e. Također, stalan je proces novih uvakufljenja zemljišnih parcela i objekata, te izgradnja novih vrsta vakufskih objekata, kao što su islamski centri i

sportske sale. Taj proces je u skladu sa potrebama današnjeg vremena i treba ga nastaviti. Pored svega toga, treba naglasiti da Islamska zajednica u globalu, pa i na području Muftijstva travničkog, svake godine trpi veliku štetu zato što joj još nisu vraćena vakufska dobra oduzeta u prethodnim sistemima (prema nekim procjenama radi se o iznosu od 24 miliona KM na godišnjem nivou). Zato je od izuzetne važnosti donošenje Zakona o restituciji, kojim bi se vakufska dobra vratila u posjed Islamskoj zajednici, a ona koja fizički ne mogu biti vraćena, nadoknađena u zamjenskim objektima i parcelama. Na tom planu treba iskoristiti sva raspoloživa legalna sredstva, da bi se Islamskoj zajednici konačno vratila dobra koja joj pripadaju, kako bi ona mogla adekvatnije obavljati svoju misiju, kako u vjerskom, tako i u socijalnom, edukativnom i drugim segmentima.

dr. Ismet Bušatlić

**VAKUFI NA PODRUČJU
MEDŽLISA ISLAMSKE ZAJEDNICE
BOSANSKA GRADIŠKA**

VAKUFI NA PODRUČJU MEDŽLISA ISLAMSKE ZAJEDNICE BOSANSKA GRADIŠKA

Sažetak

O vakufima u Bosanskoj Gradiški dosada je napisano začuđujuće malo, mada su oni ovdje, kao i u drugim gradskim naseljima u Bosni i Hercegovini, imali značajnu ulogu u nastanku urbanih cjelina (mahala) i razvoju gradske infrastrukture. Za njih je neraskidivo vezano utemeljenje vjersko-prosvjetnih institucija, izgradnja obrazovnih zavoda, rad duhovnih centara i humanitarnih ustanova u ovome gradu i njegovoj okolini. Pri tome su navedeni i oni vakufi na području Lijeve polje koji su bili vezani za ustanove u drugim mjestima u Bosni i Hercegovini budući su imali znatnoga udjela u naseljavanju i privrednom razvoju okolnih mjesta kojima je Bosanska Gradiška stoljećima bila upravno, administrativno i kulturno središte.

Vakufi u Bosanskoj Gradiški i njenoj okolini do sada nisu bili predmetom ozbiljnijih zasebnih istraživanja. O njima ništa nisu rekli ni autori koji su pisali pregledne radove o džamijama¹, školama², tekijama³, musallama⁴ i epigraf-

¹ Madžida Bećirbegović, *Džamije sa drvenom munarom u Bosni i Hercegovini*, Veselin Masleša, Sarajevo, 1990.

² Hajrudin Ćurić, *Muslimansko školstvo u Bosni i Hercegovini do 1918*, Veselin Masleša, Sarajevo, 1983; Ismet Kasumović, *Školstvo i obrazovanje u Bosanskom ejaletu za vrijeme osmanske uprave*, Islamski centar, Mostar, 1999.

³ Džemal Ćehajić, *Derviški redovi u jugoslovenskim zemljama*, OIS, Sarajevo, 1986.

⁴ Dušanka Bojanić, "Musale u balkanskom gradu", *Islamska misao*, XII/1990., br. 138, str. 38-45.

skim spomenicima⁵ u Bosni i Hercegovini, jer su, iz neobjašnjivih razloga, posve zaboravili/zaobišli ovaj grad i njegovu okolinu. U *Istoriji Bosanske Gradiške i njene okoline* riječ “vakuf” nije ni spomenuta osim u imenu sela (Srpski Vakuf - Turski Vakuf – sada samo Vakuf)⁶. Svjesni da je sve to tako, višedecenijski muk prekinuli su sami Gradišćanci, bilo da ih je na to potakao lokalpatriotizam (Husref Hadžialagić i Senad Rekić) ili akademska obaveza (Asim Hodžić)⁷. Povrat zgrade Hadži hanumine medrese Medžlisu Islamske zajednice Bosanska Gradiška, obnova ovog objekta donacijom “Tike” i uvrštavanje svečanosti njenog otvaranja u program 7. manifestacije “Dani vakufa u Bosni i Hercegovini”, koju, već tradicionalno, uspješno organizira Vakufska direkcija iz Sarajeva, bila je lijepa prigoda i veliki izazov da se Gradišćancima i Gradišćankama kaže koja riječ o vakufima u njihovom gradu i bližoj okolini⁸, a za sve druge zainteresirane napiše ovaj kratak osvrt na istu temu.

Na temelju objavljenih tekstova i pristupačnih izvora napisan je ovaj rad podijeljen na četiri cjeline u okviru kojih su prikazani vakufi u samome gradu, vakufi u nahiji Lefče (Livač, Lijevče), vakufi u kasabi Orahova i vakufi u drugim džematima na području sadašnjeg Medžlisa Islamske zajednice Bosanska Gradiška.

I. Gradski vakufi

Nakon pada Jajca 1528. godine, punih sedam godina trebalo je Osmanlijama da osvoje cijelo područje Jajačke banovine, koja se protezala od Vinca na Vrbasu do Gradiške na Savi. Od kada je zapovjednik tvrđavske posade u Gradiški

⁵ Mehmed Mujezinović, *Islamska epigrafika na tlu Bosne i Hercegovine*, I-III, Veselin Masleša, Sarajevo, 1982.

⁶ Bajo Krivokapić ... [i dr.], *Istorija Bosanske Gradiške i njene okoline od najstarijih vremena do 1985. godine*, Gradiška, 2008.

⁷ Husref Hadžialagić, *Gradiška u prošlosti*, vlastita naklada, Delnice, 1995; Husref Hadžialagić, Šejh Gaibija i druge bilješke iz prošlosti Bosanske Gradiške, Autor, Rijeka 2001; Husref Hadžialagić i Senad Rekić, *Bosanska Gradiška – Zaboravljena baština*, Autori, Rijeka, 2004; Asim Hodžić, *Vjersko-prosvjetni objekti Medžlisa Islamske zajednice Bosanska Gradiška (poštanak, razvoj i rad)*, Diplomski rad br. 389, odbranjen na Fakultetu islamskih nauka Univerziteta u Sarajevu 2005. godine (Rukopis).

⁸ Tribina na temu “Vakufi na području Medžlisa Islamske zajednice Bosanska Gradiška” održana je u subotu 22. aprila 2017. godine u Tekijskoj džamiji u Bosanskoj Gradiški sa početkom u 18,30 sati.

predao ključeve gradskih vrata Gazi Husrev-begu 1536. godine pa sve do kraja osmanske vladavine u Bosni Gradiška je bila najvažnije mjesto u nahiji Lefče (Livač, Lijevo) koja je obuhvatala područje sjeverno od nahije Banja Luka u trouglu između Save i donjeg toka Vrbasa, između nahija Kobaš na istoku, Dubica i Vrbaški na zapadu.

1. Vakuf džamije sultana Sulejmana

U razvoju Bosanske Gradiške, poput drugih onovremenih urbanih centara, ključne uloge imali su država, komunikacije, vakufi, derviši i tekije. Odmah po osvajanju u tvrđavu je smještena posada za koju je izgrađena džamija na ime vladajućeg sultana Sulejmana I (1520-1566). Iako je više puta rušena i obnavljana za vladavine drugih sultana, do kraja svoga postojanja zadržala je ime osnivača. Vojnici i džamijski službenici plaćani su na isti način iz prihoda skele na Savi. Za sada nije poznato da je u Gradiški, do kraja 16. stoljeća, izgrađena ijedina druga džamija ili osnovan neki vakuf, ali se zna da ih je bilo u njoj okolini.

Prema Opširnom popisu Bosanskog sandžaka iz 1604. godine, osim članova posade, u tvrđavi Gradiška živjele su tada 74 muslimanske porodice u kojima je bilo 10 punoljetnih neoženjenih muškaraca. U varoši oko tvrđave bile su još 92 kuće u kojima nije bilo ni jednog muslimana niti je tu bila izgrađena ikakva bogomolja.

Za vjerske potrebe članova posade i drugih muslimana u tvrđavi postojala je samo džamija sultana Sulejmana u kojoj je radilo pet službenika: hatib je bio Behram-hodža, imam Mustafa, a mujezini Velija, Ibrahim i Zulfikar. U varoši oko tvrđave bile su tada 92 kuće u kojima nije bilo ni jednog muslimana. Brojni prelasci na islam i masovnije doseljavanje muslimana, te brži razvoj naselja izvan tvrđave Gradiška je doživjela tek u prvoj polovini 17. stoljeća kada su na prostoru izvan gradskih zidina podignute tri džamije i oko njih formirano isto toliko mahala.

2. Vakuf Kapetanove džamije

Kao znamenite džamije izvan gradskih zidina u Gradiški Evlija Čelebi navodi Kapetanovu i hadži Bekirovu džamiju. Pretpostavljajući da je prva

spomenuta prva i napravljena pitamo se koji je kapetan tvrđave Gradiška njen utemeljitelj i šta je sve uvakufio za njeno izdržavanje. Na ova pitanja sve do sada nije dat jasan odgovor. Iz međuvremena od osvajanja Gradiške do dolaska Evlije Čelebije u ovaj grad poznata su imena dvojice gradiških kapetana. Prvi je Džafer-beg, sin Malkoč-begov, koji ne bi mogao biti njen vakif, jer je poginuo kao šehid 1560. (967. hidžretske) godine, mnogo prije prvog spominjanja ove džamije. Ostaje hadži Halil-aga koji se kao kapetani tvrđave Gradiška spominju u Popisu iz 1604. godine kao posjednik jednog zemina i jednog čifluka u selu Ivankovci u nahiji Lefče, koje je mogao uvakufiti za džamiju u Gradiški ako ju je on sagradio⁹. Činjenica da je već bio obavio hadž svjedoči da je bio bogat i pobožan čovjek. Za sada drugih podataka o ovoj džamiji, njenim službenicima i vakufu nema, osim ako je na njenim temeljima kasnije podignuta džamija sa drugim imenom i za nju osnovan novi vakuf. Mogla bi to biti sadašnja Tekijska džamija za koju se misli da je utemeljena 1620. godine.

3. Vakuf Hadži Bekirove džamije

Već je gore rečeno da Evlija Čelebi spominje ovu džamiju kao jednu od tri znamenite gradišćanske džamije u njegovo vrijeme. Porušena je za vrijeme petogodišnje austrijske okupacije 1688-1693. godine. Drugih podataka o njoj, njenim službenicima i vakufu zasada nema. Ako je tačan podatak H. Hadžialagića i S. Rekića da je prvobitna Obrdovačka džamija sagrađena 1627. godine, ona bi mogla biti podudarna sa hadži Bekirovom džamijom.

4. Vakuf hadži Mehmedove džamije

Iz molbe od 21 redžeba 1115. (29.11.1703) godine kojom braća hadži Alija i hadži Hasan traže da se dozvoli klanjanje džuma-namaza i bajram-namaza u džamiji koju su oni sagradili kaže se da je u Gradiški postojala “džamija koju je davno sagradio umrli hadži Mehmed, izvan bedema tvrđave Gradiška”, da je ta džamija “tokom vremena potpuno dotrajala bila, a vakuf nije imao novaca (da je opravi), pa je tako bila i nestala”¹⁰. Ova džamija i njen vakuf propali su za vrijeme petogodišnje austrijske okupacije Gradiške 1688-1693. godine.

⁹ Popis, sv. III, štr. 520-521.

¹⁰ Malije defter 126 121 55/?, iz 1115/1703. Polimac, knj. II, štr. 134.

Ponovni dolazak grada pod osmansku upravu pratilo je obnavljanje tvrđave, povratak izbjeglog stanovništva i utemeljenje novih vakufa.

5. *Vakuf sultan Mustafine (Sukije, Hisčke) džamije*

Za mnoštvo džemata izvan tvrđave u varoši, sa unutrašnje strane opkopa (hendek) po nalogu sultana Mustafe II (1695-1703) sagrađena je i otvorena nova džamija i osnovna škola (sibjan mekteb) 1702. (1114. hidžretske) godine. Krajem mjeseca rebiu-l-evvela iste godine, iz prihoda skele na Savi određen je iznos od 345 čuruk groša ili 12 esedi groša dnevno kao vakuf za održavanje zgrada, plate džamijskih službenika i članova uprave ovoga vakufa u slijedećim iznosima:

- Muftiću Ahmedu za imamet 15 i hatabet 8, ukupno 23 groša
- Ishakefendiću šejhu Mehmedu, vaizu 15 groša
- Ahmedu (nečitko)-zade, prvom muezinu 10 groša
- Osman-čelebiji, drugom muezinu 10 groša
- Sallahanu 8, temdžidhanu 8, muarrifu 6 ukupno 22 groša
- Edžžahanu – 3 osobe- po 30, sikta zen 8 ukupno 98 groša
- Kajjimu i ferrašu, ista osoba 8 groša
- Trošak za kandilje: zejtin, vosak i ulje 30 groša
- Za paljenje kandilja 1 osoba 8 groša
- Za učitelja u školi 12, za učiteljeva pomoćnika u školi 10 groša
- Za ćumur i ostale potrebe za peć u školi 20 groša
- Za popravke džamije i škole 34 groša
- Muteveliji 30 i pisaru 10, ukupno 40 groša

Ukupno 345 čuruk groša ili 12 esedi groša¹¹

Kako se vremenom oko ove džamije razvila čaršija (suk) ime njenoga osnivača narod je brzo zaboravio i prozvao je Sukijom ili Hisečkom po lokalitetu koji se od nje pružao pored Save. Kako je teško precizno utvrditi od kada datira-

¹¹ Malije defter, 145, 171, 664/8 iz 1114. (1702.) godine. Prijevod Abdulaha Polimca, knj. II, štr. ??-??-

ju ovi narodni nazivi isto tako je nepoznato ko je osim spomenutog sultana svoj vakuf vezao za ovu džamiju, a da se to događalo jasno pokazuje prvi štampani proračun njenoga vakufa.

Iz toga proračuna se vidi da je pred kraj 19. stoljeća vakuf ove džamije raspolagao sa 8 (osam) dućana, 3 (tri) magaze, jednom kafanom, jednim grebljem (harem) i gotovim novcem u iznosu od 500 forinti. Godišnje kirije od iznajmljenih dućana, magaza i kafane donosile su mu prihod od 710 forinti. Kada se navedenom iznosu doda još 10 forinti dohotka od "Greblja" i 50 forinti kamata od glavnice dobije se suma od 770 forinti koliko je bio ukupan godišnji prihod ovoga vakufa. Od ostvarenih prihoda vakuf je godišnje izdvajao 200 forinti za plate imama i hatiba, stotinu forinti za muallima i osamdeset forinti za mujezina. Za popravak vakufskih zgrada i džamije trošio je 50 forinti. Kako su svi navedeni troškovi ovoga vakufa iznosili 490 forinti sasvim je očito da je ovaj vakuf pozitivno poslovao i da je ostvarivao godišnji suvišak od 280 forinti. Za uspješno upravljanje vakufom, tadašnji mutevelija, hadži Derviš-aga Husedžinović nije primao nikakvu naknadu.¹²

6. Vakuf Tekijske džamije

U isto vrijeme Vakuf Tekijske džamije, sa ukupnim godišnjim prihodom od 775 forinti, bio je neznatno bogatiji, džemat aktivniji, troškovi veći, a suvišak, naravno, manji. Njen vakuf imao je samo tri dućana koji su izdavani za 65 forinti godišnje i nijednu magazu. Dohodak zemljišta zvanog "Musalla" iznosio je tek 20 forinti, što je dva i pol puta manje od onoga što je vakuf Sukije dobivao od zemljišta zvanog "Greblje". Glavni prihod Vakufa Tekijske džamije, 690 forinti, bile su kamate od glavnice u iznosu od 6.900 forinti. Što će reći da je godišnji prihod Vakufa Tekijske džamije iznosio 775 forinti.

Vakufom Tekijske džamije tada je upravljao mutevelija Ali-aga Hadžialagić i za svoj rad primao 96 forinti godišnje. Plata imama, hatiba i muallima zajedno iznosila je 400 forinti, a muezina 96 forinti. Tako su ukupne plaće službenika ovoga vakufa iznosile 592 forinte. Drugi izdaci ovoga vakufa išli su na: učenje mevluda 40 forinti, za popravke vakufskih zgrada i džamije 30 forinti i za

¹² Proračuni vakufa u Bosni i Hercegovini za godinu 1889. Sašavljeni po Zemaljskom vakufskom povjerenštvu u Sarajevu, Sarajevo, 1889, štr. 451.

rasvjetu džamije trošilo se 20 forinti. Kada se ovi izdaci od 90 forinti ukupno pridruže onima za godišnje plaće službenika dobije se iznos od 682 forinte, koliko su iznosili ukupni godišnji rashodi ovoga vakufa. Imajući na umu gore spomenuti iznos godišnjih prihoda jasno je da tada i ovaj vakuf pozitivno poslovao sa godišnjim suviškom od 93 forinte.¹³

7. *Vakuf Obr(a)dovačke džamije*

Do sada nije utvrđeno ko je sagradio ovu džamiju i šta je sve uvakufio za plate njenih službenika i njeno održavanje, kao što nije poznato ko ju je obnavljao nakon ratova i austrijskih okupacija. Pred kraj osmanske vlasti u Bosni i Hercegovini vakufu ove džamije pripadao je jedan dućan u gradiškoj čaršiji koji su zapalili austrougarski vojnici odmah po ulasku u ovaj grad. Tom prilikom zapaljeno je još 25 bošnjačkih i srpskih dućana. Kod procjene štete dućani su svrstani u četiri kategorije (od 117, 65, 52 i 39 forinti). Po svojoj vrijednost dućan Ob(a)rdovačke džamije svrstan je u prvu kategoriju. Austrougarske vlasti su dozvolile ponovnu izgradnju dućana na drugoj lokaciji dalje od tvrđave. Nije poznato da li je i gdje ponovo izgrađen ovaj vakufski duća.

U Proračunu vakufa u Bosni i Hercegovini za 1893. godinu, iz nepoznatih razloga, Obr(a)dovačkog vakufa nema.

Vlasnik firme “Parni mlin i pilana” Huso Topić sa suprugom Havom, rođenom Hadžialagić, nanovo su sagradili mekteb kod Obr(a)dovačke džamije između dva svjetska rata. Nakon zabrane rada mekteba 1952. godine u “Husinom mejtefu” radilo je odjeljenje Osnovne škole Bosanska Gradiška, koje je kasnije preraslo u posebnu Osnovnu školu “Atif Topić”. Kada je škola preselila u novu zgradu, devastirani mekteb je porušen i na njegovom mjestu podignuta imamska kuća.¹⁴

8. *Vakuf Aiša-hanume Džinić za medresu*

O prvoj medresi u Bosanskoj Gradiški, podignutoj 1162. (1748) godine, zna se samo ono što je kazao anonimni savremenik njene gradnje u tihom sastavljenom u deset distiha na turskome jeziku, ispisanih arapskim ta‘liq pismom,

¹³ Isto, str. 453

¹⁴ *Bosanska Gradiška – Zaboravljena baština*, pripremili: Husref Hadžialagić i Senad Rekić, Rijeka, 2004, str. 60-61.

a potom uklesanih reljefnim slovima u deset, na krajevima zaobljenih, polja, na ploči koja je nekada stajala iznad njenih ulaznih vrata. Kako je i ova ploča nestala za vrijeme srbijanske agresije na Bosnu i Hercegovinu (1992-1995), a sačuvan samo njen nejasan snimak na izbljedjeloj fotografiji, prema čitanju prof. Ćazima Hadžimejlića, u navedenom tarihu je pisalo:

*“Cenab Aişe murad urar evvela daim –
eder anadir ajretijle namin abdim ihja*

*Delu harem-i mevdua dilerse mahsus ehli tahsijle –
edup bazari mumtemile bu zejba medrese inša*

*Aceb revda-i (nečitko) nir tarz nev üzere. –
(.....nepočitano...)*

*Verende alem-i tahsil ejledi geçe bu bejninde –
İlahi name-i amelin ejle hajrile ihlal*

*Gelup esnandan ihda rankî keftem bu tam tarih: -
“Aceb cajî ferahi efra bur tena medrese-i Hakka.”*

Prijevod:

“Aiša je stalnu želju učinila prije svega Uzvišenom Allahu,
Da bi uzdigla zgradu od hajra od kako je se rodila.
Ona je htjela da napravi posebnu zgradu
Gdje će boraviti oni koji žele naukom da se bave.
Da bi ujedno uz to i Pazar sa medresom zajedno napravila.
Kako bi se stranci mogli tu obučavati.
Došlo joj je na ideju jedne noći, da se napravi takvo nešto,
Za one koji nauku stiču.
U ime Allaha ovaj posao učini sa hajrom.
U vremenu kada je napravljena 1162. u potpunom tarihu.
I onaj koji je stranac da bi našao zadovoljstvo u tome svemu.
Jeste medresa koja je napravljena u ime Hakka.”
(Medresa je napravljena u ime Hakka)

U tarihu spomenuta vakifa (dobrotvorka) mogla bi biti Aiša-hanuma, kći Mehmed-agina, žena gradiškog kapetana Ibrahima, a majka gradiškog kapetana Saliha, koja je umrla 1198. (1783) godine i ukopana između muža Ibrahima i sina Saliha Džinića u porodičnoj nekropoli gradiških kapetana na Musalli, čiji su mezarevi oivičeni majstorski isklesanim sanračima (sarkofazima), iako slabo održavani, sačuvani do danas i upisani na listu nacionalnih spomenika. Aiša-hanuma je prva poznata vakifu u Gradiški i njenoj okolini.

Kako do danas nije sačuvan nikakav crtež ovoga objekta, ni zabilježeni opis savremenika, niti se zna da je snimljena prije rušenja, davno se zaboravilo gdje je bila i kako je izgledala. Može se samo pretpostaviti da je bila slična medresama građenim u to vrijeme po drugim mjestima u Bosni i Hercegovini, kao prizemne građevine sa dershanom u kojoj je održavana nastava i određenim brojem soba za boravak učenika.

Vakufnama ove medrese nije do sada pronađena, pa se ne zna ni šta je uva-kuljeno za platu muderisa i njegova pomoćnika (muid), održavanje zgrade i pomoć učenicima. Do sada nisu prikupljeni podaci o muderrisima koji su predavali u ovoj školi niti je objavljena ijedna idžazetnama njenih svršenika. Također nije poznato kada je ova medresa prestala sa radom, a kada je zgrada porušena sačuvana je samo ploča sa tarihom koja je stajala iznad njenih ulaznih vrata. Kada je u ovome gradu, na drugome mjestu sagrađena nova medresa, ploča sa tarihom stare medrese pridružena je onoj sa novim tarihom kao svojevrsna potvrda kontinuiranog rada dviju škola istoga tipa i jednakoga ranga.

9. Vakuf hadži Šerifa-hanume Smailagić za medresu

Kada je prestala sa radom i porušena medresa Aiša-hanume Džinić, nije prestala potreba Gradiščana za ovom vrstom škole. U ljeto 1900. godine našla se u Bosanskoj Gradiški druga žena vakifa, Gradiščanka hadži Šerifa-hanuma Smailagić, koja je na svom vlastitom (mulk) zemljištu površine 1.000 m², u Tekiji mahali, sagrađila novu medresu. Bila je to prizemna dvokrilna zgrada sagrađena u neomaurskom stilu sa dva ulaza/izlaza na sredini, jedan naspram drugog: glavni sa ulice i sporedni iz dvorišta. Lijevo od glavnog ulaza bile su tri sobe i predavaonica (dershana), a desno, također, tri sobe i džamija (mesdžid).

Kako je njena vakufnama jedina sačuvana vakufnama nekog hajrata u Bosanskoj Gradiški iz austrougarskog perioda njen prijevod donosimo u cijelosti.

•••

ŠERIATSKI SUD U GRADIŠKOJ

Prijevod

VAKUFNAMA

Neka je svaka hvala Bogu, Gospodaru svjetova, a blagoslov i mir na našeg gospodina Muhameda, njegov vaskoliki rod i sve drugove. Poslije toga: povod sastava i pisanja ove punovažne isprave je ovo:

Poznata dobrotvorka i ugledna građanka iz kasabe Gradiška Hadži Derviša-hanuma, kći Age Smailagića, u prisustvu za legalizaciju postavljenog mutevelije Hadži Derviš-efendije Prače svojevolumeno je izjavila pred sudom svijetlog šeriata:

“Računajući na Jedinog i Vječnog Boga ispravnim i neopovrgljivim zavještanjem vakufim i povlačim iz (privatnog) prometa svoje vlastito (mulk) zemljište u mahali Tekiji u spomenutoj kasabi u površini od 1000 m², na tom zemljištu medresu koja se sastoji od jedne predavaonice, šest soba i džamije (mesdžid), a koju sam podigla radi Boga iz vlastitih sredstava, te isto tako i 10.000 forinti odnosno 125.000 groša, koje sam izlučila iz svog imetka.

Postavila sam ove odredbe:

Najprije, spomenuti uvakufljeni iznos novca neka stoji na čuvanju kod mutevelije i neka se po razumnom nahođenju za njega kupe kostonosni objekti koji će se izdavati pod kiriju po postojećem običaju. Božijom dobrotom ubrane kirije trošiće se za potrebe vakufa, kako slijedi:

Dok god sam Božijom odredbom u životu od deset dijelova spomenutih prihoda jedan će dijel ići u moju korist za upravljanje vakufom i ja ću biti sama doživotno mutevelija te svaka izmjena, brisanje i nadopuna odredaba, primanje i izdavanje, postavljanje i smjenjivanje muderisa, imama i ostalih službenika biće u mojim rukama. A kad se Božijom odredbom moj život dokonča na položaj mutevelije uz spomenutu plaću neka se postavi čestita osoba.

Godišnja kirija i prihodi od svih nekretnina sakupljaće se u ruke mutevelije. Cio taj prihod na rečeni način razdijeliće se u deset jednakih dijelova. Četiri jednaka dijela neka se troše na ime plaće muderisa u medresi, spomenutoj na početku vakufname, a kojeg će imenovati Zemaljska vakufska komisija; Jedan dijel neka se izdaje godišnje na drva, ćumur i rasvjetu u sobama medrese. Dva dijela neka se izdaju godišnje na ime plaće imamu u spomenutom mesdžidu u medresi, kojeg će imenovati Zemaljska vakufska komisija. Jedan dijel izdavaće se na ime godišnje plaće osobi, koja će vršiti mujezinsku i kajjimsku službu u mesdžidu. Jedan dijel ostaće u rukama mutevelije i davaće se u promet uz priplod, koji će se trošiti za eventualne potrebe opravka spomenute medrese.

Ne može se dozvoliti, da se zamjenom vrši služba muderisa i imama. Ovi je moraju osobno vršiti. Ako tokom vremena moj vakuf propadne i prihodi se dokrajče, te se ne budu mogle izvršavati moje odredbe, ostatak moga vakufa neka se razdijeli muslimanskoj sirotinji.”

Postavivši te odredbe, spomenuto zemljište, medresu i utvrđenu sumu od 10.000 forinti odnosno 125.000 groša predala je spomenutom muteveliji Hadži Derviš-efendiji i ovaj je po primitku, poput drugih mutevelija, počeo upravljati vakufom ...

Napisano 14. zilhidžeta 1316. – 12. jula 1900. godine

Izjava i vakufljenje u ovoj ispravi kod mene je punovažno na temelju mišljenja proteklih uglednih pravnika, a pazeći na odredbe (vakufname) i razmimoilaženja među pravnicima.

*Ponizni kadija Kadiluka Gradiška:
Omer Vasfi, s. r.*

20. zilhidžeta 1316. (18.7.1900)

M. P.

*Za tačnost prijevoda s turskog jezika jamči:
Šef pomoćnog ureda Vakufske direkcije, u. z.:
Sarajevo, 25. VII 1946. Alija Bejtić*

*/u okruglom pečatu/: Vakufska direkcija u Sarajevu * Вакуфска
дирекција у Сарајевоу*

10. Vakuf za musallu

Bosanska Gradiška je, poput drugih gradskih naselja u Bosni i Hercegovini, imala svoju musallu, otvoreni prostor sa zidanim mihrabom i minberom u pročelju. Na njoj su, kada su to vremenske prilike dozvoljavale, klanjani bajram namazi, održavani javni skupovi i ispraćaji hadžija. Ne zna se ko je vakif gradiške musalle i kada je izgubila prvobitnu namjenu. Polovinom 18. stoljeća prostor oko musalle počeo se koristiti za ukop značajnijih ličnosti ovoga grada, a kasnije i za ukop drugih osoba. Za vrijeme austrougarske vladavine prihodi sa ovoga mezaristana korišteni su za Tekijsku džamiju. Nije poznato na koji način su bili vezani ova dva vakufa. Nova namjena prostora danas je dominantna, a riječ “musalla” samo je bliža odrednica za ovaj harem (greblje, mezaristan).

11. Vakuf tekije i Gaibijina turbeta

Nije utvrđeno ko je i kada osnovao tekiju u Bosanskoj Gradiški po kojoj je jedna gradska mahala i džamija dobila ime i šta je vakif ostavio za njeno održavanje. Nema sumnje da je Gaibijino turbe na neki način bilo vezano za ovu tekiju i njen vakuf. Sudeći po tome da su austrijska i osmanska vlast u 18. i 19. stoljeću brinule o održavanju turbeta ovaj vakuf je davno propao u nekom od vojnih sukoba. Zna se, također, da ga je 1868. godine obnovio Dedaga Čengić, ali se nigdje ne spominje da li je šta uvakufio za njegovo održavanje. Nije poznato iz kojih prihoda je Vakufska direkcija u Sarajevu povremeno slala novac kao “nagradu Nikoli Matiću, turbedaru Gajib-babina turbeta u Staroj Gradišci” 1884. i 1885. godine.¹⁵

II. Vakufi u nahiji Lefče (Livač, Lijevče)

Prvi vakufi u okolini Gradiške osnivaju se pored puteva koji su vodili od Banje Luke prema skelama na Savi, na mjestima gdje su održavani sedmični pazari ili sezonski vašari, gdje su trgovci i drugi putnici konačili, pa je trebalo obezbijediti smještaj ljudi, transportnih životinja i trgovačke robe.

¹⁵ ZVK – 3, 231; ZVK – 6, 616.

1. Memi-begov vakuf

Na mjestu po imenu Kaletina (danas nepoznato pod tim imenom) “kroz koju tamo i ovamo prolaze putnici iz vilajeta Bosna, Hercegovackog, Kliškog i Krčkog sandžaka u Budim, Temišvar i druge zaštićene zemlje”, Memi-beg¹⁶ je sagradio jedan han, ali je pao kao šehid u ratu koji je vodio zbornički sandžakbeg Hasan-paša, prije nego što je osnovao vakuf za održavanje i popravku ovog hana, njegov sin Mehmed-beg, sandžakbeg Krke poslao je svoju predstavku Porti i predložio da nekoliko kuća u njegovoj blizini bude obavezno da pruža usluge putnicima i da se od badži pazara koji se sakuplja na tome mjestu popravlja i održava han. 27. muharrema 1007. (29.8.1598.) godine izdata je carska naredba da se taj badži bazar na osnovu vakufname upiše u novi defter¹⁷.

2. Mehmed-begov vakuf

Drugi vakuf u Liječvu vezan je za džamiju u istome mjestu (Kaletina?) koju je sagradio Mehmed-beg Memibegović¹⁸, sandžakbeg Krke prije kraja 1576. godine. Vakufnama do danas nije sačuvana, pa se ne zna šta je sve uva-kufio za održavanje džamije, plaće njenih službenika i upravljanje vakufom. U vrijeme popisa Bosanskog sandžaka 1604. godine pripadao mu je jedan čifluk u nahiji Lefče, a imam i hatib u njegovoj džamiji tada bio je Alija, sin Mustafin, a mujezin Muslija, sin Gazanferov¹⁹. Ne zna se kada je ova džamija propala i šta je bilo sa njenim vakufom.

3. Mustafa-begov vakuf za džamiju i han u Trnu

Za svo vrijeme tursko-osmanske vlasti u Bosni i Hercegovini Trn je, kao i Gradiška, bilo u sastavu nahije Lefče. Prvu džamiju u ovome mjestu podigao je Mustafa-beg Sokolović u vrijeme kada je upravljao Bosanskim sandžakom (1564-

¹⁶ Gazi Memi-beg Arnaut, glasoviti junak i krajišnik, požeški, cernički i zbornički sandžakbeg. Sultan mu je darovao Đakovo kao nasljedno leno, gdje je on sagradio odžake i stalno se nastanio. Poginuo je pod Siskom 1593. godine.

¹⁷ *Popis*, sv. III, 518-519.

¹⁸ Gazi Mehmed-beg, sin Gazi Memi-bega Arnauta, istakao se kao junak i dobar vojskovođa, bio je sandžakbeg Krke, Orahovice, Cernika. Prema S. Bašagiću, koji se poziva na Ibrahima Pečeviju, umro je u Đakovu 1576.

¹⁹ *Popis*, sv. III, štr. 518.

1566. godine). To je, istovremeno, značilo početak transformacije ovoga naselja u kasabu. Mustafa-gova vakufnama za džamiju u Trnu do danas nije pronađena, pa nije poznato ni šta je sve uvakufio za njeno održavanje. Jedino se zna da je njegovom vakufu pripadao jedan han u Trnu²⁰ i jedan zemin u selu Bukovica i Brestovo Polje²¹. Početkom 17. stoljeća iz njegova vakufa plaćani su: imam i hatib Lutfullah-halifa, mujezin Omer-halifa i mujezin Mustafa. Nije poznato kada su propali džamija i han i šta je bilo sa svim onim što je pripadalo ovome vakufu.

4. Nesuh-agin vakuf za džamiju i turbe u Trnu

Drugu džamiju u Trnu i turbe za sebe, prije 1604. godine, sagradio je zaim Nesuh-aga i za njihovo održavanje, pored ostalog, uvakufio:

- Prihode od polovine sela Radoševnica, nakon što za državnu kasu godišnje plati 1.400 akči, ostatak prihoda, na osnovu emri šerifa, upisan je kao vakuf za džamiju i turbe koje je zaim Nesuh-aga podigao u kasabi Trn²².
- Jedan čifluk koji se sastojao od kupljenih zemina: Husejna, sina Iljasovog, Pašajigita, Velije, sina Abdulahova, Radmana, Jovana Herakovog, Rajka, Vučetine, Rajina i Radonje Mačevića²³. Prihodi koji ostanu nakon što se iz vakufa plati pristojba u iznosu od 300 akči davaće se službenicima časne džamije i turbeta koje je vakif izgradio u kasabi Trn.
- Mezru Milošli, u blizini sela Maržići. Vakif je plaćao 300 akči vlasniku zemlje, a ostatak prihoda je upisan kao vakuf u korist službenika časne džamije koju je vakif podigao u kasabi Trn²⁴.

U Iskazu nekretnina uzapćenih vakufa u Banjoj Luci 1893. godine kao Nesuh-agin vakuf spominju se: čifčijsko zemljište u Trnu, han i uz isti zemljište zvano "Tuk" u istome mjestu²⁵.

Pred kraj 19. stoljeća Nesuh-agino turbe je sasvim propalo, pa je za njegovu ponovnu gradnju 1890. godine potrošeno 2.180 forinti.

²⁰ E. Čelebi, *Putopis*, štr. 218, n. 2. i *Dževahir el-menakib*, rukopis u OIS, izgorio 17. maja 1992.

²¹ Popis, štr. 527.

²² Popis, štr. 526

²³ Popis, štr. 528.

²⁴ Popis, štr. 544.

²⁵ ZVP -

Do agrarne reforme 1929. godine ovom vakufu je pripadala zemlja koju su “pod česim” držala slijedeća lica: 1. Antun Lagumdžija 2. Ilija Lukić 3. Petar Mršić 4. Ivan Blažević 5. Ilija Vuković 6. Franjo Arabadžić 7. Ilija Vidović 8. Ivan Majkić 9. Juro Matija Vidović i 10. Jakov Šalić²⁶.

5. *Gazanfer-begov vakuf za džamiju, mekteb i turbe u Banjoj Luci*

Među vakufe na području Lijeveča koji su bili vezani za vjerskoprosvjetne ustanove izvan ove nahije spada vakuf zaima Gazanfer-bega, vojvode i potpisnika vakufname Ferhad-paše Sokolovića. Za džamiju, mekteb i turbe koje je podigao početkom 17. stoljeća u Banjoj Luci Gazanfer-beg je uvakufio, pored ostalog, četiri od dvanaest baština svoga čifluka u selu Brzajed(?)²⁷. Preostalih osam baština uživao je njegov sin Omer, miralem Bosanskog vilajeta i ostala njegova braća²⁸. Ovaj vakuf na području Lijeveča postojao je sve do agrarne reforme 1927. godine kada su vakufske zemlje kao kmetovska selišta dodijeljene licima koja su do tada vakufu plaćala desetinu²⁹. U posljednjim decenijama 19. i početkom 20. stoljeća o ovom vakufu je brinulo Vakufsko-mearifsko povjerenstvo u Bosanskoj Gradišci.

6. *Isa Balijev vakuf za učenje Jasina*

U Pervanovoj mahali sela Kula u Lijeveču Isa Bali je imao u vlastitom posjedu zemin Radosava, sina Njegovanovog. On je Radosavu davao dvadeset akči godišnje, a ostatak uvakufio prije 1604. godine za učenje Jasin-i šerifa³⁰. Nije poznato u kojoj se džamiji učio i ko je od džamijskih službenika to radio.

7. *Halil-pašin vakuf za džamiju i mekteb u Lijeveču i turbe u Banjoj Luci*

Danas nije poznata ni jedna temeljna isprava o osnivanju ovoga vakufa (vakufnama, hududnama/sinornama, mulknama, mukarrernama). O njemu znamo samo ono što je sadržano u kasnijim dokumentima iz kojih se vidi od

²⁶ ZVP -

²⁷ Tako je prevodilac *Popisa* pročitao ime ovoga mješta. Pod tim imenom više ne postoji.

²⁸ *Popis*, štr. 519.

²⁹ Vidi: Arhiv ZVK i ZVP u Gazi Husrev-begovoj biblioteci u Sarajevu.

³⁰ *Popis*, sv. III, štr. 534.

čega su se sastojali prihodi ovoga vakufa i na koje objekte i službenike su trošeni. Iz njih je vidljivo da je Halil-paša³¹ za svoga života sagradio najmanje tri objekta: džamiju u jednome selu u Lijevču, pored džamije osnovnu školu u istome selu i turbe u Banjoj Luci. Sve tri građevine održavane su i po potrebi obnavljane iz njegova vakufa. U njima je radilo i redovne plate primalo najmanje sedam službenika: imam i mujezin za službu u džamiji, učitelj (muallim) i korepetitor (halifa/kalfa) za rad u školi, mutevelija i džabija za upravljanje vakufom i turbedar za brigu o turbetu.

Među potpisnicima jednog arzuhala upućenog iz Banje Luke polovinom 18. stoljeća nalazi se i Jusuf, imam u Halil-pašinoj džamiji³².

Iz sačuvanih dokumenata Zemaljske vakufske komisije i Zemaljskog vakufskog povjerenstva u Sarajevu vidi se da su krajem 19. stoljeća službenici ovog vakufa kao plaću primali slijedeće iznose:

- imam 128 f (Abdulgani Ljubijanac 1885- 1886)
- mujezin 20 f (Bego Muslić 1885, Mehmed Denić 1887, Medo Ljubijanac 1888, mula Bećo Hodžić 1889)
- zejtin i svijeće za džamiju 8 f.
- turbedar 24 f (Derviš Bakalbašić 1885-1887)
- za rasvjetu turbeta 6 f.
- mutevelija (Šefko Softić 1886-1890) i
- džabija 25 f. (Šefko Softić 1886, Salih Hodžić 1888).

³¹ Halil-beg, sin Memi-begov i sestrić Lala Mehmed-paše Sokolovića i brat Ibrahim-paše Memibegovića. Sa prekidima bio je lički sandžakbeg početkom 17. stoljeća (od 1602-1613). Kasnije je unaprijeđen i kao beglerbeg službovao u Jegeru (Eger). U ovom mađarskom gradu je umro u aprilu mjesecu 1623. godine. Njegovo mrtvo tijelo preneseno je u Banju Luku i pokopano u turbetu koje je, kao i Ferhad-paša Sokolović, ranije sagradio. Vidi: Nedim Zahirović, "Geografsko-štatištički opis Bosanskog pašaluka iz treće decenije 17. vijeka", *POF*, 54/2005, 197.; Haso Popara, "Tri banjalučka arzuhala (Prilog historiji Banje Luke)", *Anali GHB*, 27-28/2008, str. 86, n 3; Nedim Zahirović, "U turbetu u Banjoj Luci nije ukopan osmanski admiral nego lički sandžak-beg Halil-paša Memibegović", *Preporod*, broj 6/1088, (15. mart 2017), str. 47.

³² Haso Popara, "Tri banjalučka arzuhala", *Anali Gazi Husrev-begove biblioteke*, Knjiga XXVII-XXVIII, Sarajevo, 2008, str. 86.

Kada je 1887. godine ustanovljena gruntovnica u Bosanskoj Gradiški i nje-
noj okolini Gradiška vakufska komisija dostavila je gruntovne izvatke vakufskih
nekretnina Halil-pašina vakufa u Vakufu Turskom (danas selo Vakuf u Lijevču)
za sastavljanje katastra³³. Sadržaj ovog dokumenta prenosimo u cijelosti.

A. Posjedovnica

Broj gruntovnog uložka: 1-2-3-4-5-6-7-8-9-10-11-12-13-14-
15-16-17-18-19-20-21-22-23-24-25-26-27 i 28

Oznaka nekretnine	Pravna narav	Površina: Dunuma	Metara kvad.
Broj grunt. uložka 1 I Kmetovsko selište Zanić kbr. /kataštralni broj/ 1,	Mirie	30	170
Broj grunt. uložka 2 I Kmetovsko selište Pajić kbr. 2	Mirie	74	930
Broj grunt. uložka 3 I Kmetovsko selište Pivać kbr. 3	Mirie	104	630
Broj grunt. uložka 4 I Kmetovsko selište Hrnić kbr. 4	Mirie	35	010
Broj grunt. uložka 5 I Kmetovsko selište Kovač kbr. 5	Mirie	83	740
Broj grunt. uložka 6 I Kmetovsko selište Muslić kbr. 6	Mirie	49	610
Broj grunt. uložka 7 I Kmetovsko selište Novljanin kbr. 7	Mirie	13	020
Broj grunt. uložka 8 I Kmetovsko selište Grbić kbr. 8	Mirie	3	050
Broj grunt. uložka 9 I Kmetovsko selište /?/ kbr. 9	Mirie		

³³ Arhiv GHB u Sarajevu, ZVP-59 br. 1524.

<i>Broj grunt. uložka 10 I Kmetovsko selište Hodžić kbr. 10</i>	Mirie	15	650
<i>Broj grunt. uložka 11 I Kmetovsko selište Lović kbr. 11</i>	Mirie	57	470
<i>Broj grunt. uložka 12 I II III Razi mirie IV Groblje Hekića brieg</i>	Mulk Mulk Mulk Mirie	1 362 2	200 200 245 300
<i>Broj grunt. uložka 13 I Kmetovsko selište Hrnić kbr. 13</i>	Mirie	228	485
<i>Broj grunt. uložka 14 I Kmetovsko selište Dević avlija Ljubljanac kbr. 14</i>	Mirie	6	130
<i>Broj grunt. uložka 15 I Kmetovsko selište Glamočak kbr. 15</i>	Mirie	9	530
<i>Broj grunt. uložka 16 I Kmetovsko selište Lović kbr. 16</i>	Mirie	17	940
<i>Broj grunt. uložka 17 I Kmetovsko selište Dervišević kbr. 17</i>	Mirie	14	600
<i>Broj grunt. uložka 18 I Kmetovsko selište Ljubljanac kbr. 18</i>	Mirie	83	900
<i>Broj grunt. uložka 19 I Kmetovsko selište Gluhajić kbr. 19</i>	Mirie	45	300
<i>Broj grunt. uložka 20 I Kmetovsko selište Novljanin kbr. 20</i>	Mirie	2	080
<i>Broj grunt. uložka 21 I Kmetovsko selište Lović kbr. 21</i>	Mirie 58	58	200

Broj grunt. uložka 22 I Kmetovsko selište Ramičić kbr. 22	Mirie	46	760
Broj grunt. uložka 23 I Kmetovsko selište Seferagić kbr. 23	Mirie	50	800
Broj grunt. uložka 24 I Kmetovsko selište Vrbanjac kbr. 24	Mirie	76	685
Broj grunt. uložka 25 I Kmetovsko selište Crnović kbr. 25	Mirie	14	460
Broj grunt. uložka 26 I Kmetovsko selište Hrnić kbr. 26	Mirie	29	980
Broj grunt. uložka 27 I Kmetovsko selište Vrbanjac kbr. 27	Mirie	42	340
Broj grunt. uložka 28 I Kmetovsko selište Cimirotić kbr. 28	Mirie	37	310
<u>B Vlastovnica</u> Povodom sastavljanja gruntovnice god. 1886. uknjižen je kao vlasnik u A I označenih nekretnina Vakuf Halilpašine džamije u Vakufu turskom		1597	715
<u>C Teretovnica</u> Kot. uređ kao grunt. oblašt u B. Gradiški 28. februara 1893 Gruntovničar /nečitko/			
<u>Katastralna vrijednost vakufskog imetka iznaša:</u> U erazimiriji6391 f 35 k Šume1372 f 68 k Emlak80 f 00 k Ukupno: 7844 f 03 k 6. marta 1893. /Tasovac – nečitko/			

Argrarnom reformom 1929. godine potpuno je uništen ovaj vakuf. Na njegov danas podsjeća samo ime sela Vakuf u opštini Bosanska Gradiška.

III. Vakufi u kasabi Orahova

1. Vakuf (Mahalske) Azizije džamije u Orahovi

Prva džamija u Orahovi sagrađena je 1863. za vladavine sultana Abdula-ziz (1861-1876) za muhadžire koji su ovdje naseljeni iz Sokola i Užica u Srbiji. Odmah po završetku radova određena su i sredstva za njeno održavanje i plaćanje njenih službenika. Po dolasku austrougarske vlasti džamija i njeni službenici plaćani su na isti način.

Prema Proračunima vakufa iz 1889. godine Vakuf Azizije džamije u Orahovi imao je slijedeće prihode:

- Od kirije sa zemljišta kod starog i novog konaka	150 forinti
- trećina od čifluka u Mrakodolu i Taviji	100 forinti
- kirija za marvinsko sajmište od beledije	20 forinti
<hr/>	
Ukupan godišnji prihod Azizije džamije u Orahovi	270 forinti

Rashodi su bili slijedeći:

- plaća I. imama	180 forinti
- plaća II. imama	45 forinti
- plaća mujezina	45 forinti
<hr/>	
Ukupno	270 forinti

Prihodi i rashodi ovoga vakufa bili su podudarni³⁴.

2. Vakufi Riza-paše i Jusuf-age Šibića

Malu džamiju u Sokolu u Orahovi sagrađio je tadašnji banjalučki mutesarrif Ali Riza-paša "da u njoj obavljaju namaz muhadžiri koji su tu naseljeni iz Sokola kod Užica 1863. godine. Za sada nije utvrđeno kada je tačno sagrađena ova mala džamija i šta je sve osnivač uvakufio za plaćanje službenika i održavanje ove džamije³⁵.

³⁴ Isto, str. 455

³⁵ Salih Sidki Hadžihusejnović Muvekkit, *Povijest Bosne*, El-Kalem, Sarajevo, 1999, knj. 2, str. 1138; *Bosanska Gradiška – Zaboravljena baština*, izd. Autora, Rijeka, 2004, 19-20.

Kako je ova mala džamija banjalučkog mutesarrafa ubrzo postala pretijesna za njen džemat, "Jusuf-aga Šibić, stanovnik Banje Luke, trgovac i dobrotvor, potrošivši petnaest hiljada groša, podigao je jednu lijepu i prilično čvrstu džamiju na istome mjestu dugu devetnaest, a široku deset aršina (14,4 x 7,6 m²), sa krovom od crijepa.³⁶ Njegov vakuf u Banjoj Luci izdržavao je i druge hajrate ovoga dobrotvora. Nije poznato koliko je trošeno na plaćanje službenika i održavanje ove džamije.

3. Vakuf Haluške džamije u Orahovi

Najmlađa džamija u Orahovi je Haluška džamija sagrađena 1892. godine. O njenom osnivaču i vakufu nemamo podataka.

Za vrijeme austrougarske uprave vakufi sve tri džamije u Orahovi imale su istoga muteveliju. Prema Proračunu vakufa iz 1889. godine bio je to Sulejmana-ga Beogradlija³⁷.

4. Vakuf za medresu u Orahovi

U drugoj polovini 19. stoljeća u Orahovi je podignuta i jedna medresa i kao sve druge medrese u Bosni i Hercegovini izdržavana je iz vakufa. Ko joj je bio osnivač i šta je uvakufio za njeno izdržavanje nije poznato.

IV. Vakufi u drugim džematima na području Medžlisa Islamske zajednice Bosanska Gradiška

1. Vakuf džamije Perino Polje - Dubrave II

Prema evidenciji Medžlisa Islamske zajednice i kazivanju džematlije Smajla Čehajića, prva džamija u Perino Polje (danas džemat Dubrave II) prenesena je iz susjednog sela Rogoji 1720. godine, što se čini malo pouzdanim znajući da je u to vrijeme Bosanska Gradiška bila pod dvadesetpetogodišnjom austrijskom okupacijom (od 1716. do 1741.). Dok se tačnost ove predaje potvrdi ili pobije za povijest vakufa je bitnije ko je utemeljio ovu džamiju i šta je uvakufio za njeno izdržavanje? Za odgovor i na ovo pitanje valja pričekati.

³⁶ S.S.H. Muvekkīt, *Povijest Bosne*, str. 1138. Hadžialagić – Rekić, *Zaboravljena baština*, 19-20

³⁷ Proračuni vakufa u Bosni i Hercegovini za godinu 1889. Sašavljeni po Zemaljskom vakufskom povjerenštvu u Sarajevu, Sarajevo, 1889, str 455.

2. Vakuf džamije u Čikulama

Prema evidenciji Medžlisa Islamske zajednice Bosanska Gradiška, prva džamija u Čikulama sagrađena je 1787. godine, ali se zaboravilo ko joj je vakif i šta je sve uvakufio za njeno održavanje. Pored džamije su davno podignuti još jedan mekteb i tekija³⁸, ali se ne zna da li ih je, u isto vrijeme, podigao osnivač džamije ili neki drugi vakif kasnije. Osim džamijskog harema na koji se naslanja mezaristan, džamiji pripada i jedna vakufska njiva.

3. Vakuf džamije Dubrave I

Posljednja džamija sagrađena u osmanskome periodu je ova u džematu Dubrave I. Prema evidenciji Medžlisa Islamske zajednice Bosanska Gradiška dogodilo se to 1870. godine. Nije poznato ko joj je vakif i šta je ostavio za njeno održavanje. Pored spomenute džamije u ovom džematu su krajem osmanske uprave evidentirani još 2 mekteba i jedna tekija³⁹. Zaboravilo se da li su im isti vakifi i šta je za njihovo održavanje uvakufnjeno. Osim nove džamije i harema ovaj džemat nema drugog vakufa.

4. Vakuf džamije u Liskovcu

Prema evidenciji Medžlisa Islamske zajednice Bosanska Gradiška lokalnoj tradiciji džamiju i mekteb u Liskovcu podigli su sami mještani 1890. godine. Nije poznato ko je uvakufio zemljište na kojem su sagrađeni, a ostatak se počeo koristiti kao harem i mezaristan. Mulalić hadži Mustafa, sin umrlog Mahmuda uvakufio je jednu njivu 1923. (1342. hidžretske) godine u korist ove džamije⁴⁰.

5. Vakuf džamije u Rovinama 1891. godine

Prema lokalnoj tradiciji prvu džamiju u Rovinama, na lijevoj strani ceste Bosanska Gradiška – Banja Luka, sagrađio je Šibić-beg 1891. godine. Pored

³⁸ Adem Handžić, *A Survey of Islamic cultural monuments until the end of the nineteenth century in Bosnia*, ICICA, Istanbul, 1996, str. 77; Išti, *Pregled islamskih kulturnih spomenika u Bosni do kraja 19. stoljeća*, Centar za kulturu i obrazovanje Tešanj i Medžlis Islamske zajednice Tešanj, Tešanj, 2016, str. 124-125.

³⁹ Isto, 125.

⁴⁰ Vakufnama Mulalić hadži Mušafe iz 1923. (1342 hidžretske) godine u Gazi Husrev-begovoj biblioteci u Sarajevu. Knjiga vakufnama III, red. br. 642, str. 36.

spomenute džamije, austrougarski izvještaj iz 1895. godine spominje jedan mekteb i jednu tekiju u ovome selu⁴¹. Nije poznato da li su i ti objekti djelo spomenutog vakifa.

V. Propadanje vakufa u Bosanskoj Gradiški i njenoj okolini

Vakufi u Bosanskoj Gradiški i njenoj okolini povremeno su propadali kao i u drugim mjestima u Bosni i Hercegovini uzroka je bilo istrih kao što su: nesavjesno upravljanje, pohlepno prisvajanje, oluje, poplave, potresi i požari. Od onih posebnih ovdje treba izdvojiti česte ratove i okupacije (tri austrijske i jedna austrougarska): prva okupacija (1688-1693) u trajanju od 5 godina, druga okupacija (1716-1739) u trajanju od 25 godina, treća okupacija (1788-1797) u trajanju od 8 godina i četvrta austrougarska okupacija (1878-1918) u trajanju od 40 godina.

Agrarnom reformom 1929. godine potpuno su uništena tri velika vakufa: Halil-pašin za džamiju u Liječvu, Nesuh-agin za žamiju u Trnu i Gazanfer-begov za džamiju u Banjoj Luci.

Zakonom o nacionalizaciji 1957. godine oduzeto je i ono malo što je bilo preostalo.

Za vrijeme agresije na Bosnu i Hercegovinu 1992-1995. u jednoj operaciji unaprijed smišljenoj, logistički dobro podržanoj i barbarski provedenoj sve džamije na području Medžlisa Islamske zajednice Bosanska Gradiška srušene su sa zemljom, a muslimani prisiljavani i da njihove ostatke uklanjaju.

Prva je oskrnavljena, zoljom pogođena, a potom i porušena džamija u Rovinama, a potom:

- 11. novembra 1992. godine miniran mesdžid u džematu Čatrnja,
- februara 1993. godine minirana džamija u Liskovcu,
- 25. marta 1993. godine minirana Tekijska džamija,

⁴¹ Adem Handžić, *A Survey of Islamic cultural monuments until the end of the nineteenth century in Bosnia*, ICICA, Istanbul, 1996, str. 77; Išti, *Pregled islamskih kulturnih spomenika u Bosni do kraja 19. stoljeća*, Centar za kulturu i obrazovanje Tešanj i Medžlis Islamske zajednice Tešanj, Tešanj, 2016, str. 125.

- 25. marta 1993. godine minirana Obradovačka džamija, na Kurban bajram,
- 27. marta 1993. godine minirana Azizija džamija u Orahovi,
- 27. marta 1993. godine minirana Haluška džamija u Orahovi,
- 28. marta 1993. godine minirana džamija u Čikulama,
- 28. marta 1993. godine minirana džamija Dubrave I,
- 28. marta 1993. godine minirana džamija Dubrave II.

Zaključak

Snagom i radinošću na zemlji, znanjem i predanošću u službi, umijećem i vještinama u zanatstvu, poslovnošću i poštenjem u trgovini Gradišćanci i Gradišćanke su u minulim vremenima dolazili u posjed pokretnih i nepokretnih dobara, a da pri tome nisu gubili osjećaj i potrebu da prema drugima čine dobročinstvo i pokazuju plemenitost. Činili su to na razne načine, a jedan od njih je podizanje hajrata, vakufljenje nekretnina i gotovog novca. U vremenima kad nije bilo bogatih pojedinaca udruživao se narod i dobrovoljnim priložima i dobrovoljnim radom dolazio do istoga plemenitog cilja.

U svome gradu i nahiji Lefče Gradišćanci i Gradišćanke su za vrijeme osmanske vlasti (1536-1878), podigli 12 džamija, 12 osnovnih škola (muallimhana, mekteb), 9 tekija, 3 medrese, 1 musallu i osnovali isto toliko vakufa za njihovo izdržavanje.

U austrougarskom periodu (1878-1918) zauvijek su nestale: Sultan Suljejanova džamija u tvrđavi; potkupolna džamija na mjestu Gradske vijećnice i Mehmed-begova džamija u Kaletini. Plemeniti vakifi utemeljili su 3 nove džamije (Liskovac, Rovine i Haluge), 3 nova mekteba uz spomenute džamije, Hadži Hanuminu medresu i osnovali odgovarajući broj vakufa za njihovo izdržavanje.

U doba Kraljevine SHS/Jugoslavije (1918-1941) srušena je Halil-pašina džamija u Vakufu (turskom) i agrarnom reformom uništen sav njegov vakuf zajedno sa Gazafer-begovim i Nesuh-aginim vakufom u Lijevcu. Za svo to vrijeme nije sagrađen ni jedan muslimanski vjerskoprosvjetni objekat. Uvakufljena je jedna nekretnina za džamiju u Liskovcu.

U razdoblju između Drugog svjetskog rata i početka srpske agresije na Bosnu i Hercegovinu (1945-1992) porušena je Sukija (ili Hisečka) džamija. Zakonom o nacionalizaciji oduzete sve vakufske nekretnine osim džamija koje su obnavljane po potrebi. Sasvim nanovo utemeljen je samo mesdžid u Čatrnji 1975. godine.

Nakon ponovnog povratka Bošnjaka u Bosansku Gradišku i njenu okolinu sve porušene džamije u toku srpske agresije 1992-1995. godine iznova su sagrađene, a obnovljena je i Hadži hanumina medresa. Time su Gradišćanke i Gradišćanci sasvim jasno pokazali da su njihova plemenita srca i dalje otvorena za dobročinstvo i da znaju da je vakuf trajno dobro.